

Пролетарыі ўсіх краін, аднаіцеся!

Літаратура і Мастацтва

25 лістапада 1972 г.
№ 47 (2886)

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

З рэспубліканскай
мастацкай выстаўкі,
«На ленінскаму
шляху»,
прысвечанай 60-годдзю
Вялікага
Кастрычніка.

П. КРАХАЛЁУ. «Памяць»

В. ТКАЧУК. «Лукомльскія рыбакі».

М. КІРЗЕУ. «Светлы дзень».

М. БАСАЛЫГА. Ілюстрацыі да кнігі «Беларуская балада».

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР АБ СКЛІКАННІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКАЙ ССР

Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР настаўляе:

Склікаць восьмую сесію Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі дзевятага склікання 20 снежня 1977 года ў горадзе Мінску.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
І. ПАЛЯКОУ
Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Л. ЧАГІНА.

16 лістапада 1977 года,
г. Мінск.

ДУХ ТВОРЧАСЦІ І ФАНТАЗІІ

Вось ужо больш чым паўгода, як мы, група самадзейных мастакоў-афарміцеляў, працуем на сваіх месцах пасля заканчэння месячных заняткаў у Рэспубліканскім інстытуце культуры павышэння кваліфікацыі. Усяго месцаў заняткаў, а колькі новага здабыта ў пазнанні шрыфту, колеру і кампазіцыі! На занятках і лекцыях маладыя мастакі падрабозна знаёміліся з гісторыяй нагляднай агітацыі, асновамі кампазіцыі і перспектывы. Тут, у сценах інстытута, атрымлівалі навыкі па афармленню інтэр'ера і экстэр'ера. Навучэнцы былі выкананы практычныя работы па ўсіх раздзелах лекцыйнага матэрыялу. Мы вучыліся нават адзін у аднаго. На занятках панавалі дух творчасці і фантазіі. Эфектыўнасць іх пацвердзіла справаздачная маляўнічая выстаўка работ навучэнцаў, арганізаваная пасля заканчэння вучобы. Здавалася, многія маладыя мастакі ў час заняткаў адкрылі ў сабе новыя бакі таленту. Яны смела заявілі пра сябе, як страсныя аматары плаката. Значна павысіў сваё майстэрства мастак з Баранавіч Эдуард Матусевіч. Яго тэатральныя афішы напоўнены дынамікай і драматызмам, свежыя і лаканічныя. Па-іншаму, вельмі своеасабліва вырашаў зададзеныя тэмы мастак-афарміцель з Лагойска Юрый Малахоўскі. Яго плакаты былі аднымі з лепшых. Навучэнцы засталіся ўдзячнымі кіраўніцтва інстытута за добра арганізаваную вучобу і адпачынак. Маладыя мастакі наведвалі Усесаюзную выстаўку плаката, пабывалі ў Хатыні, наведвалі цырк.

Добрым словам хочацца ўспомніць свайго выкладчыка, педагога, вугла таварыша, таленавітага мастака-плакатыста Івана Іванавіча Уладчыка.

Мар'іна Горка.

Л. ДУБОУСКІ.

ДОБРАЯ ТРАДЫЦЫЯ

У школе № 75 г. Мінска адбылася канферэнцыя чытачоў па апавесці Паўла Кавалёва «Лёныка Гром». Яна прайшла цікава. Спачатку пра кнігу гаварылі вучні. Іх выказванні падагуліла настаўніца Ала Сцлпанеўна Ануфрыева.

Была зроблена выстаўка вучнёўскіх малюнкаў-ілюстрацый да твора. У ёй прынялі ўдзел вучні Федзя Новалі, Лена Бражоўская, Лена Мянжкі, Гена Палініскі.

На канферэнцыі выступіў аўтар Павел Кавалёў і пакінуў нам у кнізе ганаровых гасцей цёплы, душэўны запіс. Вучні атрымалі і аўтограф пісьменніка.

На канферэнцыі прысутнічалі выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры з іншых школ г. Мінска.

У нашай школе складалася добрая традыцыя: на літвечары запрашаць беларускіх пісьменнікаў. На працягу 15 гадоў настаўніца А. С. Ануфрыева збірае фотаматэрыялы гэтых сустрэч. Толькі за апошні час у нас пабывалі Аляксей Адамовіч, Аляксей Асіпенка, Геннадзь Бураўкін, Васіль Зуёнак, Мікола Аўрамчык, Міхась Сырынка, Артур Вольскі, Сяргей Законнікаў, Сяргей Панізіні, кампазітар Ігар Лучанок.
К. ЗЕМЛЯКОВА,
завуч СШ № 75 г. Мінска.

ШЭФСКІЯ СУВЯЗІ

— Да вайны ў Беларусі было 127 пісьменнікаў. Пасля вайны, у 1947 годзе, на першы пленум Саюза пісьменнікаў БССР сабралася ўсяго 42 пісьменнікі. Астатніх забрала вайна...

Так пачаў сваё выступленне перад палітработнікамі ЧБВА, якія сабраліся ў клубе адной вайсковай часці, першы сакратар Саюза пісьменнікаў БССР, народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін.

— А сёння, — працягваў ён, — у саюзе больш за трыста пісьменнікаў. Іх творы вядомы не толькі ва ўсёй Савецкай краіне, але і далёка за яе межамі.

З цікавасцю слухалі прысутныя выступленні сакратароў Саюза пісьменнікаў Івана Чыгрынава, Барыса Сачанкі, сакратара партыйнага бюро Саюза пісьменнікаў Мікалая Кружавых, пастаў Пётруся Макаля, Браніслава Спрычана і празаіка Леаніда Прокшы, якія расказалі аб жыцці Беларускай пісьменніцкай арганізацыі, пра чыталі свае творы і падзяліліся творчымі планами.

І. ФЕДАРАУ.

СВЯТА ВУЛІЦЫ

Цікава прайшло свята вуліцы імя Г. К. Жукава ў Гомелі. Жыхары сустрэліся з ветэранамі партыі, Вялікай Айчыннай вайны, перадавікамі вытворчасці. Навуковы супрацоўнік Гомельскага абласнога краязнаўчага музея М. Агай расказаў аб жыцці і дзейнасці вядомага палкаводца. З цікавымі ўспамінамі аб падвiгах вайны Савецкай Арміі, здзейсненых у барацьбе з фашысцкімі захопнікамі, выступіў палкоўнік у адстаўцы, старшыня Савецкага раённага камітэта ДТСААФ г. Гомелі К. Цікаў. Аб працоўных пелехах Гомельскага хімічнага заводу гаварыў брыгадзір слесараў, дэлегат XXVIII з'езда КПБ А. Дзюбын. Ветэранам вайны і перадавікам вытворчасці былі ўручаны падарункі і кветкі.

Урачыстае свята закончылася канцэртам, падтрыманым самадзейнымі артыстамі Гомельскага Палаца культуры хімікаў.

А. ЖЫЖНЕУСКІ.

ТЫДЗЕНЬ ІНТЭРНАТА

Лепшым інтэрнатам Беларускай сталіцы 1977 года па выніках гарадскога агляду-конкурсу на лепшую пастаноўку выхаванчай і культурна-асветнай работы прызнаны дзесяты трактаразаводскі. Штодзённа сотні маладых рабочых пасля працоўнай змены знаходзяць тут заняткі па душы. Хор народнай песні, вакальна-інструментальны ансамбль, фотаклуб «Вясёлка», тэатр мініячур «Карусель», студыя выяўленчага мастацтва, кінаклуб «Аўрора» — вось далёка не поўны пералік самадзейных творчых калектываў, у якіх з захваленнем займаюцца дзяўчаты і хлопцы.

Сёння наш расказ аб тым, чым быў напоўнен адзін тыдзень рабочага інтэрната.

«МАЯ КАНСТЫТУЦЫЯ»

Так называецца новы лекцыйны, які пачаў працаваць у актавай зале інтэрната. На першай яго лекцыі пабывала звыш ста чалавек. З цікавасцю знаёміліся маладыя рабочыя з выстаўкай «Асноўны Закон Краіны Саветаў». У прапагандзе і тлумачэнні дакументаў нечарговай сёмай сесіі Вярхоўнага Савета СССР дзевятага склікання, новай Канстытуцыі прынялі ўдзел выхавальнік М. Клімяноў і лектар таварыства «Веды» А. Бураў. Свае расказы яны ўвясілі з канкрэтнымі задачамі мінскіх трактарабудаўнікоў па выкананні сацыялістычных абавязальстваў другога года пяцігодкі.

У ГАСЦЯХ — ГЕРОІ ШОЛАХАВА

Аматары прозы Міхаіла Шолахава цёпла прынялі выступленне лаўрэата конкурсу артыстаў-чытальнікаў «За мір і дружбу паміж народамі» маскоўскага выканаўцы Трафіма Цяцерына. У літаратурным канцэрте прагучалі ўрывкі з твораў пісьменніка «Лёс чалавека» і «Яны змагаліся за Радзіму».

«САТЫРАЙ ПА ВОРАГАХ МІРУ»

Прэм'еру канцэртнай праграмы, прысвечанай 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, паказаў самадзейны тэатр мініячур «Карусель». Маладыя трактаразаводцы цёпла прынялі ў выкананні сваіх артыстаў актуальныя мініячурныя аб'яднаныя тэмай «Сатырай па ворагах міру».

Пастаноўку юбілейнай праграмы ажыццявіў стваральнік кіраўнік тэатра, выпускнік тэатральна-мастацкага інстытута, былы рабочы трактарнага заводу Анатоль Каракоўскі.

ЛАЎРЭАТЫ ВЫЗНАЧАНЫ

Мастацкі савет студыі выяўленчага мастацтва інтэрната падзеў вынікі аб'яўленага ў гонар 60-годдзя Вялікага Кастрычніка конкурсу на лепшыя палітычны плакат.

Першая прэмія прысуджана рабочаю Віктару Асташонку за плакат «Ленін, партыя, народ», Сярод лаўрэатаў таксама работы тонара механічнага цеха № 4 Івана Клячкова і рабочай жыллёва-камунальнага аддзела МТЗ Яўгеніі Палты.

НА РАБОЧАЙ ХВАЛІ

Трансляцыю першых перадач пачаў радыёкамтэт, створаны па ініцыятыве савета інтэрната.

Узначаліў камітэт тэхнік жыллёва-камунальнага аддзела МТЗ Рыгор Байкачоў. Цяпер два разы ў тыдзень на рабочай хвалі будзе гучаць расказ аб шматгранным жыцці рабочага калектыву. Стануць пастаяннымі выступленні перад мікрафонам ударнікаў камуністычнай працы, творчых калектываў інтэрната. У суботняй старонцы «Выконваем вашы заклікі» прагучаць любімыя песні і музычныя класічныя творы.

ФЕСТЫВАЛЬ У «АУРОРЫ»

Паказам мастацкага фільма «Ленін у Кастрычніку» ў кінаклубе «Аўрора» пачаўся фестываль мініячурнага пад дэвізам «Шлях Кастрычніка».

За два тыдні глядачы прагледзяць кінастужкі «Аптыстычная трагедыя», «Маладая гвардыя», «Жалезны паток», «Чапаеў», «Давер'е» і «Асабіста вядомы».

Фестываль закончыцца дыспутам рабочых на тэму «Героі Айчыны на экране».

А. ПРАЦЬКО.

МАРШРУТЫ ХАРАКТВА І МАЙСТЭРСТВА

РСФСР Юлія Рэянтовіча! Зноў публіка сустрэлася з творчасцю нашых лепшых калектываў — Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР і Мінскага камернага аркестра.

Госцем Беларусі быў таксама Вялікі сімфанічны аркестр Усесаюзнага тэлебачання і радыё. У яго творчай біяграфіі — трыумфы ў многіх краінах свету, удзел у шматлікіх конкурсах. З аднолькавым майстэрствам выконваюць музыканты самыя складаныя творы айчыннай і сусветнай класікі, творы вядомых сучасных кампазітараў. Якраз у дні фестывалю аркестр пазнаёміў жыхароў Мінска і Гомеля з новай работай — ілюстрацыямі Г. Свірыдава да апавесці Пушкіна «Мяцеліца».

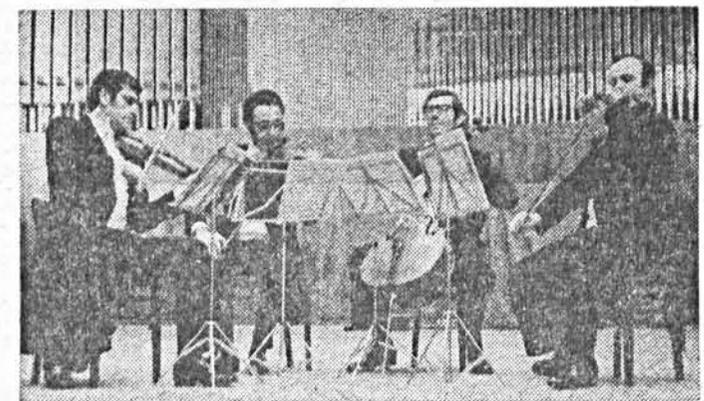
— Нам лшчэ не даводзілася выступаць у Беларусі, — гаворыць галоўны дырыжор аркестра, народны артыст РСФСР Уладзімір Федасееў. — Таму ўсе мы з хваляваннем чакалі сустрэчы з беларусімі слухачом. Я добра ведаю вашых артыстаў: калісьці працаваў разам з Зіновіем Бабіем. А неўзабаве да нас у Маскву прыедзе ваша першакласная спявачка Святлана Данілюк. Разам з нашым аркестрам яна будзе запісваць творы, якія ўвондуць у новы музычны фільм, прысвечаны ле творчасці.

Дарчы, народная артыстка СССР Святлана Данілюк у час фестывалю пабывала з сольнымі канцэртамі ў Брэсце, Магілёве. Яна ў чацвёрты раз пры-

мала ўдзел у «Беларускай музычнай восені».

— Сёлета, як і заўсёды, на сцэне нашага тэатра праходзіла дэкада майстроў опернага і балетнага мастацтва, — расказ-

вае спявачка. — Тэатр паказаў свае лепшыя спектаклі. У іх выступілі вядучыя салісты Беларускай сцэны і госці з іншых тэатраў Саюза. Мне вельмі спадабалася Галіна Калініна — салістка Вялікага тэатра

На сцэне — заслужаны калектыв Армянскай ССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі квартэт імя Камітаса.

Адгучалі развітальныя акорды традыцыйнага фестывалю мастацтваў народаў СССР «Беларуская музычная восень». Шчаслівымі дарогамі дружбы і брацтва народаў краіны сталі фестывальныя маршруты.

Цяпер можна смела сказаць, што чацвёртае музычнае свята восені стала самым прадстаўнічым, самым цікавым. У канцэртах разам з савецкімі артыстамі выступалі нашы госці з Польшчы, Чэхаславакіі, Югаславіі, Румыніі, Кубы.

У сталіцы Беларусі і ў розных, самых аддаленых кутках рэспублікі гучала руская і літоўская, армянская і казахская, грузінская і малдаўская мовы: пасланцы амаль усіх саюзных рэспублік выступалі ў творчай справаздачай аб дзясятках шматнацыянальнай савецкай культуры.

Арганізатары свята паклапа-

ціліся аб тым, каб яго маршруты прайшлі па ўсіх абласцях і раёнах. Дзякуючы гэтаму, а таксама шматлікім тэле- і радыёперадачам, аўдыторыя фестывалю стала фактычна ўся рэспубліка.

Аматарам сімфанічнай і камернай музыкі пашанцавала: сёлета яны атрымалі магчымасць сустрэцца з выдатнымі выканаўцамі — народным артыстам Саюза ССР Барысам Штокалавым, народным артыстам РСФСР Валерыем Клімавым і Дзмітрыем Жураўлёвым, заслужаным артыстам Расійскай Федэрацыі Дзмітрыем Башкіравым. А вакальна-інструментальны ансамбль «Мадрыгал», Дзяржаўны квартэт імя Камітаса, ансамбль скрыпачоў. Вялікага тэатра Саюза ССР пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча мастацтваў

Дырыжыруе народны артыст РСФСР Уладзімір Федасееў.

ДАКУМЕНТЫ ПАЭТА

У матэрыялах Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці захоўваюцца дакументы, якія характарызуюць грамадска-палітычную дзейнасць народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

НАМ ПІШУЦЬ

Днямі ў слудым кінатэатры «Цэнтральны» адбылася сустрэча гледачоў з работнікамі кінастудыі «Беларусьфільм».

кал, вучэбна-літаратурна 1977 года выдання. Рэдкалегія групавых насьценных газет і чарговых нумар прывяцілі кнізе і прафесіі бібліятэкара.

Свята кнігі адбылося ў Магілёўскім бібліятэчным тэхнікуме імя А. С. Пушкіна.

Уладзімір Паўлавіч Песнярыч працуе ў Вірэзінскай ПМК-63 меліярацыі. Увесь вольны час аддае любімай справе — мастацтву.

ЧАСОПІСЫ Ў ЛІСТАПАДЗЕ

«НЕМАН»

Пад паэтычнай рубрыкай «І далей развалючыя несьці» — вершы беларускіх паэтаў, паэтаў братніх рэспублік і некаторых замежных краін: Г. Бураўніна, П. Макаля, Мірцёміра, Ю. Сааняна, А. Прахта, А. Шагенцукава, Д. Вагнера.

«Сям'я Логвінавых». Народны мастак рэспублікі З. Азгур выступае з артыкулам «З пакаленняў у пакаленне».

Праза прадстаўлена апавесцямі А. Кулакоўскага «Родныя шыроты» (пераклад У. Жыжэнкі) і М. Бойкі «Уступленне на паसाду».

«БЕЛАРУСЬ» Шырока асветляюцца гістарычныя падзеі — прыняцце сьвямай нечарговай сесіяй Вярхоўнага Савета СССР новага Асноўнага Закона Савецкай краіны і святкаванне 60-й гадавіны Вялікага Кастрычніка.

У раздзеле «Публіцыстыка і нарысы» — нататкі У. Якутава «З расказаў пра Леніна» і артыкул У. Смірнова «Сябры дзёння і бліжнія», нарыс І. Аграноўскага

Саюза ССР. У выкананні салістаў гэтага ж тэатра, заслужаных артыстаў РСФСР Людмілы Семянікі і Аляксандра Гадунова бачыла адначасна і балета А. Хачатурана «Спартак».

З вялікім поспехам, пры перапоўненых канцэртных залах прайшлі ў рэспубліцы выступленні такіх выдатных, папулярных калектываў, як Дзяржаўны Омскі рускі народны хор, заслужаны калектыв Маладзёўскай рэспублікі — аркестр народнай музыкі «Флуэраш».

Больш за тры мільёны кіламетраў праехаў па дарогах нашай краіны і многіх замежных дзяржаў Акадэмічны ансамбль песні і танца Літоўскай ССР «Летува».

Вось што раскажаў у сваім інтэрв'ю мастацкі кіраўнік «Летувы» Пранас Будрус:

— Нам заўсёды прыемна прывітаць у Беларусь сінгавую рэспубліку-суседку, з якой мы сябруем, у якой многаму вучымся. Вось чаму так

ВЫДАЛА

«ВЕСЕЛКА»

Кіеўскае выдавецтва «Веселка» пазнаёміла чытачоў з апавесцю Міколы Гарулёва «Першы настаўнік».

рукоцца творы Аляксея Яцана, Валерыя Рабчына і Аляксандра Галеркі — усяго трыццаць гадоў работ.

У. АРХІПЕЦ.

Надаўна да вучняў Казловіцкай школы Зэльвенскага раёна прыехаў артыст Беларускай дзяржаўнай філармоніі Валерыя Сабаераў.

І. ЗАЯЦ.

Усеаюзная фірма грамзапісу «Мелодыя» і Апраўдзены ордэна Леніна завод грамзапісу выпусцілі новы дыск «Вершы Петруся Броўкі».

А. КАСЯНКОУ.

нар нашых сэрцаў» Г. Ваншэвай, «Сёння ў Смольным» — нататкі Г. Кураленкі, «Кастрычнік і мёр на планеце» — публіцыстычны артыкул Ю. Маніна.

З мастацкай прозы надрукаваны апавяданне А. Жукі «Паўстанак вяртанне» і ўрывак з рамана І. Дайнекі.

Пад рубрыкай «У братняй еднасці» — вершы А. Твардоўскага, В. Бокана, Г. Гуліма і іншых паэтаў братніх народаў Савецкай краіны.

Раздзел «Беларусь сядзілістычна» прадстаўлены нарысам «Носці калас імя Кастрычніка» У. Федасеевіча.

З успамінамі «У той год на Міншчыне» выступае С. Шумікевіч.

Разнастайныя матэрыялы змяшчаны ў раздзеле «У свеце навук і тэхнікі». Пад рубрыкай «Медыцына і здароўе» — артыкул доктара медыцынскіх навук Т. Суквятых «Дзецям — расці, не хварэючы».

У С А Ю З Е КАМПАЗИТАРАУ БССР

Адбылася першая ў сёлетнім канцэртным сезоне «музычная серада». Прагучаў шэраг новых твораў беларускіх кампазітараў.

З чацвёртым струнным квартэтам Кіма Цесанова пазнаёміў слухачоў квартэт Саюза кампазітараў БССР. У механічным запісу прагучалі тры п'есы Рыгора Суруса: «Асенні нахцюрн», «Святочны вальс», «Вячэрні рытм».

Сюіту для цымбалаў і фартэпіяна маладога кампазітара Ларысы Мурашка выканалі Віктар Міхальчук і Людміла Гладкова.

Кампазітары, музыказнаўцы, навучэнцы музычных устаноў цёпла прылілі творы, што прагучалі на «Музычнай серадзе».

Міністэрства культуры УССР, Крымская дзяржаўная філармонія, Усеаюзнае бюро прааганды савецкай музыкі правялі Фэстываль сімфанічнай музыкі народаў ССР, прысвечаны 60-годдзю Вялікага Кастрычніка.

Прайшоў творчы вечар заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Д. Камінскага, прысвечаны 70-годдзю кампазітара. Слова пра юбіляра сказала музыкантаўца А. Ракава.

СНЕЖАНЬСКАЯ АФІША

Мерапрыемствы рэспубліканскага Дома мастацтваў карыстаюцца заслужаным прызнаннем наведвальнікаў. Высока ацаніла тэатральная грамадскасць Мінска вечары, прысвечаныя 60-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

У снежны гасці Дома мастацтваў сустрэнуцца з квартэтам Саюза кампазітараў БССР і пазнаёміцца з навінкамі беларускай музыкі, камернымі творами савецкіх і замежных аўтараў.

Працягнуць сваю работу народныя універсітэты мастацтваў і прававых ведаў, лекторы для творчых работнікаў.

Апошні вечар снежня традыцыйны — навагодні. У залах Дома мастацтваў адбудзецца вялікі канцэрт, будучы дэманстравацца фільмы, жадаючыя змогуць патанцаваць, прыняць удзел у вясёлых гульнях.

Выступае ансамбль «Летува».

Фота І. АВРАЦА.

ступілі, акрамя беларускай сталіцы, у розных гарадах.

— Мы ўспрымаем свае пазедні, выступленні перад працоўнымі як ганаровы абавязак, — сказала нам заслужаная артыстка РСФСР Вольга Варанец. — І асабліва сёлетня, у год 60-гадавага юбілею Савецкай улады.

Упрыгожаннем фестывальнай праграмы, безумоўна, сталі аўтарскія вечары народнага артыста Савецкага Саюза, лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя

Сацыялістычнай працы, выдатнага кампазітара Васілія Паўлавіча Салаўева-Сядога. На іх павявалі аматары песні Мінска.

— Правядзенне музычных фестываляў стала ў нашай краіне добрай традыцыяй, — сказаў Васілій Паўлавіч, — і часцей за ўсё гэтыя святы прысвечваюцца важным датам у жыцці нашай Радзімы. Пачалі гэтую традыцыю мы, ленінградцы — маю на ўвазе фестываль «Белыя ночы». Затым пачыў падхапілі ў Маскве, на Украіне, у Беларусі... Цяпер

амаль кожная рэспубліка праводзіць такія музычныя форумны.

Важна, што «Беларуская музычная вясень» год ад году папярэе свае межы, запрашае ўсё больш удзельнікаў, далучае людзей, галоўным чынам сельскіх працаўнікоў, да лепшых музычных твораў, знаёміць з выдатнымі артыстамі, цэлым мастацкім калектывам. Хочацца пажадаць беларускаму фестывалю самых добрых перспектыв!

Святлана СЫСОЕВА.

МОИ лёс, як і лёс майго пакалення, асветлены Кастрычнікам.

Мне было дзесяць з паловай гадоў, калі я стаў сведкам надзвычайных падзей. У нашай і суседніх вёсках (са штабам у маёнтку барона Корфа) размяшчаўся стралковы корпус, генералы якога захоўвалі вернасць ураду Керанскага. Галоўнакамандуючы Духонін, падцягнуўшы гэты корпус бліжэй да Магілёва, разлічваў зрабіць контррэвалюцыйны пераварот.

Але ў палках і дывізіях нястомна працавалі бальшавікі, салдацкія камітэты. У вялікім кулацкім доме, побач з нашай хатай, знаходзілася корпусная друкарня. Вучнем наборшчыка там працаваў маленькі салдат Альбін, прозвішча якога не захавала мая памяць. Яму было гадоў трынаццаць-чатырнаццаць. Бацькі Альбіна, як ён мне расказваў, загінулі недзе пад Беластокам ад нямецкага спарада. Сірату са згоды штабс-капітана Карпінскага ўзялі да сябе друкары.

Ён жыў у нашай хаце, спаў разам з намі на палацях. Мой бацька быў на фронце, а ў хворай маці нас было сямёра: адзін другога меншы. За гаспадара быў я. Вясной араў, барапаваў, сеяў, летам касіў, вазіў снапы ў гумно, восенню малаціў з маці ў два цаны, мяў лён, ездзіў на млын, цягаючы на другі паверх мяхі. Зімой нарыхтоўваў дровы. У вольны час, а яго заўсёды бракавала, бегаў праз возера ў царкоўна-прыхадскую школу.

Альбін бачыў, як горка і цяжка нам жывецца. Ён не толькі спачуваў, але і памагаў нам чым мог. З салдацкай кухні часцяком прыносіў па два кацялкі кашы і наварыстага баршчу.

З кожным днём мы ўсё больш прывязваліся да яго, а ён да нас. Аднаго разу Альбін паклікаў мяне па вуліцу.

— Хочаш сёння са мной почы афішкі па вёсках разносіць? — густа зашаптаў ён мне ў вуха.

Я першы раз пачуў такое слова. Перапытаў Альбіна, што значыць «афішкі». Ён пацягнуў мяне пад суседскі свіран. Агледзеўся, каб ніхто нас не бачыў.

— Афішкі? Гэта, брат, пракламацыі. Я яшчэ менш разумеў.

— Эх, ты, вёска! — з дакорам сказаў Альбін. — Нічога ты не цяміш, як гэта бярэвно, — ён пальцамі пабарабаніў па свіране. — Пракламацыі тайна, калі нікога з афіцэраў не было, мы, бальшавікі, почы надрукавалі...

— Ты — бальшавік? — я быў вельмі здзіўлены, бо тое-сёе чуў пра бальшавікоў, у прыватнасці, што яны памешчыцкую зямлю хочуць аддаць сялянам.

Не толькі ў нашай, але і ў суседніх вёсках не было для сялян больш неавіснага чалавека, чым барон Корф. Яго палі, лясы, азёры з усіх бакоў напаязалі на сляніскія палеткі. Штодня памешчыцкія паглядчыкі і леснікі лавілі і гналі ў панскую абору рагуль, коней, авечак,

цягнулі хлопцаў, старых, якія ў панскім лесе дралі на лапці луб. Не заплаціш штрафу — атрымаеш бізуноў! Барон сам судзіў. У яго ў павятовым горадзе Горках, у губеранскім Магілёве скрозь былі свае людзі, абаронцы. З ім судзіцца — што з дубам галавой біцца. Барон заўсёды будзе правы...

Стаіўшы дым, я з захапленнем глядзеў на маленькага салдата. Альбін — бальшавік! Вось гэта дык навіна!

А ён нібы прачытаў мае думкі.

— Пра тое, што я табе скажу — нікому ані слова. Глядзі!

бінам разносілі, пытанне ставілася рубам: з рэвалюцыйнай салдаты ці супраць? Калі з рэвалюцыйнай, дык неадкладна арыштоўвайце сваіх камандзіраў-зброднікаў, стаўце на чале рот, батальёнаў, палкоў тых з афіцэраў або малодных камандзіраў, якія прызнаюць Савецкі ўрад на чале з Леніным.

Быў марозны дзень. Зыркае зімовае сонца сляпіла вочы, калі мы па бялоткаму снегу беглі праз возера ў школу. Выскачыўшы з логу на ўзгорак, мы, здзіўленыя, аслупянелі ад нечаканасці. На поле, якое пачыналася адразу за школай, артылерысты на конях вывозілі гарматы.

Уладзімір МЯЖЭВІЧ

У ТЫЯ ДАЛЁКІЯ ДНІ

— Во, хрэст! — я перажануўся. — Раскажы пра пракламацыі.

— А пойдзеш са мной?

Я гатоў быў ісці з ім у агонь і ваду.

— Што ты пытаеш? Капечне!

— Генералы хочуць скінуць уладу рабочых і салдат, якую нядаўна абвясцілі ў Петраградзе. Яны рыхтуюць пераварот. Бальшавікі заклікаюць салдат да дзеянняў: арыштаваць генералаў, узяць уладу ў свае рукі. Аб гэтым напісана ў тых лістоўках, якія ноччу трэба разнесці па палках...

— А ты ж гаварыў пра пракламацыі?

— Дык гэта тое самае.

За адну ноч мы прабеглі Малыя Якаўлевічы, Казловічы, Лешчу, Чэрнеўку, Светачаўку і ўсюды, дзе толькі стаялі салдаты, а яны размяшчаліся ў кожнай хаце, пакідалі ля вяснічак, на ганках, пад парогамі невялікія шматкі з друкаваным тэкстам. Кідалі мы іх каля стайняў, ля студыяў і проста на вуліцах. У тых лістоўках бальшавіцкі салдацкі камітэт заклікаў салдат далучыцца да артылерыйскай брыгады, якая палкам перайшла на бок Леніна. Артылерысты стаялі ў Вялікіх Якаўлевічах.

Альбін мне расказаў, што артылерысты пасылалі сваіх дэпутатаў у стралковыя палкі, але іх там арыштоўвалі і кідалі ў вугальныя склепы на фабрыцы барона Корфа. У тых лістоўках, якія мы з Аль-

Ставілі іх блізка адна ад другой роўнай лініяй. Адпрагалі коней і ездавыя адганялі іх за царку. На званіцу салдаты цягнулі кулямёты.

На нашых вачах адбывалася нешта незвычайнае.

— Глядзіце, гарматы пацэльваюць на палац барона! — радасна ўскрыкнуў Сенька Караткоў. Гадоў шэсць перад тым яго хворая маці, жадаючы скараціць дарогу ў царкву, пайшла не вакол маёнтка, а каля налаца, дык сам барон збіў яе да крыві бізуном. «Быдлу тут хадзіць забаронена», — крычаў ён раз'юшаны. Калі Сенька бачыў, як на нашай вуліцы ў навет ці з павета ў фэаtone праязджае барон, дык у яго мімаволі сціскаліся кулаккі.

Радасць Сенькі, майго самага блізкага сябра (пазней ён аддаў сваё жыццё за вызваленне Радзімы ад фашысцкай навалы), была і маёй радасцю. Мая сям'я таксама пакутавала ад памешчыка.

Раз і другі празвінеў школьны званок, а мы пібы прыраслі да шарнаку, які насля адлігі скаваў неглыбокі снег. Пальнуць з гармат на палацу, а іх артылерысты выставілі больш за дваццаць, ці не?

Салдаты бачылі нас, школьнікаў, але не праганялі. Можна быць, яны былі заняты сваёй справай і нас проста не заўважалі, а можа, свядома давалі нам магчымасць прысутнічаць пры надзвычайных надзеях?

Было ціха, толькі над нашымі пагамі рыпеў снег. З комінаў у вёсцы і там, у маёнтку, слупамі ўгору ўздыхаўся дым.

Шоў час, артылерысты нечага чакалі. Гарматы, усе як адна, былі наведзены на палац. Не дачакаўшыся вучняў, да нас падышоў настаўнік Пігулеўскі і, як відаць, таксама ахоплены хваляваннем, спыніўся каля артылерыстаў. Яны нешта яму тлумачылі.

Раптам з-за панскіх прысад выскачыў коннік. Ён трымаў у руках белы сцяг. Артылерысты насустрач яму грывнулі «ўра!». Мы ўсе, у тым ліку і наш настаўнік, пабеглі туды, дзе каля гармат спыніўся коннік.

— Таварышы, браты, — крычаў той, чырвоны і спатнелы, — мы з вамі! Зараз з вугальнага склепа вызвалілі вашых дэпутатаў, а туды кідаем генералаў!

Ад школы да маёнтка барона Корфа кіламетра паўтара. Мы ўсе, колькі нас было, сыпанулі ў маёнтка. Такую падзею нельга было прапусціць. Разам з намі бег і настаўнік.

Мы наспелі ў час. На нашых вачах салдаты, якія яшчэ ўчора захоўвалі вернасць скінутаму ўраду Керанскага, пераходзілі на бок рэвалюцыйна, перамогі Кастрычніка. Аднаго за другім генералаў са штаба корпуса прыводзілі салдаты і зачынялі ў вугальным склепе. Тут жа ля браны фабрыкі шоў мітынг. На маё здзіўленне, чарговым прамоўцам быў штабс-капітан Карпінскі.

— Ад імя бальшавіцкага камітэта стралковага корпуса, — гаварыў ён, — я заяўляю, што мы ўсе, як адзін, выступім на абарону заваёў Кастрычніка. Разам з вамі, таварышы артылерысты, мы па закліку Леніна сёння ж рушы на Оршу, а адтуль у Петраград, каб абараніць Рэспубліку Саветаў!..

У той жа дзень мы развіталіся з Альбінам. Ён абяцаў мне пісаць, але я дарма чакаў. У 1922 годзе, калі стаў камсамольцам, спрабаваў адшукаць Альбіна, але след яго недзе згубіўся ў віхурах грамадзянскай вайны.

І вось прайшло з тых векапомных дзён шэсцьдзесят гадоў. Гадоў вялікага змагання і перамог, гадоў велізарных змен.

Год 60-годдзя Савецкай улады стаў годам зацвярджэння новага Аспеўнага Закона першай на зямлі агульнанароднай сацыялістычнай дзяржавы. Закон, у якім знайшлі сваё адлюстраванне грандыёзныя пераўтварэнні ў нашай краіне, якія радуець усіх нас, савецкіх людзей, нашых сяброў ва ўсім свеце.

«Шэсць дзесяцігоддзяў сацыялістычнага будаўніцтва, — адзначаў у дэкларацыі на юбілейным урачыстым пасяджэнні таварыш Л. І. Брэжнеў, — гэта найярчэйшая дэманстрацыя таго, на што здольны людзі працы, якія ўзялі ў свае рукі налітычнае кіраўніцтва грамадствам, прынялі на сябе адказнасць за лёс краіны. Гэты дзесяцігоддзі даказалі, што без улады працоўных, без сацыялістычнай дзяржаўнасці, крамя яе шляхоў да сацыялізму, не было і няма».

Я зноў вяртаюся ў думках да тых людзей, што ішлі ў бой за новы савецкі лад. І як радасна ўсведамляць, што ідзям, за якія яны змагаліся, сталі сённяшняй явай.

МАРА МІЛЬЁНАЎ

Нельга без хвалявання чытаць новую Канстытуцыю Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Гэты гістарычны дакумент адлюстроўвае вялікія пераўтварэнні ў жыцці нашай шматнацыянальнай сацыялістычнай Радзімы. Чытаючы яго, міжволі азіраецца на пражытыя гады, гады гераічнай барацьбы і працы савецкага народа, які здзейсніў пеўміручны подзвіг пад кіраўніцтвам роднай Камуністычнай партыі.

Прыгадваецца 1936 год, калі ў глыбокім надполлі мы, камсамольцы вёскі Заполле Ружанскага раёна, чыталі Савецкую Канстытуцыю. Для нас такая канстытуцыя была толькі марай. Буржуазна-памешчы-

кая панская Польшча таксама мела канстытуцыю, але яна давала прывілеі памешчыкам і капіталістам, а працоўным — голад, галецтва, бяспраўе.

Вялікі рускі народ, усе народы Савецкага Саюза дапамаглі ўз'яднацца беларускаму і ўкраінскаму народам у адзіную сям'ю братніх народаў СССР. Маладзі быў адчынены шлях да свабоднай працы, адукацыі, вучобы. Але не доўга давялося нам карыстацца гэтымі правамі. Германскі фашызм, узгадаваны міжнародным імперыялізмам, вырашыў знішчыць першую ў свеце сацыялістычную дзяржаву.

Хто хаця адзін глыток удыхнуў сапраўднай свабоды, той ніколі не згодзіцца жыць на каленях. Юнакі вёскі Заполле ў канцы верасня 1941 года сабраліся ў лесе, напісалі тэкст прысягі, як загадала сэрца, і ўрачыста яе прынялі. «Я, грамадзянін Савецкага Саюза, — пісалі мы, — клянусь, што буду абараняць ад подлага гітлерызму Радзіму, не ікадуваючы свайго

жыцця і крыві, клянусь, што буду выконваць усе загады сваіх вышэйстаячых арганізацый. Я гатоў у кожную хвіліну памерці за справу народа».

У 1942 годзе нас было ўжо 18 чалавек. Мы стрымалі сваю клятву, адважна змагаліся ў надполлі і ў партызанскім атрадзе супраць фашысцкіх захопнікаў і здраднікаў Радзімы. Палова з нас аддала самае дарагое — сваё маладое жыццё за свабоду і шчасце людзей.

Мы змагаліся за ідэі Леніна, за светлы сённяшні дзень, каб ніколі не было вайны. Вось гэтая прага міру нашага народа і выказана ў Канстытуцыі СССР. І я нчаслівы, што жыў пад сонцам новай Канстытуцыі.

Я. ГАРДЗЕЙ,
заслужаны работнік культуры БССР,
дырэктар рэспубліканскага
Дома работнікаў мастацтваў.

ДЗЕНЬ паэзіі — гаворым мы, разумеючы пад гэтым паэзію на яе сучасным узроўні, у працэсе руку — якая яна ёсць у сваіх вышэйшых вымяленнях і ў недасканаласці, у няздатнасці асэнсаваць з'явы, што нам цяпер здаюцца звычнымі, а пад яром нашых наступнікаў, можа быць, стануць узорами велічы і характаваць чалавечай душы.

Дзень паэзіі — гаворым мы, маючы на ўвазе і падвядзенне вынікаў работы паэтаў за цэлы год. Наш гадавы паэтычны альманах так і называецца — «Дзень паэзіі», як спроба болей шырокіх аглядаў усёй паэтычнай гаспадаркі.

На жаль, традыцыя гадавых аглядаў зрабілася ўжо вельмі аднастайнай, прывычнай у сваёй абдыдзеннасці і нават абьякавасці да з'яў, часам вельмі важных для творчых пошукаў. Гадавыя агляды, што час ад часу з'яўляюцца ў нас, мала чым адрозніваюцца ад ведамасных справаздач, якія складаюцца па прынцыпу «калегіяльнай аб'ектыўнасці».

Жывы працэс паэзіі настолькі багаты, складаны і разнастайны, што не заўсёды вызначыць ход яе развіцця чарговым цыклам вершаў, або паэмай, кнігай, а то і цэлым зборам твораў: Нярэдка побач і адначасова, зусім не навідавоку, не ў асяродку ўвагі адбываюцца з'явы як бы і малапрыкметныя, але якасна важныя для ўзбагачэння нашых уяўленняў аб каштоўнасцях, асабліва неабходных і нам, чытачам, і самой паэзіі.

Колькі на нашай памяці адшумела і адгрэмела заўзятых спрэчак аб традыцыяналістах і наватарах! А дзе рэальныя ўвасабленні ў творчай практыцы тых гучных праграм і маніфестаў, якія аб'яўляліся самімі «наватарамі»? Абдыліся і ў нашы дні адбываюцца, на першы погляд, неспадзяваныя метамарфозы. Традыцыяналісты па выніках сваёй працы, у сваіх лепшых дасягненнях становіцца наватарамі, а «наватары», па агульнаму прызнанню, дасягаюць найбольш плённых поспехаў, набліжаючыся да лепшых традыцый паэзіі, яе грамадзянскай шырыні, вобразнай даступнасці.

Не ўсё тое, што крычыць аб сабе, гучна вясце свае тэорыі, ёсць перадавое і сучаснае. Будзем болей уважлівымі да сіпласці, да тых непракметных будняў, без якіх немагчымы святы, да тых радасных хвілін, з якіх складаюцца дні, гады і дзесяцігоддзі нашай паэзіі.

Мы ўжо не раз упэўніваліся, што для яе развіцця, для асэнсавання яе кірунку часам з'яўленне аднаго верша варта цэлых кніг. Не часта з'яўляюцца такія вершы, не так лёгка яны пішуцца. Гэта заўсёды штосьці самае запаветнае, самае дарагое для паэта, што каштавала яму многіх хваляванняў, трывог і пакут.

У леташнім вераснёўскім нумары «Маладосці» два нашых паэты надрукавалі свае падборкі: адзін — сем, другі — восем вершаў. Вершы моцныя, выразна адметныя сталасцю жыццёвага вопыту і дасканаласцю валодання паэтычным вобразам. З прыемнасцю называю імяны: Уладзімір Паўлаў і Юрась Свірка. Амаль равеснікі, ужо «двойчы па дваццаць» аднаму і другому, яны — паэты таго «рэкруцкага пабору», які ўсё яшчэ з болем у сэрцы чуе водгулле вайны, але і з жывой прагнасцю ўбірае ў душу радасныя галасы, гукі і фарбы сучаснасці. Не так часта друкуюць яны свае вершы, напіўша, добра ведаючы цану слова. Іх невялікімі падборкамі адкрываецца нумар часопіса, і калі чытаеш вершы засаба, бачыш адметнасць кожнага пасобку, але не можаш не заўважыць і вельмі блізкаю аснову, агульнасць вытокаў іх натхнення: родная, мілая сэрцу

зямля, вобразы, дарагія змалку, і, як гаворыць Ю. Свірка, тое «баравіннае паветра», якім лёгка дыхаць, дзе нават слава партызанскай вальней і «лепш у памяці народнай, чым у палоне нашых кніг». Паэт ведае, любіць і шануе свой край і вельмі дакладна называе яго: «Мая сто пятая вярста». Канкрэтныя прыкметы і кірунак вызначаюць знаёмую дарогу:

Васіль ВІТКА

МАГУТНЫ ПАД БАЛАД

За Мінск,
За сотню кіламетраў,
На поўнач ехаць, за Хатынь...

З такой дакладнасцю можна вызначыць і паэтычную радзіму Уладзіміра Паўлава, чытаючы вершы — зямны, жыццёва рэальны ў сваёй перажытасці, засведчаныя ўласным радасцю і гісторыяй роднай вёскі, якая амаль на той жа адлегласці, што і Свіркава, але ў супрацьлеглым баку ад Мінска, у мясцінах, адкуль пачынаецца наша паўднёвае Палессе. Ужо ў назве вёскі чуецца яе палескае паходжанне — Замошша.

Усе мы любім свае вёскі, успамінаем іх добрым словам. У кожнае з іх, як і ў нас, свой лёс, свая біяграфія. Паўлаў убачыў сваю вёску праз трагедыю вайны. Мабыць, таму яе рэальнае аблічча набыло тую значнасць, якая вымяраецца ўжо маштабам не аднаго паселішча, а цэлай зямлі, усёй савецкай Радзімы, калі пачуцці патрыятызму, увасобленыя ў канкрэтных вобразах, набываюць гістарычнае абагульненне. За вызваленне вёскі Замошша аддала жыццё рота савецкіх салдат — цэлая рота! «Замошская рота» — так называў яе паэт. І гэта ўжо не толькі перш, гэта падзея, што ўвасобілася ў людской памяці, як паданне, што ў ашчадных і суровых радках верша-рэквіема, стала і гісторыяй вёскі, і помнікам самахвярнага мужнасці, і вечнай народнай удзячнасцю падзвігу незабыўных герояў.

Уладзімір Паўлаў у вобразнай структуры свайго замыслу настолькі сканцэнтравана зарад і прыцэл кожнага слова, што невялікая гэта балада сваёй эмацыянальнай сілай працінае наскрозь душу. Не магу ўтрымацца, каб не прывесці гэтыя дваццаць — усяго дваццаць — радкоў, простых, на першы погляд, самых звычайных, але якіх пакутлівых і адзіна магчымых, што вымаўляюцца нават не па поўны голас, а сціснутымі ад болю вуснамі:

Не трэба слэзы ні адкрытай,
ні ўпотаі, ні родных, ні блізкіх,
За вёскай Замошша сабралася рота
Пад абелісам.

Часцей, чым вадою, іх умывала
Крывію і потам, імяны, імяны на вечным
прывале — іх цэлая рота.

Пілоты тут ёсць, партызаны,
танністы, А большасць — пяхота,
Сыны — намсамольцы,
бацькі — намуністы —
Зводная рота.

Нідзе наб зямля аніколі
не знала Ні ўдоў, ні сіротаў,
За гэта калісьці Замошша
панклала Адборную роту.

Паслухайце долы,
паслухайце вецер, —
Ці спёна, ці слота,
Вы чуеце, людзі, —
пайшла ў бласмерце
Замошская рота.

Нечуванымі, жудаснымі выпрабаваннямі, у якія трапіла чалавек і выходзіць з іх пераможцам на грані сваіх апошніх магчымасцей, на грані жыцця і смерці, трагічнаю праўдай, бялігаснай праўдай засведчаны верш Юрася Свіркі «Балада пра Зінаіду Тусналобаву».

Пра гэтую легендарную жанчыну, франтавую санітарку ця-

пер ведае ўвесь свет. Пра яе мужнасць пісалі, пішуць, будуць пісаць і расказваць, як пра ўзор найвышэйшай сілы волі і духу савецкага патрыёта. Сто дваццаць посем раненых салдат вынесла яна з поля бою, кожны раз уступаючы ў паядынак са смерцю. У апошнім для Зіны баі рапіла камандзіра. Яна папаўзла ратаваць. Але побач разарваўся фашысцкі снарад. Раненая сама, сабраўшы апошнія сілы, яна ўсё ж дапаўзла. Камандзір быў мёртвы. Дзяўчына хацела вярнуцца, але страціла прытомнасць. Пале бою, дзе засталася санітарка, занялі фашысты. Гітлеравец, убачыўшы раненую, пачаў біць яе ботам у твар, потым прыкладам — у галаву. Двое сутак праляжала яна, заваяная снегам. Ноччу Зіну знайшлі намы разведчыкі. Яна яшчэ жыла, але адмарожаны былі рукі і ногі.

Не расказваючы пра ўсе гэтыя трагічныя акалічнасці, Юрась Свірка ў сваёй баладзе паказвае трагедыю падзвіг асобы ў адзінстве з народным падзвігам, у самахвярнасці многіх людзей, якія ратуюць жыццё чалавека ў імя непераможнасці самога жыцця.

Яна ледзь чула:
Міны лопалі,
Варонкі зачарнілі лог,
Трымайся,
Зіна Тусналобава!
Як утрымаешся без ног?

А вораг не збіраўся ў логавя,
Ажно стагнаў ад танкаў брук,
Трымайся,
Зіна Тусналобава!
Як утрымаешся без рук?

Магла згарэць,
Як тая знічка
Ці іскры зырнага настра,
Трымайся,
Родная сястрычка,
Трымайся,
Мужнасці сястра!

Нават у безвыходных абстаўнках чалавек не адзі, калі ён чуе голас падзеі. Гэтай надзеяй геранія жыве да апошняй хвіліны, нават умярзаючы ў снег. Паэтычная метафара нісе ўжо не толькі адкрыты сэнс падзеі, яна падмае нашу думку на болей высокі ўзровень абгульнення, калі кроў, смерць, жахі вайны адсунуць перад веліччу падзвігу чалавечай душы. Гэта, гаворыць паэт, ужо той духоўны скарб, які перадаецца людзям у спадчыну. Замерзлую, заваяную мясцінаў, салдаты адкопваюць санітарку. І тонкі праменьчык алггорыі раптам працінае нас выбліскам думкі, што само жыццё — найвышэйшы твор мастацтва. Салдаты, якія ратуюць Зіну, ужо, як скульптары, бачаць абрысы і форму незвычайнага вобраза жыцця, хача, як зазначае аўтар, самі тады, «відаць, не злілі той грозная парой, каго штыкамі вяскалі нащчадкам, памяці людской».

Моцныя, простыя і суровыя словы, поўныя глыбокага сэнсу. І паэт на гэтай вышыні абгульнення завяршае ўсю баладу, як вобраз нязломнасці, самаадданасці, дабраты і караства людской душы, калі да зня-

вечанай дзяўчыны з фронту вяртаецца той, хто любіў яе і застаўся верным гэтай любові. Зінаіда Міхайлаўна Тусналобава-Марчанка, Герой Савецкага Саюза не засталася прыкаванай да ложка. Яна навучылася хадзіць, навучылася пісаць. Жыве актыўным жыццём, уся ў працы, у грамадскіх клопатах.

Прачытаўшы гэтыя дзве балады, я доўга не мог забыцца ўражання, якое яны зрабілі на мяне сваёй бялігаснай праўдай жыцця і суровай праўдай паэзіі. І вось праз год, сёлета, у жніўскім нумары часопіса «Польмя» чытаю трэцюю баладу — «Баладу Камінскага», якую напісаў Васіль Макарэвіч, паэт, які таксама не вельмі часта друкуюцца і пра якога яшчэ радзей пішуць нашы крытыкі. Загадзя скажу, я шчыра нарадаваўся яго поспеху. Хацеў адразу напісаць артыкул-подгук, назваўшы яго «Тры балады».

Сапраўды, акінуўшы паглядом паэзію за год і радуючыся многім набыткам нашых прызнаных майстроў, на гэты раз я вылучыў бы ўдачы аўтараў трох балад: У. Паўлава, Ю. Свіркі і В. Макарэвіча. І вось спрабую разабрацца — чаму. Можна быць, таму, што кірунак маім развагам і дала менавіта балада, як жанр, як форма канцэнтраванай вобраза, думкі і пачуцця ў гранічна сціслых сродках, спрасаваных, як выбуховае рэчыва, у кожным слове. Кагадзё што даведаўся з навуковай гіпотэзы, што калі б усю масу самага магутнага сучаснага карабля ўшчыльніць так, каб ядры атамаў сталі адно пры адным, дык увесь тмах збудавання ўмясціўся б у запалкавай галоўцы. Фізікі не толькі тэарэтычна, але і практычна дамагліся такога ўшчыльнення матэрыі.

Ядры сваіх слоў мы, лірыкі, таксама павінны ўшчыльніць да найвышэйшых канцэнсацый, бо развіццё паэзіі і асабліва вопыт балады паказваюць, якую выбуховую моц набываюць вобраз, метафара, што ўтвараюцца ў асяроддзі сілавога поля людскіх пачуццяў, дзе высокім зарадам намагнічваюцца кожныя слова і кожны рух нашай думкі.

Колькі пісалі і будуць пісаць пра Хатынь, пра зямелю і сваім горы бацьку. Выйшлі і выходзяць кнігі і творы розных жанраў мастацтва, якія ўражваюць глыбіней пранікнення ў народную трагедыю. Ды і сам вобраз Камінскага, створаны скульптарам, гэта ўжо народная балада ў людской памяці, як і другая наша народная балада — вобраз Маці, што выправіла ў бясмерце пяцёр сваіх сыноў, і помнік якой і яе сынам у Жодзіне стаў яшчэ адной свяшчэннай рэліквіяй на беларускай зямлі.

Кожнаму мастаку, хто кранаецца такіх тэм і сюжэтаў, не абыходзіцца без смеласці і творчай рызыкі, каб сказаць сваё слова, адметнае маштабнасцю бачання і сродкамі ўвасаблення.

Паэт В. Макарэвіч, стварыўшы баладу пра Камінскага, сцвердзіў і свае ўласныя магчымасці, і магчымасці непасрэдна самой балады як жанру.

Стары вясковы каваль, адзін з апошніх жыхароў Хатыні, на грані чалавечых намаганняў вырываецца з поляня, у якім жыўцом гараць аднавяскоўцы, сагнаныя фашысцкімі катані ў калгасную адрыву. Пакутны бацька нісе з агню мёртвага сына. Такім ён паўстаў у бронзе мемарыялу, увайшоў у раткі паэтычных твораў.

Васіль Макарэвіч напісаў сваю баладу ў форме непасрэднага жывога дыялогу Камінскага з намі, сучаснікамі. І, мабыць, не толькі з намі. Яшчэ для многіх і многіх пакаленняў будзе палаць агонь Хатыні і гучаць голас бацькі!

(Заначэнне на стар. 6).

КНИГАПИС

В ЛЕСАХ БЕЛОРУССИИ

У лясках Беларусі. Зборнік успамінаў. На рускай мове. Мінск, «Беларусь», 1977.

Сярод шматлікіх выданняў, на старонках якіх узаўняюцца яркія, незабыўныя эпізоды гарадзянскай барацьбы беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны на часова акупіраванай ворагам тэрыторыі, кніга «У лясках Беларусі», падрыхтаваная Інстытутам гісторыі партыі пры Цэнтральным Камітэце Кампартыі Беларусі і Інстытутам марксізму-ленінізму пры Цэнтральным камітэце Сацыялістычнай адзінай партыі Германіі, безумоўна, зойме асаблівае месца. Гэты зборнік успамінаў савецкіх партызан і нямецкіх антыфашыстаў, што ў адным страі змагаліся з фашызмам, выйшаў адначасова на двух мовах: на рускай — у Мінску і на нямецкай — у Берліне.

Складальнікі кнігі А. Сямёнава, Р. Чарнаглазава, Х. Кюнрых, К.-Х. Пех, Д. Шаўль аб'яўлялі разнастайны матэрыял, які дае магчымасць увачыць прыжыццёвыя абставіны нямецкіх грамадзян пераходзілі на бок савецкіх партызан, як у грозныя гады вайны нараджалася, мацнела дружба двух братніх народаў.

Сярод аўтараў успамінаў — былы першы сакратар Палескага падпольнага абкома КП(б)Б І. Ветраў і член адной з разведвальных груп Чырвонай Арміі К. Вегман, рэдактар падпольнай абласной газеты «Чырвоная зялёда» Г. Будай і Улаўнаважаны Нацыянальнага камітэта «Свабодная Германія» Г. Генчце, камісар партызанскай брыгады «Смерць фашызму» І. Дзядзюля і партызан 600-га партызанскага палка Ф. Георгі, а таксама іншыя народныя мсціўцы, нямецкія антыфашысты — усю наля трыццаці чалавек.

С. ВІРЗОУСКІ,

Л. Арабей. Мне грэба ехаць. Апавяданні і апавесць. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1977.

У кнігу «Мне грэба ехаць», што выдана ў аўтарытаўным перакладзе Р. Веташынай, уключаны творы, якія Л. Арабей напісала ў апошнія гады. Таматычна яны разнастайныя. У некаторых апавяданнях даследуюцца вытокі геранізму і падзвігу савецкіх людзей ў час змагання з нямецкімі фашызмам. Не абыходзіць Л. Арабей і такіх спрадвечных праблем, якія ўзаемаадносны бацькоў і дзяцей, перамясцэнне пакаленняў, сувязь чалавека з бацькоўскай зямлёй. У апавесці «Вуліца» ўзнікаюць маральныя праблемы нашага часу.

В. СЯРОДКА.

МАГУТНЫ ЛАД БАЛАД

(Заканчэнне.
Пачатан на стар. 5).

Людзі, прашу, сына
Вазьміце ў мяне асцярожна!
Нолькі год на руках
Трымаць нежывога можна?

Бацька просіць: людзі, памажыце выраваць з шалёнага агнявога пекла! Яго голас звернуці і да нас, і да нашых наступнікаў, да нашчадкаў:

Каторы мінуў ужо год,
Дні ў стагоддзе горнучы,
А мне ад агню таго
І сёння спякота і гарача.

Спякота і гарача ад гэтых слоў і нам. Боль і смугак працінаюць душу, а думка поўніцца гневамі да новых жахлівых замыслаў тых, каму сёння ўжо не дае спакою вар'яцкая надзея на ўдасканаленне магутнасці агню, каб яшчэ зручней і нават «чысцей» і «гуманней» паліць чалавецтва нейтроннымі бомбамі...

Тры балады. А чаму, уласна, тры? У беларускай паэзіі надзвычай вялікія набыткі гэтага жанру. Прыгадаем такія шэдэўры, як «Балада аб чатырох заложніках», «Камсамольскі білет», «Мамі», «Балада аб знойдзенай падкове» А. Куляшова, «Смерць Маланні» А. Бялевіча, «Баладу аб уральскім танку» А. Вялюгіна, балады М. Танка, П. Панчанкі, А. Зарышкага, «Ноч на Плошчы Перамогі» С. Грахоўскага, «Баладу пра каску» А. Пысіна, гістарычныя балады У. Караткевіча, сучасныя — Г. Бураўкіна, А. Вярцінскага, П. Макаля, А. Грачэнікіна. Нядаўна мы атрымалі пэўную кніжку «Веча славянскіх балад» Я. Сіпакова, адзначанага Дзяржаўнай прэміяй БССР. У новым зборніку «Позірк» А. Русеюкі апублікаваў баладу пра мінчаніна Лук'янавіча, які стаў правобразам салдата-пераможцы, помнік якому ўзвышаецца на п'едэстале ў Трэптаў-парку ў Берліне.

Ёсць традыцыі, ёсць вопыт лірычнай, эпічнай, рамантычнай і гераічнай балады-паэмы, як «Кастусь Каліноўскі» П. Броўкі, «Таварыш» Валыціна Таўлая, «Гарыць гарыць мая Лагойшчына» Н. Гілевіча, «Балада Брэсцкай крэпасці» Р. Барадзіна — творы высока ацэненыя нашай грамадскасцю. Магутным ладам балад пазначана творчасць многіх майстроў паэтычнага слова. Без балады цяжка ўявіць сабе лепшыя здабыткі нашай паэзіі.

Даўно пара выдаць анталогію беларускай балады. У такім выданні ёсць пільная патрэба не толькі даследчыкаў, але і шырокіх чытацкіх колаў, і асабліва ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці, чытальнікаў. Заўважце, што са сцяны часцей за ўсё гучаць якраз сюжэтныя паэтычныя творы. Сярод іх балада — найбольш улюблены жанр.

Выдатны вопыт баладнага жанру, на жаль, яшчэ глыбока не распрацаваны, не даследаваны і не асэнсаваны нашай лі-

таратуразнаўчай навукай. У прыватнасці — балады сюжэт, заснаваны на рэальным факце, падзеі, ўчынку, подзвігу, і сюжэт, абагульнены творчай фантазіяй паэта.

У святле гістарычнага разліччя балады, пачынаючы з яе класічных узораў, праз практыку такіх майстроў савецкай паэзіі, як М. Ціханавіч, Э. Багрынкі, А. Твардоўскі, Янка Купала, многіх нашых сучасных паэтаў не няжка ўбачыць, што балада, як жанр, як форма паэзіі, няспынна ўзбагачаецца, трансфармуецца і ўдасканальваецца сваё выяўленчыя сродкі. Даўно заўважана: «Маладзее лад балады». Але за многія гады выпрацавалася і пэўная аднастайнасць у жанры балады. Пішучы пераважна, калі можна так сказаць, мемарыяльныя балады, сюжэт якіх будзе выключна на трох эмацыянальных градусах вобраза: чалавек, подзвіг, помнік.

Магутны лад балады... У лепшых з іх вы заўсёды адчуецца высокі зарод думкі і сілу пачуцця, гранічна з'яднаных у сваім адзістве.

Ёсць над чым падумаць не толькі даследчыкам, але і самім паэтам. Як магчыма балладу скарыстаць у распрацоўцы падзвіжных тэм нашага жыцця, у стварэнні характару сучасніка? Вопыт паказвае, што ў баладзе пераважаюць ўчынкi, паводзіны людзей у выключных момантах іх жыцця, што вымагаюцца найбольшымі абставінамі і сітуацыямі, калі чалавек выяўляе ўсю сваю сілу волі і перамагае як герой. Не дзіўна, што ў савецкай паэзіі, у тым ліку і беларускай, найбольш легендарным падзеям гісторыі народа, грамадзянскай і асабліва Вялікай Айчыннай вайне. Пафас балады ў героіцы. Але ж, напэўна, чалавек гартуецца, раскрываецца ў сваёй глыбіннай сутнасці не толькі на полі бою, а і ў заўсёдных жыццёвых выпрабаваннях.

Убачыць гераічнае ў сучасніку, у штодзёнасці яго подзвігу, падчас незвычайнага і настолькі псіхалагічна складанага і драматычна напружанага, што сутнасць гэтага подзвігу можна зразумець толькі праз праўду перакананняў героя, праз мужнасць яго грамадзянскай пазіцыі і вернасць самым высокім людскім ідэалам.

Сучасная балада, удаканальваючыся ў творчых магчымасцях, актыўна шукае свае сюжэты, свайго героя ў велічных справах і подзвігах людзей нашага часу, у героіцы нашых дзён.

Роздум пра баладу — гэта роздум пра сучасную паэзію і, можа быць, пра яе найбольш дзейсны выяўленчы сродкі, пра пошукі мастацкай дакладнасці вобраза, эмацыянальнай канцэнсцыі кожнага нашага слова.

У НАРЫСА сваё асаблівае дачыненні да жыцця. Як ніводзін іншы жанр, нарыс знаходзіцца ў пенаарэднай сувязі з сённяшнім днём, яго жывымі, актуальнымі праблемамі. Ён бярэ над уладу сваёй надзёнасцю, павышанай увагай да фактаў, зместовых у сацыяльных і «чалавечых» адносінах. Нарыс як жанр мае за мэту давесці да сэрца і свядомасці чытача веды аб тым, што адбываецца сёння на перадавых участках усеагульнай барацьбы за «чалавечанне» свету, абудзіць у ім грамадзянскія пачуцці, яго сумленне і

равана ў будучыню, трымае на прыкмеце перспектыву руху. Ужо назвы нарысавых твораў выяўляюць гэту вядучую лінію публіцыстычнай дзейнасці: «Падарожжа на Новую Зямлю», «Па сонечным шляху», «Пасустрач будучыні».

Прага адолець мяжу часу і зазіраюць у заўтрашні дзень шмат у чым вызначае пачуцці, думкі і паводзіны галоўнага героя дакументальных запісак Максіма Гарэцкага «На імперыялістычнай вайне». Лявон Задума, вальніпісаны, артылерыст, жыве не толькі патрэбамі моманту, самымі просты-

публіка» цікавая якраз тым, што паказвае рэальных удзельнікаў барацьбы за Савецкую ўладу на Беларусі, паказвае, як з тысяч і тысяч індыўідуальных воляў вырастае магутная воля гісторыі.

У нарысе агульны лёс з літаратурай. Але ёсць і сваё адрозненні. Звычайна ён з'яўляецца першаадкрывальнікам новага жыццёвага матэрыялу і нярэдка распачынае паваротны этап у развіцці літаратуры ў цэлым. Беларускі савецкі нарыс узнікаў і развіваўся адначасова з узнікненнем і станаўленнем прозы. Новыя тэндэн-

НА ПУЛЬСЕ СУЧАСНАСЦІ

волю, вывесці са стану душэўнай нерухомаасці і сузіральнасці, заклікаць да творчага ўдзелу ў справах чалавечага агульнажыцця.

Добры нарыс жыве не адным днём. У адрозненне ад рэпартажу-адназдэнікі, ад звычайнага паведамлення-карэспандэнцыі, ён чэрпае сваю дзейсную сілу ў тым глыбінным і важным, што звязвае ўсе дні нашага жыцця, што лучыць нас, нашых продкаў і спадчынікаў, у адно цэлае — грамадства, народ. Нарыс у такім яго разуменні «працуе» не толькі на сучаснікаў падзей і праблем, што знаходзіцца ў ім сваё належнае месца і асэнсаванне, але і на чытача будучага. Што гэта так, а не інакш, найлепшым чынам даводзіць двухтомнік «Беларускі савецкі нарыс», які з'явіўся нядаўна на паліцах кнігарань.

Нягледзячы на тое, што нарыс у беларускай літаратуры з'яўляецца жанрам маладым, ён ужо ў першыя гады свайго існавання і росту выяўляе сваё прынцыповае адрозненне ад нарыса, напрыклад, заходнеўрапейскага. Беларускі нарыс, можна заўважыць, вельмі блізка да апавядання, а нярэдка і аповесці, і ўспрымаецца як арганічная частка мастацкай літаратуры.

Гэта зразумела. Публіцыстычнае слова служыць народу ў яго велічнай справе практычнага і духоўнага асваення свету. Яно, у адпаведнасці з вяломай фразай, не толькі «падносіць цэглу», але і мэтанакі-

Беларускі савецкі нарыс. У двух тамах. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

м, першаснымі ў чалавечым быцці, такімі, як голад, холад, самазахаванне, але і больш доўгатэрміновымі. Больш за ўсё яго трывожыць і бунтуе пытанне: навошта? дзея чого ён змагаецца? «Можа, за вызваленне «малых» народаў? А ці вызваліцца мой народ? Што яму дасць гэтая вайна?» Вялікая сіла расчаравання, але яшчэ большая сіла духоўнага пратэсту чалавека, які на яве мысліць такімі маштабнымі катэгорыямі, як чалавечнасць, народ, будучыня... Яна, гэтая сіла пратэсту, вядзе яго да думкі: «...калі не заб'юць, прыйдзе пара — наваюем і за што другое...»

У беларускіх, ды і ў рускіх, нарысістаў не было твора, падобнага да джонрыдаўскіх «Дзесяці дзён, якія ўскалыхнулі свет», які б дакументальна засведчыў час вялікага павароту ў ходзе сусветнай гісторыі. На тое было досыць сваіх прычын, сярод якіх не апошняе месца займае і маладосць жанру, і гістарычныя ўмовы, і інш. Але такое ўласцівае сучаснай літаратуры разуменне, што без асэнсавання і мінулага нельга па-спраўдному ацаніць сучаснасць і ўявіць будучыню, абудзіла і творчую думку сучасных майстроў публіцыстычнага жанру. Агульнымі намаганнямі паступова ўзнаўляецца заснаваная на архіўных звестках, дакументах, сведчаннях відавочцаў панарама рэвалюцыйных падзей на Беларусі. Дакументальная аповесць С.-Грахоўскага «Рудабельская рэс-

цыі ў паказе жыцця выяўляліся найбольш ярка ў апавяданні, аповесці, рамана. Нарыс жа часцей за ўсё паўтараў знойдзенае ў іншых жанрах. Варта нагадаць, што першыя зборнікі нарысаў выйшлі з друку толькі ў 1929 г. Узамасувязь з «вялікай прозай» у дадзеным выпадку ажыццяўлялася не на карысць нарыса.

Прызнанне эстэтычнай наўнацэннасці факта прыйшло да беларускіх нарысістаў не адразу. Нават М. Гарэцкі доўгі час лічыў сваю знапеку-дзёшнік «Камароўская хроніка» ўсяго толькі загатоўкам да будучага твора.

Распаўсюджанне спачатку атрымалі нарысы падарожжаў. Назвы іх гавораць самі за сябе: «І 200 вёрст па Беларусі» М. Чарота, «10 дзён падарожжа па Беларусі» З. Бядулі, «Па чатырох краінах» Ц. Гартынага, «Падарожжа на Новую Зямлю» М. Зарэцкага, «Паездка на Асінібуд» Я. Коласа... Новае, невядомае ў жыцці пакалікала пісьменнікаў да сябе, актывізавала іх увагу і творчае ўяўленне. «Прышлі сюды і пісьменнікі таксама, — піша ў «Літэсіках» «Па сонечным шляху» В. Сташэўскі, — не як чужакі, не як выпадкова трапіўшыя. Для сваё творчасці ім патрэбна жывая, свежая крыніца».

Але новыя факты рэчаіснасці, якія фіксаваліся ў беларускім нарысе канца 20-х і 30-х гадоў, былі не толькі матэрыялам для стварэння будучых эпічных твораў. Убачаныя зоркім вокам таленавітага чалаве-

КНИГАПИС

Е. Лось. Песня твай сестры. Вершы. На рускай мове. М., «Молодая гвардия», 1977.

Светлы, задушэўны лірызм, палымны патрыятызм і страшная публіцыстычнасць, шчырая ўлюбленасць ва ўсё блізкае, роднае, дарагое — так у некалькіх словах можна вызначыць творчасць заўчасна памёршай вядомай беларускай паэтэсы Еўдані Лось.

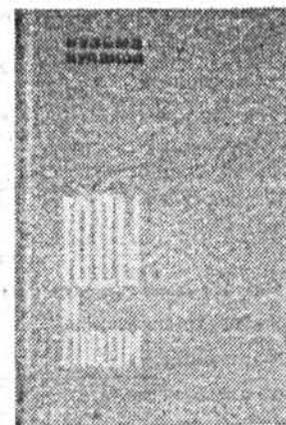
Сёння яна зноў прыйшла на сустрэчу з чытачом, на гэты раз з усеагульным. Вершы, якія пісаліся ў апошнія гады, склалі змест зборніка «Песня твай сестры» (пераклад І. Бурсава) — пятай кнігі паэтыкі на рускай мове. Са старонак яе паўстае наш сучаснік — чалавек ратнага і працоўнага подзвігу, а яшчэ — воблік самога аўтара: чалавек бескампраміснага, прамога і адкрытага, для якога

паэзія была сапраўдным пры-званнем.

І. ВІШНЕУСКІ.

Кузьма Кулакоў. Гады і людзі. Успаміны. Літаратурны запіс У. Бойкі. На рускай мове. Мінск, Мастацкая літаратура, 1977.

За плячамі артыста Рускага тэатра БССР імя М. Горькага К. Кулакова вялікі творчы шлях. Пачатан яго — змест мемуарных старонак гэтай кнігі. Аўтар на падставе асабістых уражанняў і архіўных дакументаў аднаўляе гісторыю стварэння першых тэатральных калектываў пры злучэннях тагачаснай Чырвонай Арміі ў грамадзянскую вайну, расказвае пра

незабытыя эпізоды выступленняў маладых артыстаў перад франтавінамі і жыхарамі толькі што вызваленых ад ворагаў гарадоў Беларусі. Чытач даведаецца пра невядомыя яму шчыры творчай біяграфіі народных артыстаў СССР Л. Алесандроўскай, У. Уладзімірнага, Я. Цікоцінага, якія пачыналі сваю дзейнасць у чырвонаармейскіх тэатрах, у франтавых агітбрыгадах. Ёсць свае «жывіны» і ў тым, як К. Кулакоў перадае ўражання ад пачатку дзейнасці Першага БДТ (цяпер Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы), ад ранейшай «Паўлінкі», ад дэбюту І. Ждановіча на сцэне, ад сцэнаграфіі мастака А. Марыска, ад знаёмства з адным з піянераў беларускага кінематографа Ю. Тарычам...

Б. КАЛЯДА.

ка, падазнення па-майстэрску ў слоў, яны набывалі асаблівае значэнне, прыцягвалі ўвагу чытача, абуджалі работу яго свядомасці. Многія з гэтых фактаў так і не леглі ў аснову мастацкіх твораў, але яны цікавыя хоць бы тым, што дазваляюць адчуць дух мінулых часоў, уявіць яго ў жывых падрабязнасцях і рысах. Той жа В. Штайншэке так акрэсліў задачу нарысста на этапе будаўніцтва сацыялізму: «...вялася гераічная барацьба, і яна павінна знайсці адлюстраванне ў нашай літаратуры. І цяпер гэта лягчай зрабіць, чым тады, як пройдуць дзесяці гадоў. Цяпер яшчэ ёсць свежыя сляды, ёсць жывыя ўдзельнікі гэтага барацьбы».

Беларускі нарыс стаў у жаўраў адносінах. Развіццё яго не было раўнамерным і ў канчатковым выніку адлюстравала напрамак і характар руху грамадства. Можна заўважыць, напрыклад, што нарысстаў 30-х гадоў, нават лепшых з іх, пераважна цікавілі падзеі самі на сабе, безадносна да іх удзельнікаў. Але імкненне да індывідуалізацыі героя, да шырокіх філасофскіх абгульненняў урэшце пракладвала сабе дарогу. Акрамя нарыса падарожнага, з'явіліся нарысы-партрэты, нарысы-аповесці...

У часы Айчынай вайны асаблівае распаўсюджанне атрымалі дзённічаныя запісы, якія выяўлялі найвышэйшую ступень дачынення чалавека да вялікіх падзей. Перажытае глыбока раскрываецца ў ваенных дзённіках І. Мележа, Х. Шынклера. Блізка ад іх знаходзіцца і нарыс М. Лынькова «Шляхамі вайны». Дарэчы тут прыгадаць і творы, не ўключаныя ў двухтомнік, але якія хваляюць глыбінёй чалавечых пачуццяў і думак: «Дзёнік» К. Чорнага, пісьмы Лёні Гарэцкага... Іменна таму непрыемна ўражваюць скарачэнні, зробленыя ўкладальнікамі ў творах М. Танка, І. Мележа, Х. Шынклера, а таксама М. Гарэцкага. Яны добра вядомыя чытачу. Гэта так. Але ж двухтомнік успрымаецца як пешта цэласнае, дзе непаўната асобных частак, фрагментарнасць адмоўна адбіваюцца на ўсёй карціне. Дарэчы, таксама як і празмерная шматслоўнасць некаторых нарысаў, змешчаных у другім томе анталогіі.

Спраўднім першаадкрывальнікам повага жыццёвага матэрыялу беларускі нарыс стаў толькі на сучасным этапе развіцця літаратуры. Глыбокі аналіз мастацкімі сродкамі сучаснасці, розных яе жыццёвых сфер, характараў, канфіктаў,

праблем дасца ў творах М. Лынькова, Я. Брыля, І. Дуброўскага, У. Далзімана, В. Якавенкі, В. Мысліўна. Нарысы гэтых аўтараў знаходзяцца на мяжы апавядання і даследавання і спыняюць увагу сваёй дакументальнасцю і выразнай «адраснасцю». Майстрамі лірычнага і філасофскага нарыса, новай для беларускай літаратуры яго разнавіднасці, можна назваць В. Палтаран, М. Стральцова, У. Караткевіча, Я. Сіпакова, Б. Сачанку. Узровень сучаснага «нарысавага» мыслення значна вырас і прырэдка перавышае ўзровень творчай культуры некаторых нашых празаікаў і паэтаў. Нарадзілася незвычайная форма нарыса — «паэтычны рэпартаж». Беларускія пісьменнікі паспяхова авалодваюць такім своеасаблівым відам нарыса, як эсэ. Эсэ тракуе аб прадмеце ў той ступені, у якой ён аказаў на аўтара ўражанне. Трэба адзначыць, што гэтыя вельмі індывідуальныя ўражанні і асацыяцыі не здаюцца нечым прыватным і чыста асабовым, а ясуць у сабе вялікі грамадзянскі патэнцыял, адлюстравваюць ідэі і імкненні, якія хваляюць многіх. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова пачытаць хаця б новую кнігу У. Караткевіча «Зямля пад белымі крыламі», або літаратурнае эсэ М. Стральцова «Загадка Багдановіча».

Зразумела, двухтомнік «Беларускі савецкі нарыс» не мог і не ставіць за мэту ўвабраць усё рэальнае багацце нарысвай творчасці за шэсцьдзят год, якія аддзяляюць нас ад таго дня, што абвясціў канец «папярэдняй чалавечай гісторыі» і паклаў пачатак новай эры ў гісторыі чалавецтва. Не знайшлі сваё месца ў анталогіі, скажам, дакументальныя творы І. Новікава, У. Калесніка, М. Лужаніна, А. Карнюка, Э. Ялугіна... Многія нарысы, якія сталі з'яваць у беларускай літаратуры, толькі названы ва ўступным слове У. Юрэвіча і ў каментарыях А. Лысенка і В. Якавенкі. Трэба адзначыць, што навуковы апарат двухтомніка досыць дакладны і значна пашырае агульнае ўяўленне аб гісторыі развіцця і станаўлення беларускага савецкага нарыса.

«Анталогія беларускай паэзіі», «Анталогія беларускага апавядання», «Беларускі савецкі нарыс» — гэтыя кнігі найлепшым чынам даводзяць аб творчай спеласці беларускай літаратуры, аб яе здольнасці вырашаць вялікія задачы часу, будзіць у чалавеку чалавек і грамадзяніна.

Міхась ТЫЧЫНА.

І. Громовіч. Сям'я Вішнёвых. Апавяданні і аповесці. На рускай мове. М.; «Советский писатель», 1977.

Кніга «Сям'я Вішнёвых», якую выпусціла выдавецтва «Советский писатель», — своеасаблівае выбранне празаіка. Змешчана ў ёй першае яго апавяданне «Ружовіўскі ўсход», якое яшчэ ў 1935 годзе ўвайшло ў альманах «Аднагодкі», а таксама пазнейшыя — «Багатая восень», «Запаветны камень», «Рына-Марына» і многія іншыя.

Асобна стаіць аповесць «Сям'я Вішнёвых» — твор пра нашых сучаснікаў.

Творы на рускую мову пераклалі Б. Бур'ян, М. Гарбачоў, І. Клімашэўская, В. Лукшэвіч, А. Мельніцава, У. Жыжэнкі, Д. Осін.

В. САЕНКА.

У ПЕРШЫЯ, самыя цяжкія дні вайны, калі фашысцкія войскі напралом лезлі на ўсход, выключную ролю ў стабілізацыі фронту адыграла «Магілёўская абарона». Гэта быў адзін з першых буйных поспехаў савецкіх войскаў. Тут на доўгі час забуксавала гітлераўская ваенная машына. Пад Магілёвам упершыню савецкія фотакарэспандэнты сфатаграфавалі могілкі нямецкай ваеннай тэхнікі.

Гэты поспех у значнай меры абумоўлены тым, што ў абароне горада, апрача армейскіх часцей, прымала ўдзел мясцовае насельніцтва, знішчальныя атрады і атрады самаабароны, як гэта было ў многіх месцах Беларусі — пад Гомелем, Ві-

педагагічны Інстытут, вядомы на ўсю рэспубліку як кузня педагагічных кадраў. Хто толькі ні прайшоў праз яго аўдыторыі і павёз у далёкія і блізкія куткі Беларусі скарбонку ведаў...

Героі М. Гарулёва — людзі розныя, з рознага асяроддзя выйшлі яны. Хведар — сакратар камітэта камсамолу, добры і шчыры сябра, закаханы ў сваю аднакласніцу Кацю, якая вярнулася з дзіцем у родную вёску з Далёкага Усходу, дзе на Халхін-Голе загінуў яе муж-камандзір. Эдзік — летуценнік, пазт інстытута маштабу... Сяргей — баявы, напорысты хлопец, які больш за ўсё спадзеяцца на фізічную сілу, які гатоў да канца пастаяць за сваю прыгожую Веру, да якой

весць «Бывайце, любімыя». Ствараецца ўражанне, што гэта толькі экспазіцыя, разгорнуты ўступ для больш шырокага паказу вайны. Хочацца спадзеяцца, што работа над творам будзе прадоўжана. Характары герояў выкрышталізаваны, вайна толькі пачалася, наперадзе самая суровая і адказная выпрабаванні. Гэта справа аўтара, дзе і ў якіх умовах будуць у далейшым дзейнічаць яго героі — ці яны прыядуць лінію фронту, ці далучацца да патрыятычнага падполля, ці папоўняць рады народных мсціўцаў, але перад імі адкрываецца шырокае поле дзейнасці. І калі работа над творам будзе прадоўжана, то хочацца зрабіць аўтара некалькі заўваг, якія б

НАРАДЖЭННЕ МУЖНАСЦІ

цебскам і Оршай. Вось чаму яшчэ і да гэтага часу «Магілёўская абарона» прыцягвае ўвагу ваенных гісторыкаў і пісьменнікаў.

Нядаўна на кніжных паліцах з'явілася новая кніга, прысвечаная гэтай тэме, — аповесць Мікалая Гарулёва на рускай мове «Бывайце, любімыя». Аўтар паказвае вытокі савецкага патрыятызму, станаўленне характараў маладых людзей, якія хацелі проста вучыцца, але ў цяжкую гадзіну для Радзімы ім прыйшлося спасцігаць зусім іншую навуку — навуку перамагаць моцнага і жорсткага ворага.

Студэнты, хлопцы з Ульянаўскай вуліцы Іван, Эдзік, Хведар, Сяргей, іх сяброўкі Вера, Каця, Вікторыя, выкладчыкі Магілёўскага педінстытута Усцін Адамавіч і Маляўскі жывуць сваім звычайным мірным жыццём. Вучацца, кахаюць, спрачаюцца, адчуваюць сябе маладымі, ба-дзёрымі, жыццярэдаснымі. У кожнага свае жыццёвыя планы і надзеі, свае далёкія і блізкія мары. І раптам—вайна... Ужо няма часу здаваць дзяржаўныя экзамены. Усё, што здавалася прывычным і неабходным у жыцці, адыходзіць на іншы план. Юнакі і дзяўчаты пачынаюць шукаць сваё месца ў барацьбе. Яны будуць умякавацца, капаюць супрацьтанкавы роў, становяцца народнымі апалчэнцамі і знішчальнікамі варажой агентуры, закінутай у наш тыл... Так паступова мужнеюць, загартоўваюцца маладыя патрыёты, спасцігаюць цяжкую навуку вайны. Усё тут, у горадзе і яго ваколіцах, героям аповесці знаёма і дорага. Недзе тут яны гулялі, а туды, дзе будзеца абарона, яны выязджалі са студэнцкімі атрадамі капаць бульбу.

Аўтар добра ведае матэрыял. Ствараецца ўражанне, што ён і сам быў удзельнікам тых падзей. Хораша паказвае ён прыгожы, залёны горад на Дняпры з яго Валам-паркам, адкуль адкрываецца прывабны краявід на зарэчную частку горада, дзе сярод ускраінных хат вырастаюць карпусы новых фабрык і заводаў, а ў летнія смязе далёка на небасхіле сярод жоўтага жыта відаць бальшакі, абсаджаныя старымі бярозамі. Тут жа, побач з Валам, гарадскі тэатр і прыгожыя будынкi былой царскай стаўкі. А непадалёку і іх родны дом —

М. Гарулёў. Бывайце, любімыя. Аповесць і апавяданні. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1977.

заяцкаецца і выкладчык Маляўскі—эгаіст, рафініраваны інтэлігент. Найбольш разважлівы і стрыманы сярод іх Іван. Ды гэта і не дзіўна, бо паходзіць ён з Заходняй Беларусі, з сям'і падпольшчыкаў. Адсюль Іванова цвёрдасць і разважлівасць, бо ён ужо сустракаўся з фашызмам твар у твар.

Вельмі прывабная асоба Усціна Адамавіча. Ён і сам нядаўні студэнт, здольны вучоны, прадстаўнік той новай інтэлігенцыі, якую выхавала Савецкая ўлада. Усцін Адамавіч заўсёды са сваімі маладымі сябрамі. Ён іх настаўнік і дарадчык, старэйшы таварыш, нікога не ўтойвае ад сваіх выхаванцаў. Яго любяць, да яго хінуюцца. Нездарма ў першыя ж дні вайны вакол яго гуртуецца ўвесь студэнцкі калектыў, ад яго чакаюць парад і ўказанні, і ён выконвае ролю сувязнога паміж гэтым калектывам і райкам партыі, а потым становіцца камісарам студэнцкага атрада апалчэнцаў.

У гэтых адносінах у аповесці ўсё лагічна і заканамерна. Іменна так было, а калі не было, то магло быць. Натуральна, што Маляўскі стаіць у баку ад усяго, што адбываецца навокал, падумваючы аб тым, каб захаваць сваю вучоную асобу. Калі Усцін Адамавіч жыве жыццём і клопатамі студэнцкага калектыву, то Маляўскі не можа нават пагаварыць са студэнтамі на простую жыццёвую тэму. Асабліва гэта выявілася, калі ён разам са студэнтамі паехаў у калгас капаць бульбу. Пісьменнік умее паставіць сваіх герояў у розныя сітуацыі, каб паўней выявіць іх характары.

З кожным днём усё больш адчувальна становіцца набліжэнне ворага. Ужо ўскапаны траншэямі прыгожы Вал, заканчываецца будаўніцтва ўмацаванняў вакол горада, маладыя патрыёты абяшходзілі не аднаго варажого дыверсанта. Яны мужнеюць, набіраюцца вопыту. Ім даручаюць усё больш адказныя заданні. Яны не спыняюцца ні перад чым. Мужна трымаюцца, калі іх пасылаюць па дарогах, забітых абозамі і бежанцамі, у Чавусы па боепрыпасы. Да канца выконваюць свой абавязак, калі разам з воінамі і тысячамі людзей з грамадзянскага насельніцтва трапляюць у акружэнне, бо вораг ужо фарсіраваў Дняпро паўночнай і паўднёвай горада і самкнуў свае абцугі ў Чавусах. Хлопцы, некаторыя з іх і раненыя, вяртаюцца ў горад, дзе яшчэ ідуць вулічныя баі.

На гэтым заканчваецца апо-

дапамаглі яму ў большым выкарыстанні творчых магчымасцей.

Перш за ўсё хацелася б пагаварыць пра мову, той найважнейшы матэрыял, з якога будзецца твор, як будынак з цэглы. З боку сюжэта, абмалёўкі характараў, ведання матэрыялу, праўдзівасці паказу падзей у аўтара ўсё ў парадку. Але мова і стыль жадаюць лепшага. Гэта, напэўна, тычыцца не толькі аднаго М. Гарулёва. Мы часам так спяшаемся, так захапляемся паказам падзей, што, бывае, мала ўвагі аддаём такому важнаму кампаненту мастацкага твора, як работа над словам, над мастацкай дэталлю.

Мікалай Гарулёў—рускі пісьменнік, але ж ён жыве ў Беларусі, і ў мове яго герояў, звычайных беларускіх хлопцаў, павінен адчувацца беларускі каларыт. Яны, аднак, гавораць на сярэднелітаратурнай мове, як бы забыліся, што нарадзіліся і раслі тут, на Магілёўшчыне, у мясцовым асяроддзі, дзе шмат характэрных і адметных слоў, з якімі чалавек не расстаецца на працягу ўсяго жыцця. Памятаецца, як на фронце, калі ў часці з'явіцца новы чалавек, пачуеш яго гаворку, падыдзеш і спытаеш: «Вы, напэўна, з Беларусі, з Магілёўшчыны?» — «Ага, — адказвае ён. — Адкуль ты ведаеш?» — «Як жа? Вы казалі: пайду не дахаты, а пайду ў двор». — «Вось, шэзьма, угадаў...».

Успомнім, як смела ўводзіў у свае творы ўкраінскія каларытныя словы Гоголь. Хіба без гэтага мог бы ва ўсёй велічы паўстаць перад намі Тарас Бульба? Або возьмем бліжэйшы для нас прыклад—раманы аб Палесці І. Мележа. Мова, характэрнае палескае слова зрабілі яго герояў выразнымі і запамінальнымі.

Мікалаю Гарулёву можна даць скідку на тое, што яго героі—студэнты, галоўным чынам, у якіх сама сабой, у працэсе вучобы мова становіцца літаратурнай, бо інакш і не бывае, але ж не поўнаасцю...

У заключэнне хочацца сказаць, што аповесць «Бывайце, любімыя» — гэта найбольш удалы твор пісьменніка, яго значная творчая ўдача, якая сведчыць аб яго творчай сталасці. Аповесць сустрэне ўдзячнага чытача, бо тэма вайны, тэма гераізму і мужнасці хваляе і будзе хваляваць савецкага чалавека і ён мае права сказаць: «Вы там спрачайцеся аб мове, аб мастацкай дэталі, а я буду чытаць, бо гэта мне цікава, гэта мне карысна».

Рыгор НЯХАЙ.

Іван КАПЕСНІК

ЦЯГНІКІ

Цягнікі, цягнікі —
 Мой начны неспакой.
 За ваш нораў такі
 Я вам блізкі, я — свой.
 Помню мы, хлапчукі, —
 Кожны рады быў як
 Падбіраць «цыбукі»,
 Дзе стаяў таварняк.
 Не забуду калек —
 Як смалілі яны!
 Ім «цыбук» за «Казбек»
 Быў вышэйшай цаны.
 І ўжо мірнай вясной
 Як і ўсе, шпінгалет,
 Я — з кішэняй пустой
 (А ці ж купіш білет?)

На падножцы вісеў,
 Торбу бульбы трымаў.
 Вецер енчыў і пеў,
 Я карчэў, а трываў...
 Я збіраў «цыбукі»,
 Дзе стаяў таварняк...
 Той цягнік паімчаў —
 Грозны грукат калёс.
 Жар вайны не ачах.
 Не ўсім выпадзе лёс
 Зноў вярнуцца дамоў
 Да бярозаў і хвой,
 Да салодкіх дымоў
 Над замшэлай страхой..
 Цягнікі, цягнікі —
 Мой начны неспакой.
 За ваш нораў такі
 Я вам блізкі, я — свой.

Ну, вось і трэцяя палата...
 Нашто звялі мяне з табой шляхі?
 Ты мне за дабрывіню маю адплата,
 Ці кара за свавольства і грахі?..
 Зацыраваная нясцерпна ные рана,
 Ды за сябе я не дрыжаў і не дрыжу.
 Адсюль адвезлі ўчора ветэрана,
 На гэтым ложку сёння я ляжу...
 Скажы, сумленне, дзе ты саграшыла?
 Любві аддаў я сэрца, сілу рук.

Алесь ВЕЧАР

ДУМА ПРА МУЗУ ГІСТОРЫІ

Часам варта з увагай
 на ўсё, што было, азірнуцца
 І глыбей уявіць сабе
 сэнс гістарычных падзей.
 Я хацеў бы да музы гісторыі Клію
 звярнуцца,
 Але з ёю на дзіва
 не сустракаўся нідзе,
 Мала з лірыкай дружыць
 чамусьці маўкліва Клію,
 Тэрпсіхору таксама
 не лічыць сяброўкай яна.
 Вось бяда!
 Я датуль не змогу быць шчаслівым,
 Пакуль будзе між намі
 такая глухая сцяна.

Адгукніся мне, муза!
 Не трэба, каб некай дурніцай
 Мог лічыць цябе кожны
 хлуснёю захоплены сход.
 Хіба можа хлус верыць,
 што новай эпохі крыніца
 Забурліла ў Кастрычніку
 ў бурны семнаццаты год?
 Хлусу цяжка згадзіцца,
 што ў часе ваеннай нягоды
 На абшарах Расіі
 адбыўся ў народзе разлом.
 На вялікай прасторы
 было вельмі мала свабоды,
 А вайна ўсё ішла
 і з'яўлялася ганьбай і злом.
 Волю, праўду святую
 рабочым даў ленінскі геній.
 Разам з імі салдаты
 вайну абвясцілі вайне.
 У змаганні за мір
 дні імчаліся нібы імгненні,
 Рваўся моцны ланцуг
 на сваім самым слабым звяне.
 О, маўклівая Клію!
 Душа твая з лёсам у згодзе.
 Як і ён, ты спрабуеш
 адзін усяго верыянт.
 Геніяльная ісціна можа
 ўзяць верх у народзе,
 Але ім кіраваць
 пачынае нахабны вар'ят.
 Бессмяротная муза!
 Бывае ўсяму свая мера.
 У змаганні за мір,
 за свабоду і шчасце людзей
 Мы змаглі перасіліць
 ліхога фашысцкага зверга
 і закрыць для вайны
 ўсе дарогі у заўтрашні дзень.
 Веру я, што на свеце
 не знойдзецца сілы,
 Што змагла б супыніць
 рэвалюцыйні песенны звон.
 Шэсць дзесяткаў гадоў,
 як працоўныя масы Расіі
 Пачалі свой паход
 і ідуць у эпоху без войнаў.

Яраслаў ПАРХУТА

Асенніе сцюды Друг

Заўсёды, калі выходзіш на сустрэчу з лесам, адчуваеш сябе ў вялікай адказнасці перад ім: а ці не пакрыўдзіў, часам, старога друга? А ці не зрабіў чаго блага яму?..
 Сваім ціхім пошумам лес—нават і не заўважыш— і супакаенне прынясе, і сілы прыбавіць, і падбадзёрыць. І хочацца даўжэй пабыць у гасцях у добрага друга.

Жменя чарніц

Лес дышае прахалодай, вільгацю. Напярэдадні ішоў дождж — прамачыў, здаецца, усё чыста. Нават галінка пад нагою не трэсне — набрыняла.
 Ідзеш у надзеі натрапіць на ляшчыннік, а ён нешта не трапляецца. Замест узвышша напорашся на нізінку, густа парослую чарнічнікам.
 Зірнеш на дол — і не паверыш убачанаму. Вымытая асеннімі дажджамі, чорным вокам глядзіць на цябе ягадзінка. Буйная, адборная. Нахіляешся, каб сарваць яе, і ажно здзіўляешся: то там, то тут з-пад зялёных лістоў пазіраюць такія вачаняткі! Пабліскаваюць, нібы чорныя зоркі на фоне зялёнага неба.
 Замест арэхаў, прынясеш дадому жменю позніх чарніц.

Над Вірком

Ляжу на камлі старой вольхі, што жывой кладкай перакінулася над рачулкай, і ўглядаюся ў вірок. Вада чыстая-чыстая, з адценнем жывога блакіту. Дзіва што! Рачулку ж не кранулі ні экскаватары, ні канавы-капальнікі. Бяжыць сабе сваёй дарогай па пушчанскіх нізінках, сілкуецца крынічнымі водамі і весела вуркача..
 Рука сама опускаецца ў тугую плынь, і адразу адчуваеш: цела пранізвае бадзёрым халадком «Яна і ўлетку сцюдзёная», — успамінаеш лесніковыя словы і, сагнуўшы далонь чарпачком, падносіш руку да вуснаў і правяраеш ваду на смак.
 А ў вірку жыццё ідзе сваёй каляінаю. Спакойна расчэсваюць свае косы вадзяныя елачкі. Зачапіўшыся за

Лістапад.

Фота А. РУДЧАНКІ.

Няхай бы ўміг
мяне свінцом прашыла,
Каб я не чуў
палаты трэцяй мук...

Болей рэўнасці няма,
Хоць і рад твой голас чуць з.
Пасялілася зіма
Да цябе ў маіх пачуццях.

Хто ж у гэтым вінават?
Распытай, як будзеш дома.
Можа, бацька, можа, брат?
Шанаваў я іх, вядома, —

Помню, як касілі ўтрох,
Смачна спалі ў свежым сене.

Хто ж разладу дапамог?
Хто пасеяў зла насенне?

Гасла шчасце, як касцёр.
І забыў я вашу хату.
Не віню тваіх сяцёр,
Хто ж у гэтым вінаваты? —

Што каханне адышло.
А цвіло як мак на градах.
Калі б зноўку ажыло,
Ці былі б з табой мы рады?..

Якая ў небе поўніца!
Ісці за ёй гатоў.

Скажы, што болей помніцца,
Ці здрада, ці любоў?

Каханне, вер, астанецца,
У вечнасці гадоў,
Хоць і пагасне раница
Між восеньскіх бароў.

А здраду — зло свядомае —
Забудзем мы хутчэй.
І стане невядомы нам
Агонь чужых вачэй...

Вясноваю часінай
Як добра на зары
Дарожкаю ласінай
Прайсціся па бары.

Сініца ціха цінькае,
Зязюля шле «ку-ку».

О, колькі сіне-сіняга
Я страціў на вяку...

Здзіўлёнымі вачыма
На весні лес гляджу.
Усё яшчэ магчыма,
Пакуль я тут хаджу...

Між гэтых векавечных дрэў,
Дзе ападае ліст кляновы,
Зары пакутна
промень дагарэў,
Каб нарадзіўся новы...

Па-восеньску гудуць бярозы
І струны чуйных правадоў.
Лісцё ссыпаецца ў барозны
У прадчуванні халадоў...

пачарнелы карань, палашчуща на плыні зялёныя ніці русалчынага шоўку. Залатой рыбінкай варушыцца на пясчаным дне апалы ракітавы ліст... Але мяне гэта мала цікавіць. Я чакаю сустрэчы з гонарам тэатральных мясцін — стронгай.

Здаецца: яшчэ хвіліна, і яна, стронга, стралою сігана з-пад пяхорыстага левага берага, спыніцца на секунду ля елачкі ці таго зялёнага шоўку, і мне будзе дастаткова, каб захаваць у памяці тую казачную «каралеўскую рыбіну», яе гордую прыгажосць, расквечаную ўсімі колерамі вясёлкі...

Ідуць хвіліна за хвілінай, а стронгі няма. Замест яе нечакана з'яўляецца аднекуль звычайны, нічым не прыкметны пяхкур. Ён спыняецца ля круглага, як гарбуз, каменя, «стрыж» пярэднімі плаўнікамі і гэтак жа нечакана знікае.

...А стронга ведала сабе цану. Стронга не выйшла на сустрэчу.

На новы плацдармы

За колішняй пасадкаю — узгорак. Ці то абмінулі яго ў свой час лесаводы, калі тут садзілі сасну, ці расаду выдзьмула ветрам і вымыла дажджамі — цяжка сказаць. Але ўзгорак гэты і цяпер багаты белымі пралысінамі, на якіх, здавалася, не расце нават і трава.

Аднак гэтак здавалася толькі здаля. Калі падышоў бліжэй, заўважыў на адной пралысіне невялікія пэндзілікі сіўца. Яны ішлі ад пасадкі. Як салдаты ў наступленне. Чым далей ад зыходнага рубяжа, тым меней іх... А следам за тым пажухлым сіўцом спыталіся занадта свой плацдарм і сасонкі-самасейкі. Іх толькі некалькі было на тым пясчаным пятаку...

Праверыў другую пралысіну, трэцюю. І там сівец пайшоў у наступленне, і там сасонкі занялі свой новы рубяж...

Многія з іх не стануць соснамі. Аднак ішлі, авалодвалі ўсё новым і новым плацдармам. Приемна было бачыць такое.

Класкай

Каторы год мірна жылі мурашы. Адночы прывалокся туды дзік і пачаў гаспадарыць. Перыў вакол зямлю, штурхануў лычам у мурашнік, асунуў амаль чвэрць яго на дол, патаптаўся на той, асунутай, ігліцы і пайшоў далей, наводзячы ў лесе свой «парадак».

Праз некалькі дзён я зноў выпадкова натрапіў на той мурашнік. Спачатку і не пазнаў яго: мурашыны дом быў абгароджаны жэрдкамі. Надзейна. Каб у другі раз дзікі не змаглі нават дакрануцца да яго. Падумалася: леснікова работа!.. А мурашы, скарыстоўваючы на дзіва прыгожы дзень, мітусіліся і мітусіліся, клапатліва прыводзячы ў парадак сваё жытло.

Адкрыццё

Усю ноч недзе ажно ад Налібок ішоў першы прымаразак. Нялёгка яму было прабіцца праз калючы дрот ажыны, густыя зараснікі буякоў, суцэльныя дываны чабору і верасу. Але пад раницу ён усё ж даяў ракі Вадзічэнькі і тут, не рызыкуючы сабой, спыніў хаду. Калі ўстала сонца — ажно ўсміхнулася яго такой паспешлівасці. Маўляў, па зямлі яшчэ крочыць верасень, а ты ўжо тут як тут!.. І ад прымаразка, што ляжаў на траве, лістах, ствалах дрэў, засталіся толькі драбнюткія расінкі. І кожная мела па сонцу.

Першай заўважыла гэта зялёная страказа. Яна толькі што перайшла з нізу альховага лістка на яго верх, расправіла крыльцы-дваянікі і застыла ў здзіўленні: з расінкі на яе глядзела зыркае, цёплае сонца. Страказа наблізілася да другой расінкі — і адтуль таксама ўдарылі промні сонца... Тады яна радасна запрацавала крыльцамі. Нібы заводзіла асты-

лы пасля ночы нябачымы маленькі маторчык. Нарэшце «матор» завёўся. І паляцела страказа над ракой Вадзічэнькай, над прырэчным лугам, над сонечнай палаянай. Паведамляць свету аб сваім адкрыцці.

Бярозы

Прадзіраешся густым ельнікам і думаеш: канца краю не будзе яму, як раптам зялёная сцяна абрываецца, і ты — перад белаю сцяною. Бярозы па той бок прасекай так густа пасталі, што, здаецца, знарок іх пасадзілі тут.

Але той бярозавы гай — самасей, не крануты яшчэ ні сякерай, ні пілою. Бярозкі — адна ў адну, высокія, стройныя, з пазалочанымі кучарамі вяршлін. Там, на верхатуры, свавольць вецер, а бярозкі адказваюць яму спакойным пошумам. Бо не баяцца яго. Стаяць, як салдаты ў калоне...

Калі ветру ўдасца іншы раз апусціцца на дол, ён абавязкова прабяжыць па белых ствалах, нібы па клавішах, кране трапяткія шматкі бяросты і потым будзе доўга прыслухоўвацца да незвычайнай музыкі.

Глядзіш на дружны строй бярозак, а перад вачамі — тая, што на подступах да лесу. З кручаным-перакручаным камлём. З рагатымі ад бясконцах зрэзаў галінамі. З даўнімі-даўнімі і зусім яшчэ новымі — вясеннімі — засечкамі. Думаецца: гэтым, гонкім, лягчэй.

І спачуванне да той, адзінокай, доўга не глухне.

Ноччу

Нядаўна нібы шэрая гадзіна была, а цяпер — хоць выкалі вока. Толькі чуецца, як дубы абстрэльваюць жалудамі дол. У такіх хвілінах здаецца, што ўсё жывое паснула.

Але раптам папераджальна рохне ў лагчыне стары сяквач. І тады чорны табун пасунецца за ім. Ажно туды, ва ўрочышча Дубы. Ды на шляху нечакана напоруцца на чые-небудзь соткі. І пачне паспешліва драгаваць бульбу. Пакуль з хаты не выскачыць гас-

падар і не забразгае ў пустое вядро...

А ласю ў гэты час не да ласункаў. Яго турбуе іншы клопат. Таму ходзіць і ходзіць па лесе, дзярэ капытамі дол і трубіць — працяжна, пагрозліва, зазыўна... Ажно заяц становіцца пняком і, натапырыўшы вушы, слухае той кліч.

Нават вожык, учуўшы лася, нейкі час не шорхае апалай лістотай. І толькі начны разбойнік — філін — будзе адкрыта здзіўляцца ласінаму клопату: — Ух, ты! Ух, ты! Ух, ты!..

А бабёр і не здзіўляецца, і не палюхаецца. Ён там, на берэзе рачулки, толькі што спляжыў асіну, сячэ яе на кавалкі і тралюе бявенні — ажно плёскаць ідзе — у свае надзейныя сховішчы...

Іншы раз прывалачэцца з Белаавежы лясны цар і будзе доўга таптацца ля вёсак ды правяраць, як на тых палянах раслося-былося яго фірменнай траве — зуброўцы...

І так праз усю доўгую, волкую ноч

Рабінавыя кастры

Мясціна тая кожную вясну буяе сакавітай зелянінай. Яна бярэ свой разгон амаль ад Вадзічэнькі і дапінае ледзь не да разгалістай каржакаватай сасны, што адзінока стаіць на самай макуцы лясістага пагорка. Сярод таго зялёнага мора лясчыны відна крыху святлейшая купінка. Гэта — рабіна. Ад яе ідзе такі мядовы пах, што кружыцца галава...

Людзі зноў пачынаюць паглядаць на той бераг, калі ў вёсцы справяць дакопкі. Рабіна тады глядзіцца больш акрэслена, кідка чырванеючы пад восеньскім сонцам. І ўжо зусім яна ўспыхвае агнём, калі ўдарыць першы марозік, а лясчыннік скіне лістоту. Тады дзяўчаты бяруць лазовыя кашы, пераходзяць па хісткай кладцы рачулку, ідуць у лес і набіваюць тыя кашы, па самыя дужкі, сакавітымі гронкамі.

Потым паволі вяртаюцца дадому. А прысядуць на сваім берэзе адпачыць — і не вытрымаюць, азірнуцца, акінуць вокам узлесце і, уражаныя ўбачаным, задуменна прамовяць:

— Кастры нібыта...

А рабінавыя кастры гараць у промнях нізкага сонца непагасным агнём.

Трыо.

Фота А. АНДРЬЯВАВА.

МАГІЛЁУ — горад даўніх тэатральных традыцый. Сцэна яго драматычнага тэатра бачыла владзіслава Ярколаву, Арленева, Южына, Міхоўска; доўгія гады любіліца магілёўскай публікі быў заснавальнік і кіраўнік першай савецкай трупы ў Магілёве Кумельскі; тут развіваўся і мужнёў талент народных артыстаў рэспублікі Арлова, Кістава, Абуховіч; у калектыве трупы і

Чатыры спектаклі—досыць грунтоўная база для размовы аб творчасці рэжысёра. Абмежаваны рамкамі газетнага артыкула, я пастараюся сканцэнтравана ўвагу чытача на пытаннях, якія лічу прынцыповымі і вартымі абмеркавання. Мае заўвагі, магчыма, будуць не зусім адпавядаць заўвагам і ацэнкам рэцензентаў асобных спектакляў. Што ж, мабыць, і паспрачацца вярта!

наць цяжка; можа і зусім выкрасіць з тэксту паўтўзіна дзейных асоб; можа і сам увесці ў спектакль які-небудзь «пазаштатны» персанаж — тут для яго ніякіх межаў! Больш таго. Калі аўтарская ідэя не ўкладваецца ў пракрустава ложа рэжысёрскай задумкі, ён можа адсекчы ёй «ногі»: хай сабе паціху «сцякае крывёю», гэта яе асабістая справа.

Цікава разгледзець з гэтага пункту гледжання спектаклі Ю. Міроненкі.

Першы з іх — «Інтэрв'ю ў Буэнас-Айрэсе» па п'есе Г. Баравіка. У творы—трагедыя дэмакратыі. Ад рук раз'юшаных крамнікаў гінуць лепшыя людзі краіны. Але трагедыя гэтая антымістычная. Чытач бачыць, што перамога фашыстаў — толькі часовы поспех, што застаўся людзі, здольныя не толькі на гераічную смерць, але і на тое, каб падняць Народ, павесці яго ў бой за Праўду і Чалавечнасць і перамагчы.

У спектаклі ж рэжысёр не пакінуў у «жывых» ніводнага дэмакрата. «пазабіваў» усіх да аднаго, і ў фінале — абсалютны трыумф аўтарскай фашысцкай штурмавікоў. Журботнае шэсце ценяў загінуўшых Людзей толькі падкрэслівае думку аб тым, што наперадзе — непадзяльнае царства цемры.

Сцэны з фашысцкімі малойчыкамі вырашаны пастаноўшчыкам спектакля востра, ярка. Але на іх пайшоў увесь запас фантазіі, і рэжысёр аказаўся бясцільна паказаць тых герояў п'есы, якія процістаяць фашызму. На іх долю не засталася ні каліва рэжысёрскай выдумкі, выглядаюць яны мізэрнымі, несамавітым.

П'еса М. Ібрагімбаева «За ўсё добрае — смерць!» расказвае аб пійнерах, што трапілі ў незвычайны ўмовы, перажылі доволі цяжкія прыгоды, якія навучылі іх лепш разбірацца ў жыцці і ў саміх сабе.

Па волі пастаноўшчыка спектакля ў Магілёве дзеі... пасталелі: на сцэне ўжо не пійнеры, а зусім дарослыя юнакі. Натуральна, што ў чыныкі іх набілі іншы, зусім не дзіцячы сэнс. Драматург вядзе расказ ад імя станоўчага героя Марата; Ю. Міроненка перанёс акцэнт на Сабіра, якога сам жа надзяліў рысамі гэткага «вышчалавека». Рэжысёрская фантазія дайшла да таго, што ўсе канфлікты гэтых юнакоў знаходзяць «люстраны» адбітак у пантэміме ценяў... зрэзаўшы, якія некалі загінулі тут, у гэтай жа п'ячоры, дзе адбываецца дзеянне. Міжволі атрымліваецца, што моладзь гэтая — абноўлены варыянт жорсткіх фанатікаў, што «культ сілы» ўласцівы кожнаму і не так ужо імат трэба, каб выпусціць «зло» на волю. Нездарма ў самыя напружаны момант спектакля пад столлю ажывае вялікая маска... Гітлера, радасна-крывавым бляскам успыхваюць яе вочы, гучаць цытаты з прамой ашалелага фюрэра. Чаму? Навошта?

У спектаклі «Арфей сыходзіць у пекла» з шаснаццаці дзейных асоб п'есы Т. Уільямса рэжысёр выкрасіў... дзеянне. І якраз тых, што з'яўляюцца прадстаўнікамі ясна акрэсленага сацыяльнага асяроддзя — таго «пекла», у якое трапляе сучасны Арфей у сучасных ЗША. Адбылося неверагоднае: рэжысёр выкінуў «пекла». Дык тады ж Арфею няма куды сыходзіць!..

І чаму ён — Арфей? Чаму Т. Уільямс валацугу Вэла назваў Арфеем? У спектаклі паэтычная лінія Арфея зусім зніта. Засталася любоўна-сексуальная інтрыжка. Гледачу толькі і застаецца ў непаразуменні пацискаць плячамі і думаць: у чым жа трагедыя гэтага Арфея і ці ёсць яна ўвогуле, тая трагедыя? Ніяко з-за таго, што паказвае тэатр у Магілёве, ногуд цікавіцца гэтай п'есай савецкая сцэна?

І надобнае ігнараванне аўтараў п'ес — ад спектакля да спектакля. Яно

У ПОШУКАХ... УЧАРАШНЯГА ДНЯ

сёння з поспехам працуюць вядомыя народныя і заслужаныя артысты Беларусі. Справы тэатральныя ніколі не былі далёкія для магіляўчан. Можа, менавіта таму кожны прыход новага мастацкага кіраўніка тэатра — падзея не толькі для актёраў, а і для ўсяго горада.

Два гады назад калектыву ўзначаліў рэжысёр Юрый Міроненка. Першы ж яго спектакль літаральна ўзрушыў заўзятых тэатралаў гранічна завостранай публіцыстычнасцю, яркімі масоўкамі, майстэрскім выкарыстаннем светлавых эфектаў — словам, незвычайнасцю. І вось ужо трэці год малады галоўрэж кіруе тэатрам. За гэты час ён паставіў чатыры спектаклі сам, астатнія пастаноўкі, натуральна, курыраваў. Магіляўчане нават пачалі прывыкаваць да «аналамляльнай» паставачнай манеры Ю. Міроненкі, хаця прывыкнуць — яшчэ не азначае прыняць.

На маю думку, тэатральны рэжысёр па самой сваёй прыродзе — выдуманьнік драматургічнага твора, інтэрпрэтар яго зместу і пафасу — і не больш таго. Самавыяўленне рэжысёра як мастака — у выбары аб'екта вытанчанага, п'есы, найбольш адпаведнай яго духоўнаму стану і творчай патэнцыі калектыву выканаўцаў. Рэжысёр можа раскрыць аўтарскую думку нават лепш і глыбей, чым сам аўтар; каб ярчэй вытанчыць яе, можа зрабіць і купюры ў тэкст. Аднак жа скажаць думку аўтара, падмяняць яе сваёй ён права не мае.

Пазіцыя Ю. Міроненкі ў гэтым пытанні іншая. П'еса для яго існуе толькі як прычына для ўласнага выказвання. Ён распарэдаваў яе, як захоча. Таму ад яе застаецца, бывае, як кажуць, толькі назва, прозвішча аўтара ды імёны дзейных асоб. Рэжысёр можа так перайначыць тэкст і лёсы герояў, што іх і паз-

ДЗВЕ ДУМКІ ПРА СПЕКТАКЛІ

ПАРАДОКСЫ І ЗАКАНАМЕРНАСЦІ НЕШАБЛОННАГА МЫСЛЕННЯ

У АПОШНІЯ гады цікавасць тэатральнай грамадскай сфаксіравалася на тэатры ў Магілёве. Спачатку радаснымі тэатральнымі падзеямі зацікавіў рэжысёр У. Караткевіч, а ў мінулым і сёлённым сезоне калектывам кіруе Ю. Міроненка. Творчасць гэтага маладога рэжысёра ўяўляецца мне вартай самай пільнай увагі, разумення і падтрымкі. Горад Магілёў у мінулым быў знаёмы з добрымі тэатральнымі традыцыямі і ведаў выдатныя ўзоры тэатральнага мастацтва. Аднак у 50-я і 60-я гады, як і ў многіх іншых перыферыйных гарадах, цікавасць да тэатра тут памяншалася. Гэта было часткова звязана з аднастайнасцю формы спектакляў, з мастацкім кіраўніцтвам, якое часта мянялася, з нестабільнасцю трупы і многім іншым. У гэты час расло новае пакаленне гледачоў, якое не было па-сапраўднаму далучана да тэатра або мела негатыўны адносіны да яго. З гэтай прычыны У. Караткевічу і пазней Ю. Міроненку прыйшлося весці барацьбу за душу тэатральнага гледача, адраджаючы яго цікавасць да тэатра.

Лічу патрэбным нагадаць пра адну немалаважную акалічнасць. Нярэдка ў нашых тэатрах праўда падмяняецца натуралістычным праўдападобствам. Строгае следаванне аўтарскаму рэмаркам, больш свабоднага дзеяння ў часе і прасторы, славянскія рэжысёрскія фантазіі, прыхільнасць да ўжо апрабаваных узораў выклікалі ў часткі гледачоў уяўленне аб тэатральным мастацтве як аб мастацтве, якое ілюструе твор

літаратуры. Між тым, сучасны тэатр стаў смелым, раскаяным, ярка відовішчым. У ім, як ніколі раней, узрасло значэнне рэжысёра. Адбыліся істотныя змены ў форме п'ес. Яны сталі нарацавацца. Асоба аўтара ўсё часцей уступае ў кантакт з героямі п'есы, умяшваецца ў іх учыны і каменціруе іх проста на вачах гледача; аўтар вольны і «спыніць імгненне», паўтарыць яго, пераіграе, — словам, поўнасцю разбурыць ілюзію рэальнага жыцця. Следам за аўтарам рэжысёр таксама агаліе тэатральнасць усяго, што адбываецца. У сучаснай рэжысёрскай ўзор аўтарскі пачатак, сёння рэжысёр, як і сам драматург, імкнецца ўмяшвацца, пракаментаваць, таксама «спыніць імгненне». Цяпер рэдка ўбачыш закрытую заслону (гледача ўжо з парога ўвадзіць у свет спентанля), частую змену дэкарацыі (прынята толькі дэталі пазначаць месца дзеяння), падрабязнасці быту. Тэатр упарта пачаў напамінаць аб тым, што ён па сваёй прыродзе ўмоўны і сінтэтычны, а яшчэ — востра палемічны. Вось у гэтым напрамку, на мой погляд, і развіваецца сённяшняе рэжысёрскае мастацтва. Пры гэтым яно ў поўнай меры выкарыстоўвае як фізічную прыроду актёра, так і багацейшыя магчымасці сучаснай тэхнікі. Трэба адзначыць, што з тыповымі ўзорамі такога тэатра магілёўскі гледач пакуль што не быў знаёмы. Да таго ж, усе гэтыя прыкметы з'яўляюцца яшчэ прадметам дыскусіі як у тэарэтыкаў, так і ў практыкаў.

І ўсё ж трэба ўлічваць вось што: у тэатры мастацкая праўда не заўсёды поўнаасцю супадае з праўдай жыццёвых форм. Яна часта з'яўляецца яе завостраным, паэтычным абагульнёным выяўленнем. Сцэнічны вобраз заўсёды ўмоўны, як умоўная прырода тэатра. А яшчэ, гаворачы словамі Маякоўскага,

тэатр — гэта павелічальнае шкло.

Для рэжысёрскага почырку Юрыя Міроненкі характэрная наогул неспрыяльная вобразная сістэма. У любым спектаклі ён дадае да п'есы ўласныя асацыяцыі, насычаючы твор устаўнымі інтэрмедыймі. Шлях яго спектакля да гледача не проты. Разгадкаваць рэжысёрскія асацыяцыі, расшыфроўка асаблівай вобразнай сістэмы патрабуе працы, падрыхтоўкі і жадання. Не выключана, што кагосьці напаткае і расчараванне, а многае застаецца неспазнаным, незразумелым. Магчыма, мастацтва тым і прывабнае, што загадвае загадкі.

Пластычная мова сучаснай рэжысёрскай — агульнапрызнаная.

Сцэнічныя метафары прымушаюць гледача перажыць узрушэнне ад нечаканасці. Яны быццам перарываюць, парушаюць зададзёную логіку думкі. Такі пачынам непарыхтаваны, часцей за ўсё пластычны пераход актывізуе ўяўленне. Увесь сакрэт заключаецца ў тым, каб прыём арганічна ўваходзіў у агульную структуру спектакля, каб пластычныя метафары дакладна, але ўжо ў іншай форме мастацтва працягвалі раскрыццё сэнсу. Гэта цудоўна ўмеюць рабіць Валерый Раеўскі, Барыс Луцэнка, Валерый Мазыніскі і Юрый Міроненка.

Мне даводзілася чуць параўнанні некаторых спектакляў магілёўскага тэатра з тым, што рабілася ў часы Пралеткульту. З прыкладамі пралеткультуўскіх спектакляў я незнаёмая, бо, як мне вядома, яны зніклі ўжо ў канцы 20-х гадоў. Ду-

маю, што большасць гледачоў горада Магілёва таксама іх не памятае. На жаль, адна з асаблівасцей тэатральнага мастацтва ў тым, што спектакль знікае разам са сваімі стваральнікамі. Мы ніколі не пабачым, не пачуем, не адчуем, не перажывём тое, што было. Спектаклі былых гадоў жыўць толькі ва ўспамінах, а гэта, як вядома, не вельмі надзейны архіў.

Я не думаю, што можна паўтарыць, напрыклад, «Сінопа блузу», агіттэатр, містэрыю ці спектакль К. Станіслаўскага. У кожным асобным выпадку, калі рэжысёр нават і крохціць апрабаваным шляхам, ён стварае з актёрамі якасна новы варыянт. Добры ён ці блгі — іншая справа.

Актыўнае выкарыстанне рэжысёрам Ю. Міроненкам актёрскай пластыкі, уяўленне ў спектакль цыркавых трукаў, акрабяткі, танцаў, пантэмімы, элементаў мюзікала толькі вяртае тэатр да яго сінтэтычнай прыроды. Пры гэтым асабіста мне здаецца вартасцю тое, што ўсе гэтыя рэжысёрскія (пазавём іх так) інтэрмедый дакладна працуюць на галоўную думку твора. Яны ствараюць асаблівую атмосферу спектакля, якая неабходна рэжысёру для характарыстыкі асяроддзя і акружэння галоўных герояў, для своеасаблівай матэрыялізацыі іх думак і пачуццяў.

У творчасці нашых маладых рэжысёраў паслядоўна распаўсюджаецца прышый адноснасці сцэнічнай прасторы.

У спектаклі Ю. Міроненкі «За ўсё добрае — смерць!» адмаўленне ад абавязковага прымацавання дзеяння да дакладнага месца дасягнула ўражлівай лаканічнасці — на сцэне толькі чатыры канаты. Колькі ўжо мы бачылі патрэбных і непатрэбных вырвак за гэтыя гады! Але тут сцэнічная алегорыя падзвычай трапная, а фантазія рэжысёра бязмежная. Гэтыя канаты па задуме рэжысёра вядуць угару і спускаюць герояў на дно пячоры, яны ўзбуджаюць масу нечаканых асацыяцый — ад альпінісцкай амуніцыі да тэмы лёсу чатырох герояў, раз'яднаных спачатку і згуртаваных ў тугі вузел у канцы.

У «Інтэрв'ю ў Буэнас-Айрэсе» разбэшчаныя юнакі прама ў танку ўрываюцца ў дом Карла Блэка. Сэнс тут дагэты: нетрывалыя сцены, мой дом — ужо не мая крэпасць, палітычная падзея, як віхура, захопліваюць кожнага чалавека. Гэтая немагчымае схаванца, заціка, адсядзеца добра перададзена ў спектаклі.

Згодна з тэатразнаўчай навукай, любая рэжысёрская задума, як неабходныя элементы, уключае ў сабе інтэпрацыйны п'есы, характарыстыку асобных персанажаў, вызначэнне стылю і жанру актёрскага мастацтва, рытм і тэмп, размяшчэнне рэчаў і персанажаў у прасторы, прыкметы афармлення. Час дыктуе новыя рысы тэатральнай формы. Гэта адбываецца паўсюль. Без гэтага тэатру сёння не вытрываць. І, калі мастак хоча гаварыць аб старых і вечных праблемах тае, каб яны зноў хвалілі, ён абавязаны знаць новую вобразную форму. Важна толькі, каб усе выяўленчыя сродкі спалучаліся арганічна.

Калі паспрабаваць вызначыць галоўную тэму спектакляў Ю. Міроненкі, дык можна заўважыць, што ён разглядае тэму фашызму як з'яву, што прывяла да сусветнай вайны і адраджаецца сёння ў многіх краі-

дасягае апагею ў апошняй рабоце Ю. Міроненкі — спектаклі «Галоўная стаўка». Ён зроблены «па матывах» п'есы К. Губарэвіча (заўважу ў дужках, што выратавальнае «па матывах» з'явілася толькі пасля таго, як аўтар п'есы рашуча адмовіўся прызнаць убачанае ім на сцэне сваім творам). Але не ратуе і «матывы», бо ад драматургічнага твора засталася толькі назва п'есы.

Магілёўскі глядач добра ведае п'есу К. Губарэвіча: яе ў свой час ставілі на тутэйшай сцэне. Спектаклі карысталіся поспехам. Гэта тлумачыцца хоць бы тым, што дзея п'есы адбываецца ў Магілёве, што ёсць яшчэ жывыя сведкі тых падзей...

Карыстаецца поспехам спектакль зараз — мо на той жа прычыне. Аднак жа...

Неспадзяванасці ў гэтым спектаклі пачынаюцца з праграмы — у ёй прыведзены агульны спіс актёраў, занятых у спектаклі, без указання, «хто ёсць хто», затым абвешчана, што гэта і ўвогуле не спектакль, а «історыка-рэвалюцыйная фільма», і ісці яна будзе без антрактаў адну гадзіну і дваццаць мінут. Ну і, зразумела, на сучаснай модзе — без залона.

Гляджу на сцэну. Прагучаў апошні званок. Выйшаў... рэжысёр і прачытаў гледачам невялікую лекцыю пра той жанр, у якім вырашана пастаноўка. З лекцыі стала ясна, што жанр гэты новы, ён убірае ў сябе амаль усе існуючыя, і што назва яму яшчэ няма.

Дз жанру я вярнуся ніжэй, а цяпер скажу толькі, што сам факт такой прадмовы сведчыць аб няўпэўненасці рэжысёра ў сіле ўздзеяння свайго мастацтва. Сапраўды, давайце ўявім сабе на імгненне Леанарда, які тлумачыць

чытачу сутнасць загадкавай усмешкі Джаконды!

Далей на сцэне пачалося такое, што нічым іншым, як «відовішчам» і назваць нельга. На сцэну з кульбітамі, гіканнем, свістам выкульваецца нейкая стракатая анархічная зграя, адбівае чачотку і гарлапаніць «У самовара я і мая Маша». Потым яе змяняюць зухватыя юнакі-джыгіты з генеральскімі пагонамі і гістарычна вядомымі прозвішчамі Карнілава і Духоніна... Потым цар Мікалай... Прыдуркаваты Керанскі... Зноў тая ж паўп'яная зграя на чале з вельмі вясёлай вулічнай дзеўкай у міні-сцядніцы, з цяжэнай чачоткай і сваім гімнам «У самовара я і мая Маша». Па сцэне бегае вейкі хлопцы з кінакамерай, круціць ручку і пад плясканне паласатых кінематаграфічных сківіц палівае залу цытатамі ледзь не з падручніка гісторыі. Словам, на сцэне мітусіцца калейдаскоп нейкіх манекенаў...

Калі рэжысёр меў на мэце ашаламіць глядача, ён гэтага дамогся.

«Канцэрт самадзейнасці ў вар'яцкім доме», — разгублена сказаў мне знаёмы малады інжынер, заўзяты тэатрал.

Дык якое ж мастакоўскае «саманыўленне» ў ідэалагічным плане нясе нам рэжысёр Ю. Міроненка? Што ён адмаўляе, што сцвярджае, калі, напрыклад, у «Галоўнай стаўцы» ролі Мікалая Другога, Керанскага і Крыленкі выконвае адзін і той жа актёр, які нават не вельмі клопаціцца аб пераўвасобленні? Мундзір на ім, фрэч ці матроскі бушлат — гэта ўжо неістотна!

Рэжысёр Ю. Міроненка перакананы ў тым, што сёння іграць так, як ігралі пяцнаццаць або дваццаць гадоў назад, нельга, і знайшоў новыя тэат-

ральныя формы ў... пыльных архівах Пралеткульта.

У 1923 годзе Маскоўскі Рабочы тэатр ажыццявіў пастаноўку п'есы А. Астроўскага «На кожнага мудраца хапае прагаташ». П'еса была трактована як «агіт-гратэск», рэжысёр выкарыстаў у спектаклі прыёмы шырковай эксцэнтрыяды і акрабяткі.

У 1977 годзе ў Магілёўскім абласным драматычным тэатры рэжысёр Ю. Міроненка на прэм'еры «Галоўнай стаўкі» ва ўступнай лекцыі дэклараваў (шытуе): «У выніку пошуку, мы вырашылі спектакль як народнае рэвалюцыйнае прадстаўленне. Фарбамі спектакля сталі: палітычны плакат, палітычны памфлет, палітычны дывертысмент, палітычны шарж, гратэск, карыкатура, элементы мюзікла, кінематографа, элементы дакументальных архіўных запісаў, элементы рэвалюцыйна-прыгодніцкага рамантазму, элементы народнага гумару».

Мушу сказаць з усёй адказнасцю — шарж сапраўды атрымаўся. Толькі, бадай, на самую Рэвалюцыю, а не на яе ворагаў. Яно і не магло атрымацца інакш, бо «важны ў паэме стыль, аднаведны тэма». Разумення вось гэтага асноўнага закона мастацтва якраз і бракуе Ю. Міроненку як рэжысёру.

«Галоўная стаўка» так нашпігавана рознымі балаганнымі трукамі, кульбітамі, чачоткамі, свістам і гікам, што губляецца ўяўленне аб тым, што ж адбываецца на сцэне. Тым больш, што ўсе гэтыя штучкі, як кажуць, драматургічна не выстраены, г. зн. не панізаны на моцны ідэйны стрыжань, існуюць як бы самі па сабе.

Сучаснаму глядачу трэба ўсур'ёз разабрацца ў тым, што адбывалася ў душах людзей тады, шэсцьдзесят гадоў назад. Мастацтва — адзін са шляхоў асэнсавання мінулага. І наўрад ці па-

могуць тут вобразы прыдуркаватых, нікчэмных, кардонных ворагаў, бо ён, глядач, яшчэ ў школе ведаў, што за сваю рэвалюцыю народ заплаціў рэкамі сваёй крыві, якую, не шкадуючы, лілі страшныя, бязлітасныя, але ніяк не «панярэвыя» ворагі.

Для пралеткультаўскага тэатра было характэрна растварэнне індывідуальнага вобраза ў масе, трактованай як цэлае. Ва ўсіх чатырох спектаклях Ю. Міроненкі нельга прыгадаць хаця б адной значнай актёрскай работы, хаця б адзін яркі чалавечы вобраз. І, думаецца, не таму, што ў трупі няма талентаў — хутчэй за ўсё гэта проста неатрэбна рэжысёру. Актёр для яго — «механізм, артыкулом прадумованай», а не мастак, сатавары на мастацтву. Відаць, таму Ю. Міроненка працуе амаль выключна з актёрскай моладдзю: «народныя» і «заслужаныя» — непадатлівы матэрыял для стварэння «механізму», не так проста чалавека, які паважае ў сабе мастака, прымуціць стаць звычайным рамеснікам.

Тэатры Пралеткульта хварэлі на празмернае захопленне рытмічнасцю, складанай умоўна-алегарычнай вобразнасцю, за што ў свой час сурова крытыкаваліся. Малады савецкі тэатр перажыў «пралеткультаўшчыну» як непазбежную хваробу росту, як адзін з мастацкіх тупікоў на шляху пошукаў новага, нязведанага.

На жаль, у творчасці Ю. Міроненкі мы сустракаем з запозненым рэцывам той самай дзіцячай хваробы. Дзіўна толькі, што, упарта ідучы старой сцежкаю і ведаючы, што гэта «дарога нікуды», рэжысёр не хоча бачыць такой явы, што яго спектаклі адрасаваны снобам.

Міхаіл ШУМАЎ,
пісьменнік.

МАЛАДОГА РЭЖЫСЁРА

нах як сіла, што нявечыць душы людзей. Гэтую тэму рэжысёр распрацоўвае ў спектаклях аб Чылі, аб амерыканскай рэчаіснасці, бачыць яе ў дзеянні апошняга ўрада царскай Расіі і асабліва рэзка выкрывае ў спектаклі «За ўсё добрае — смерць!».

Перада мною ляжыць п'еса М. Ібрагімбаева «За ўсё добрае — смерць!» і яго аднайменная апавесць. Некаторыя фразы і вобразы спектакля Ю. Міроненкі ўзяты не з п'есы, а з апавесці. Тэксты дакладныя, яны не перапрацаваны. І ў п'есе, і ў спектаклі гаворка вядзецца не ад імя аднаго з герояў, а пра іх, пра ўсіх чацвёртых, пра іх будучае. Самая большая вольнасць рэжысёра ў тым, што ён зрабіў герояў больш сталымі па ўзросту. П'есу аб шасцікласніках давалася б іграць толькі на рэжысёрскіх, да таго ж спатрэбіліся б тры актёры на ролі хлопчыкаў. Спектакль з героямі-юнакамі пашырыў глядацкую аўдыторыю і паглыбіў тэму размовы. Асноўная праблема п'есы засталася і галоўнай праблемай спектакля: наша нянавісць да вайны пераплятаецца з нянавісцю да насілля ўвогуле.

Больш складаная трансфармацыя вобразаў адбылася ў спектаклі «Арфей сходзіць у пекла» Свет герояў Т. Уільямса — гэта свет крохкай прыгажосці і ашаламляльнага жаху, страчаных надзей і паэтычных летуценняў. Драматург лічыць, што ў людзях тоіцца бездна крохкай унутранай далікатнасці, якая гіне ў паядынку з жорсткай амерыканскай рэчаіснасцю. Письменнік ва ўсіх сваіх п'есах, і ў «Арфеі...» таксама, пратэстуе супраць духоўнай, маральнай, эмацыянальнай абмежаванасці чалавека, якая разам са знічэннем культурных каштоўнасцей стварае маральны клімат для фашысцкай ідэалогіі. Мы, савецкія чытачы, не падзяляем празмернай увагі Т. Уільямса да цёмных бакоў чалавечай

несікі, да яго фрэйдзісцкіх шуканняў. Добра, што такія старонкі п'есы-зніклі са спектакля, затым захавалася думка самога пісьменніка аб тым, што вількая і адзіная вартасць чалавека заключаецца ў тым, што ён вольны сам выбіраць сабе ідэалы і жыць, не адступаючы ад іх. Спявак Вэл (Арфей) у магілёўскім спектаклі не спявае. Яго песня тут — гэта свабода, якой ён даражыць, права жыць і думаць вольна. Аб гэтым — спектакль. І таму такой важнай у ім становіцца характарыстыка ўсяго таго, што душыць свабоду, прыціскае яе.

Сцэна напоўнена аўтамабілямі. У сённяшняй Амерыцы машына — гэта мікрасвет, дзе чалавек можа схавання ад надкучлівых клопатаў. Але адасобленасць гэта замлівае. Машыны бягуць па шашы, яны пад пагрозай аварыі, смяротных сутыкненняў. Раўнадушныя машыны падаўляюць чалавека. Бясстрасныя людзі з каменнымі тварамі, у гоначных акуларах, за якімі яны хаваюць вочы, сядзяць у гэтых аўтамабілях. Няма ім справы да нечых трагедый, да нечых клопатаў. Ільдом халоднага адчужэння пакрыты ўсё гэты свет і гэтыя машыны. Так і не даюцца героям пачуць гэтую вечную мерзлату сквапнасці, ілжы, пошласці. Холад дэбаржаца да невяліччай палонкі, якая віхляецца жывой вадой, і зацягне яе раскаю лёду.

Бяздушныя машыны свет спектакля — тое сацыяльнае асяроддзе, якое ў п'есе выглядае некалькі інакш: Ю. Міроненка «ўрэзаў» добрую палову дзейных асоб, іх замяніў дакладна знойдзены сумесна з мастаком знешні вобраз. Асацыяцыя зусім апраўданая і заканамерная. Замест правінцыяльных кумушак і іх спіўчыхся мужанькоў рэжысёр прапонуе аднаго вялізнага машынага звера. Замест мудрагелістага павціннага плётка і абгавораў — раўнадушнага да

эмоцый жалезнага робата. Шматгалосае пекла ператварылася ў аднастайны грукат машыны. Фон п'есы і фон спектакля непадобныя, але адчуванне пекла захавана. У гэтым пекле непазбежна распадаецца ўсё жывое.

Некалькі гадамі раней Ю. Міроненка паставіў у Рускім тэатры БССР імя М. Горькага спектакль «Птушкі нашай маладосці». Драматург Іон Друцэ так адгуннуўся аб гэтай рабоце: «Спектакль паказалі ўжо ў 15 тэатрах і я буду абсалютна сумленным, калі скажу, што ваш спектакль зрабіў на мяне амаль што самае вялікае ўражанне. Мне надта спадабаўся малады і дзёрзкі рэжысёр Юрый Міроненка, які знайшоў сваю трантоўну п'есу і прымуціў мяне, аўтара, захапіцца гэтай трантоўнай, паверыць, што менавіта так п'еса напісана». Завернем увагу: яны былі далёкія рэжысёрскія вобразы і трантоўна ад аўтарскіх, важна, каб яны перш за ўсё былі сучаснымі духоўным пошукам сучасных глядачоў. Мне думаецца, што «Галоўная стаўка» К. Губарэвіча, сфармаваная за нешт састарэлых сцен і далюўнае цытатай з А. Луначарскага і некалькімі радкамі з успамінаў М. Бонч-Бруевіча («Уся ўлада Саветам»), толькі выгадала. Рэжысёрскі ж намер падрабязна ўзнавіць атмасферу 1917 года, странатую нарціну апошніх дзён дынастыі Раманавых і паглядзець на іх дзеянні як на фарс актёраў у творах незвычайна магіляўчанам грані. Раней ужо ставіліся ў Магілёве гэтая п'еса. Ці быў сэнс Ю. Міроненку ісці ўжо знаёмым шляхам? Натуральна, ён шукаў арыгінальныя рашэнні.

Багацейшая фантазія, якая стварае з намёкаў пікавыя вобразы, сімвалы, поўная актёрская свабода — вось дзве сілы спектакляў Ю. Міроненкі. Яму быццам не хапае свету п'есы, яе праблем і ідэй. Ён раздзьмувае іх, як касцёр вепер. Так, са стракатай відовішчнасцю яго спектакляў можна не пагаджацца. У яго ўлюбёных дэталях шмат спрэчнага. Але ўсе спектаклі прасякнуты грамадзянскім напалам і грамадзянскім нервам. Яны па-сапраўднаму наступальныя.

Таяцяна АРЛОВА,
кандыдат мастацтвазнаўства.

У ГАСЦЯХ І ДОМА

Сёння Гомельскі абласны драматычны тэатр выступае ў Чэхаславакіі, у горадзе Чэске-Будзевічы. Пачаўшы свой дваццаць чацвёрты сезон, налентыў адрозу ж стаў рыхтавацца да візіту ў братнюю іранію і працягваў інтэнсіўныя рэпетыцыі новых спелантляў. Напярэдадні ад'езду ў Гомель адбылася прэм'ера драмы «Подых навалніцы», напісанай народным артыстам БССР І. Паловым паводле рамана І. Мележа. Спектакль паставіў галоўны рэжысёр тэатра Кручнкой: сцэнаграфія заслужанага дэпята мастацтваў Казахскай ССР А. Ільязера. У ім занята ўся труппа. Сярод выканаўцаў ролей — заслужаныя артысты БССР Я. Дашноў, Ф. Іванюў, Н. Карнева, А. Каменскі, М. Маліноўскі, М. Пало, Т. Скарута.

— Мы паказалі першы спектакль як прэм'еру, прысвечаную гадавіне Вялікага Кастрычніка, — сказаў карэспандэнт «ЛіМа» В. Кручнкой, — налентыўна завода «Гомсельмаш». Дарэчы, наш будынак

цяпер капітальна рамонтуюцца, і мы выступаем у Палацы культуры гэтага буйнога прадпрыемства. Сцэна тут не зусім прадатная для паказу маштабнага відовішча, і ўсё ж спектакль прайшоў з поспехам, які нам вельмі каштоўны, бо мы прыслухоўваемся да думкі гомсельмашаўцаў. Гэта — даўня і надзейныя сябры нашага тэатра.

Што новага ў нашым рэпертуары?

Творчыя магчымасці налентыў даюць права на спробу самастойна прачытаць ілістчную п'есу — «Дачнікі» М. Горькага. Неналі ў нашай рэспубліцы яе з поспехам ігралі моладзцы, потым яе даўно не ставілі ў Беларусі. Мабыць, гэта заўсёды цікава — звярнуцца да вобразаў, якія сёння могуць і павінны атрымаць новае асвятленне. Сустрэча з мудрым і трапным, саканітым і маялянічым словам Горькага з галерэяй характараў людзей, узрушаных набліжэннем рэвалюцыйнай завірухі ў Расіі, — гэта ганаровае і адзінае выпрабаванне артыстычных сіл. Асабліва цяпер, калі работы Г. Таўстэрава ў Ленінградзе і А. Яфранова на мхатаўскай сцэне пашырылі гарызонты пошукаў у галіне адкрыццяў і эксперыментаў у сувядносціх традыцый і наватарства. Самае вялікае для нас — захаваць вялікі пафас твора вялікага гуманіста, вестуна Рэвалюцыі.

З сучасных аўтараў мы выбралі п'есу З. Валадарскага «Пастыа», А. Табалька «Гісторыя аднаго наханья» і Л. Нарцічава «Пераправа». Дарэчы, «Пераправа» напісана з разлікам на гомельскіх налентыў артыстаў, падзеі ў ёй адбываюцца ў асяроддзі рабочых завода будаўнічых інструментаў. У п'есе ідзе размова аб маральнай адназначнасці маладога чалавека нашых дзён за справы цяжа, завода, горада, аб грамадзянскім абліччы асобы.

Вопыт работы над гэтай і. Мележа ўзбагаціў налентыў, адкрыў у ім новыя патэнцыі. Старт сезона абяцае не менш сур'ёзны творчы пошук і ў далейшым.

...Гастроўныя выступленні гамельчан у ЧССР працягнуцца дзесьці дзён. Зімой адзін з тэатраў радзімы Я. Гаўсана і Ю. Фучыка зробіць візіт у адна і пазнаёміць гомельскіх глядачоў са сваімі спелантлямі.

...На здымку: сцэна са спектакля «Подых навалніцы».

Фота У. ТКАЧЭНКА.

МАТЭРЫЯЛ выстаўкі, як кажуць, яшчэ не адстаяўся, не лёг на тыя паліцы, па якіх дазволена было б дакладна вызначыць яго месца ў прасторы і часе. Але як і мастакам, так і крытыкам, і асабліва, гледячы, рупіць зразумець тое, што паказваецца сёння, а не праз гады і дзесяцігоддзі. Таму, нягледзячы на параканні ў паспешлівасці, што абавязкова чакаюць, адважваешся гаварыць пра такую адказную і прадстаўнічую выстаўку.

Спачатку некалькі заўваг чыста арганізацыйнага парадку. Пачаць хоць бы з таго, што такая выстаўка, прысвечаная 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, не зусім дакладна выявіла сённяшні ўзровень нашага жыцця. Справа ў тым, што лепшыя палотны не трапілі на рэспубліканскую выстаўку, бо адразу былі накіраваны на ўсеагульную ў Маскве. Гэта, зразумела, збыдліла рэспубліканскую экспазіцыю, пазбавіла наша гледача магчымасці ўбачыць лепшыя творы. Відаць, трэба вярнуцца да былой практыкі арганізацыі рэспубліканскіх выставак — рабіць іх напярэдадні ўсеагульных, каб беларускі глядач ўсё ж мог знаёміцца і з найбольш значнымі работамі.

І галоўнае, трэба прыняць рашучыя і кардынальныя захады, каб на падобныя, па сутнасці, падагульняючыя выстаўкі, не траплялі творы недапрацаваныя, ці, як кажуць, творы «сырыя». Мабыць, нешта трэба змяніць і ў сістэме дагавораў, і ў рабоце выстаўковаў, каб на суд гледача не прадстаўляліся работы, у якіх часам не толькі не вызначана кампазіцыя, якія не «сабраны» па каларыстычнаму ладу, але ў якіх проста не дапісаны твары, рукі, адзенне, не даведзены да ладу абавязковыя малюнак. Неадназначна становіцца за такіх сталых, вядомых і патрабавальных да сябе мастакоў, як А. Шыбнёў, Я. Зайцаў, Л. Шчамялёў, М. Залозны, В. Сумараў, М. Данцыг, ад палотнаў якіх заўжды чакеш шчырай, адкрытай і вялікай размовы. Чакаеш, і раптам...

Цяжка зразумець, што хацеш сказаць гледачу сваёй каларыстычна недапрацаванай работай «Поўдзень» М. Залозны, мастак, які зарэкамэндаваў сябе шэрагам цікавых твораў. Работа ўспрымаецца ў некаторых мясцінах як нехайна зафарбаваная плоскасць, а асобныя прыгожыя шматколерныя мазкі так і засталіся мазкамі.

Не выявіў да канца сваю задуму В. Сумараў у палатне «Рэвалюцыйны абавязак». На мой погляд, тут патрэбны далейшы пошук кампазіцыі. Атрымалася нядробнае супастаўленне манументальнай фігуры Ф. Э. Дзяржынскага (якая, дарэчы, валодае толькі знешнімі прыкметамі манументальнасці) і фігурамі дзяцей, што ляжаць на падлозе ў хаатычна раскіданых позах. Вобраз Ф. Э. Дзяржынскага пазбаўлены цеплыні і шчырасці. І хоць задуму аўтара можна прасачыць: паказаць цвёрдую і рашучую ўладу Саветаў, што ўласна арганізуе і падпарадкоўвае хаос і бязладдзе жыцця, выкліканых разбурэннямі сусветнай і грамадзянскай войнаў, аднак пры вырашэнні такой тэмы, у якой ёсць вобразы дзяцей, не шкодзіла б большая сардэчнасць. Пабудова атрымалася занадта жорстка. Каларыт занадта цёмны. А палотны В. Сумарава заўсёды былі жыццесціраважлівыя і радасныя.

Вялікае палатно М. Данцыга «Сонечны кантынент» прысвечана памяці мастака С. Каткова, які шмат часу, сіл, энергіі аддаў выхаванню дзяцей. Тут, у адрозненне ад сумарускай работы, уладарца мажорныя таны, аднак, на жаль, паспешліваць, непрадуманаць кампа-

зіцыйнага, каларыстычнага, вобразнага ладу вельмі адчувальныя. М. Данцыг любіць шырыню, прастору, яму даспадобы сакавітыя, буйныя дэталі. Такіх прычыпаў ён трымаецца і ў новым палатне. Аднак яно менш «сабранае», менш арганізаванае, чым яго папярэднія работы. Натуральна, што вобраз мастака С. Каткова павінен быў бы стаць у цэнтры ўвагі. Сапраўды, фігура мастака прапрацавана больш старанна, але ўлоўлена толькі партрэтнае падобства, характар глыбока не раскрыты. Праўда, М. Данцыг імкнуўся выказаць «справу Каткова», каткоўскі няўрымслівы светлы характар усім ладам палатна, кампазіцыйным строем, мажорным каларытам. На палатне паказаны дзесяткі

Нельга сказаць, што беларускі мастак пазбягаюць грамадска значных тэм. Шмат работ, у якіх увасабляюцца падзеі рэвалюцыі, грамадзянскай і Айчынай войнаў, мірнага будаўніцтва. Галерэю цікавых вобразаў падае ў сваім палатне «Мінск 1919» Л. Дударэнка, хваляе новая работа П. Крахалёва «Памяць», трагічныя падзеі разгортваюцца на палатне Р. Кудрэвіч і А. Гугеля «Вечная слава», рамантычна ўзніслая вобразы партызан паказвае Н. Лівенцава ў рабоце «Бацьку і маці, партызанам Беларусі прысвячаецца». Такіх прыкладаў, дзе аўтары здолелі адлюстраваць нешта значнае з нашага жыцця, можна прывесці шмат. Менавіта да тэматычнай карціны мы павінны прад'я-

нымі і сэнсавымі дасягненнямі 60—70-х гадоў проста немагчыма. Таму ва ўсіх мастакоў назіраеш павышаную цікавасць да формы твораў. Нават эцюды, пісанія з натуры, не пазбаўлены гэтай фармальнай канцэпцыі. У радзе выпадкаў наватарскі падыход станоўча ўплывае на работу, стварае павышаную эмацыянальную напружанасць рэалістычных твораў, дазваляе глыбей пранікнуць у сутнасць з'явы. Адна з плейней гэтага рэалізму новай якасці карыстаецца ўсім арсеналам прыёмаў 50-х гадоў і паказвае не столькі вечнае ў хуткачэным жыцці, колькі пэўнае імгненне гэтага жыцця. І такія палотны нас спыняюць. Глядач гутарыць з імі, уступае ў духоўны кантакт. Назаву такія

Праўда, такое супастаўленне таксама мае пэўны сэнс, аднак узнікае пытанне: ці правмерна розністылявая падача?

Зразумела, кожным стылявым прыёмам трэба карыстацца разумна і дакладна, толькі ў такім выпадку мастак здолее дасягнуць пэўных вынікаў. Калі ж ён пачынае захаляцца якім-небудзь эфектам гэтага прыёму, яго работа пазбаўляецца «жыццёвай праўды», пачынаецца пагона за вонкавай абалонкай жыцця, яго сэнс становіцца недасягальным. У новым рэалістычным напрамку цікавым аказалася імкненне да матэрыялізацыі формы, прычым, надзвычай прыгожай матэрыялізацыі. Некаторыя мастакі захапіліся менавіта толькі гэтым, і свой эксперымент робяць часам асноўным зместам карціны. Такое можна бачыць у палатнах мастакоў В. Яўсеева, А. Беларускага, А. Марачкіна, Г. Жарыка, З. Літвінавай. Гэта добра, што яны звяртаюць нашу ўвагу на звыклые і непрыкметнае, і раптам раскрываюць нечаканую прыгажосць, так што назаву «лыч» бульдозера падаецца цудоўным самацвэтам, але дрэнна тое, што чалавека яны таксама разглядаюць у агульным страі гэтай сістэмы, чалавек як духоўная каштоўнасць знікае, ператвараюцца ў элемент нязвыклалай дэкарацыі свету. Нават карціны своеасаблівага майстроў часам трапляюць пад такі ўплыў. Гэта адчувальна ў апошняй рабоце Л. Шчамялёва «Семнаццацігадовая», дзе аднолькава фантазмагарычна аўтар выводзіць і коней, і дамы, і міражы ў небе, і экспрэсіўныя фігуры юнакоў. Занадта засяціўся смарагдам абрус у другім яго палатне «Сёстры». Ва ўвогуле цікавай карціне Л. Дударэнка «Мінск. 1919» відаць націормортны падыход пры паказе чалавека. Захапленне колерам стала галоўным зместам у пластычна выразнай жывапіснай рабоце Г. Паплаўскага «Соль Бенгаліі». Не хапае сэнсавага чалавечага зместу апошнім, як заўсёды, сучасным па інтэрпрэтацыі пейзажам В. Цвірко, адчуваецца залішняе лобаванне мастака сваім смелым і шырокім жывапісным мазком.

Сучаснае мастацкае жыццё — з'ява разнапланаваная, складаная. Сімпаты і схільнасці могуць быць на баку аднаго ці другога стылявога напрамку. Але справа ў канчатковым выніку, не ў стылявым напрамку. Фармальнае стаўленне заўсёды бывае фармальным, якім бы «добрым» творчым метадам яно не карысталася. Галоўным усё ж застаецца чалавечы змест твора, думка аўтара, яго пачуццё, настрой. Калі ж гэтага няма, а ёсць толькі форма, то, па сутнасці, няма і закончанага твора. Есць штудыя, эскіз, эцюд, а ў горшым выпадку, як гэта ні прыкра, толькі зафарбаванае палатно без якой-небудзь адзнакі духоўнасці. Праўда, у арсенале аўтарскіх пошукаў такія штудыя маюць вялікае значэнне. Знаёмства з імі ў гэтым плане — цікавае. Але ці варта выносіць іх на такія прадстаўнічыя выстаўкі? А калі выносіць, то трэба, відаць, паасабліваму экспанаванне іх, каб глядач адразу разумеў, што гэта яшчэ аўтарскі пошук і не ставіцца да іх з патрабаваннямі, якія ён прад'яўляе да закончаных, спелых работ.

Вось тыя заўвагі, якімі хацелася падзяліцца. Варта дадаць, што аўтар гэтых радкоў не меў на мэце даваць нейкія рэкамэндацыі або рабіць падагульняючыя вывады аб выстаўцы, а выказаў свае асабістыя ўражанні ў парадку дыскусіі. Мабыць, нехта думае пра ўсё гэта інакш і падзеліцца сваімі думкамі на старонках газеты.

Віктар ГОВАР.

СЭНС ВЫСОКІ, ДУХОЎНЫ

Нататкі пра жывапіс выстаўкі «Па ленинскому шляху», прысвечанай 60-годдзю Кастрычніка

дзяцей, якія нешта малююць, вывучаюць, некуды глядзяць, тут жа фрагменты іх паўных і шчырых работ. Усё гэта ўтварае бязладны і выселы калейдаскоп. Задума сама па сабе цікавая, але, на жаль, не даведзена да канца, не завершана. Поірк некаг бяззэмна блукае па палатну, у падзеі на пачым засяроджана. Спыняецца на твары С. Каткова, але не знаходзіць духоўнай канцэнтраванасці, слізае па тварах і фігурах дзяцей, у большасці эскізных, недапісаных, што здзіўляе, бо М. Данцыг — майстар дэталі, ён прыкмячае гіпсавыя адліўкі, што стаяць на шафе злева і чамусьці старанна выпісвае іх, шэрыя, нежыццёвыя, яны нагадваюць нейкіх крумкачоў... Незразумела, чаму адліўкам прысвечана больш увагі, чым тварам дзяцей? І ці варта так засяроджвацца на другардных дэталях?

Есць прэтэнзія да ўвогуле цікавай новай работы Л. Шчамялёва «Сёстры». Гэты мастак, як і М. Данцыг, і В. Сумараў, адметны сваёй стылістыкай. У апошні час яго палотны набылі яркае колеравае гучанне. Такія і яго новыя работы. Захапляешся тонка распрацаванымі колеравымі «рухамі». Ясная кампазіцыйная пабудова. Усё працуе на выяўленне пэўнай атмасферы, настрою, стварае пэўнае вобразнае гучанне. Удала завершана фігура жанчыны справа, тонка падкрэслена і выяўлена духоўнае багацце чалавека. Але дзвюм іншым фігурам не пашанцавала. Іх твары, рукі, постаці некаг адразу выпадаюць з агульнай каларыстычнай схем, як плоскія недапрацаваныя элементы карціны. А вельмі шкада!

Яшчэ большыя заўвагі да работ А. Шыбнёва. «Смольны. 1917» і Я. Зайцава «Мінск вызвалены». Гэтых вядомых майстроў наогул нельга абвінаваціць у эцюдасці, эскізнасці. Але менавіта такімі мы бачым іх новыя палотны. Вельмі эскізныя і кампазіцыйныя пабудовы, і малюнак, і каларыт, і вобразы. Настолькі часам неакрэсленыя, што цяжка чытаць аўтарскія задумы.

Вялікая і значная тэма сама па сабе яшчэ не выратувае твор. Наадварот, фармальным стаўленнем да вырашэння грамадска важнай тэмы мастак дэвальвіруе і прыніжае яе. Таму асабліва патрабавальна мы павінны ставіцца да работ, якія адлюстроўваюць значныя грамадскія і палітычныя з'явы. Такі крытэры павінен быць прад'яўлены з усёй вострыняй і прыціповасцю.

ляць асабліва высокія патрабаванні. Гэты жанр дазваляе глыбока і ўсебадымна асвятляць вялікія падзеі, адлюстраваць філасофію, светапогляд, тацэйшыя зрухі душы людскай, словам, паказаць свет, які з'яўляецца сэнсам і мэтай нашага жыцця. Ці здолелі мастакі палотнамі апошняй выстаўкі ўзняцца да вырашэння такой вялікай задачы? Калі ходзіш па залах выстаўкі, міжволі ўспамінаеш тыя выдатныя палотны, што былі на мінулых выстаўках і што склалі славу нашага выяўленчага мастацтва: «Партызанская мадонна» М. Савіцкага, «Салдаты» В. Грамыкі, «Партызанскае вяселле» М. Данцыга, «Мы вернемся» А. Малішэўскага, «Мой дом» В. Сумарава, «Маё нараджэнне» Л. Шчамялёва. На жаль, сёння не бачыш такіх значных работ. Адчуваецца паніжэнне духоўнай напружанасці, звяртанне да тэм дробных, камерных; часам паказваецца не столькі само жыццё, падзея, колькі ўспаміні, нярэдка ў відавочна фармальнай рэмінісцэнцыі. І, зразумела, такія палотны не могуць аказаць уздзеянне на гледача. Напрыклад, М. Назарчук выставіў палатно пад назвай «Ліст да У. І. Леніна». У вырашэнні кампазіцыі ён ужыў прыём, што быў паншраны ў 60-х гадах — метада паўтору. Справа і злева ад цэнтральнай восі карціны стаяць групы людзей, што паддадзены без індывідуалізацыі, у плоскаснай трактоўцы, падобныя на геаметрычныя нежыццёвыя фігуры. Метад, які дае часам цікавы эфект, у далейшым выпадку дывелзены да абсурднай непрамысласці, ён скажае вобразы чалавека, сутнасць падзеі. Не выратувае і павышанае колеравае экспрэсія, да якой прыбягае М. Чэпкі.

Бяздумны гучыць крык фарбаў сёння ўжо не кранае душы — шукаеш больш глыбокага чалавечага зместу. Тут я прывёў крайнія прыклады, не гэтыя палотны складаюць асноўную масу экспазіцыі.

Галоўным здабыткам выяўленчага мастацтва 60—70-х гадоў з'яўляецца не толькі напружанне колер, цікавыя фармальныя метады, што дазваляюць тонка і дакладна пранікаць у псіхалогію чалавека, выяўляць яго настрой, эмоцыі, але і павышаная цікавасць да філасофскага зместу. Мастак не толькі паказвае навакольнае свет, ён яшчэ і пранікае ў яго філасофію. Менавіта з такім падыходам вырашаны лепшыя палотны М. Савіцкага, В. Грамыкі, Г. Вашчанкі, Л. Шчамялёва і іншых мастакоў. Сёння не прымаць, не карыстацца фармаль-

работы, як «Памяць» П. Крахалёва, «Бабіна лета» А. Гугеля, «Партрэт маці» У. Паскокевіча, «Маці. Адначынак скончыўся» Р. Кудрэвіч.

І ўсё ж мне асабіста больш даспадобы палотны крыху іншага рэалістычнага напрамку, прычымны і метады якога склаліся не так даўно, які ўжывае не толькі здабыткі крытычнага рэалізму XIX стагоддзя, але і рэалізм больш ранніх эпох, напрыклад, эпохі Адраджэння, некаторыя прыёмы работ народнага плана і сучасных плейней. Падкупляе тое, што мастак імкнецца тут перадаць не столькі імгненне, быццам бы сніпенае фотаапаратам, колькі пэўнае адвечнае, значнае. Асноўны пошук не часовага, а «вечнага» жэсту, людскіх суадносін, якія з'яўляюцца важнейшымі ў жыцці. Гэта манера ўласціва, напрыклад, работам Л. Шчамялёва, Л. Дударэнка, А. Малішэўскага, Г. Вашчанкі і інш. А Кішчанка паказвае на выстаўцы два партрэты. Іх каларыстычныя якасці падаюцца спрэчнымі, аднак мастак здолеў схвапіць тое трапяткое, сучаснае, што робіць гэтыя вобразы не толькі партрэтамі пэўных людзей, але і выказнікам настрою, пачуццяў, думак пэлага сацыяльнага пласта.

Вабяць трыпціхі маладога жывапісца В. Валышца, які паказвае поры года. І хоць не ўсё ў яго работах раўназначна, але ў лепшых карцінах ён дасягае гарманічнай яснасці, прыгажосці, подыху вечнасці. І справа не толькі ў тым, што аўтар з незвычайнай цеплыняй і любоўю выпісвае і людзей, і іх адзенне, і траву, і дрэвы. Мастак нібы гаворыць і паказвае — навакольнае свет, які здаецца нам часам нявартым увагі, драбяжою — вялікі і значны. У нашым мікракосмасе хаваюцца і жывуць цэлыя сусветныя сістэмы, трэба ўгледзецца больш пільна — і кожны зможа зразумець гэта характэрна. Падобнае ж трактоўку імкнецца ўжываць у свой твор «Дары зямныя» Б. Казакоў. Ён паказвае звычайную мінскую Камароўку, рынак, але малое яе нязвыклка, з асабістым мастакоўскім бачаннем. Асабліва ўдала атрымаўся ў яго рабоце пярэдні план, дзе сакавіта намалеваны горы гародніны, крыху шаржыраваныя фігуры бабак-гадзіярака. Але больш глыбіныя планы, дзе паказаны горад, натоўп, нягледзячы на іх цікавую агульную структуру, мне падаюцца крыху схематычнымі і жорсткімі. Тут у павышанасці пэўная зададзенасць, няма нечаканай, часам амаль фантастычнай праявы жыцця.

МОЙ ты галубчык, працягнуў бы нашу Маньку ў газету.

— А за што ж вы на яе гэтак?

— Ай, не зразумеў,—азлавала бабка Маня і хацела ўжо шыбаваць у агародчык, потым прыпынілася і пачала тлумачыць:—Цягавітая яна баба, Ігнаціха наша. Трактарам гіруе ўжо які год. Сама не п'е і чалавека катуе за гэта. Дык што, скажэце, нельга працягнуць яе ў газету?

— Напэўна, можна, — адказаў я перашуча, зразумеўшы добры намер бабкі Мані.—Мо б расказалі пра яе?

— Што ж, мой галубчык, раскажаць?—задумалася мая субяседніца.

Я чуў аднойчы, як бабка Маня схапілася з суседкай з-за пеньняў. Тая нягледзячы галаганы ператаўклі сабе грэбні. Пабліся, іх справа, і пайшлі шукаць зярнят. А бабы схапіліся. Адна гаворыць, што яе пеньне ледзь дыхае, а другая кляне: «Каб і ты так дыхала, як твай гарлапан». Слова за слова дый пагаманілі як след.

Тады бабка Маня за словам у кішэню не лазіла. А то, бач ты, задумалася, збынтжылася, не ведае, што і гаворыць. Раптам страпянулася:

— Сярод жанок наша Ігнаціха мо самая гарэтніца. Спрытна я да працы з саменькага маленства. Але ж працавала, працавала і ўсё беднай была. А як села на трактар, багата чаго панаспраўляла. Камбінацыяй па пятнаццаць рублёў набрала, поўна прастыняў беленькіх накупляла, тэлевізар набылі...

шчы. Ня некалькі хат паселішча. Ні магазіна, ні клубу тут. Дый навошта яны. З абодвух бакоў прыціснуліся да яго Бабовішчаў вялізныя вёскі—Замосце і Покрашэў. Там ужо, як у гарадскіх пасёлках, усё ёсць: магазіны і школы, дзіцячыя сады і сельсавет, кантора калгаса і пошта.

Але лепшай вёскай, чым Бабовішчы, няма ва ўсім белым свеце. Тут ён нарадзіўся, вырас, сям'ю спладзіў. Тут ён ведае, чым кожны дыхае. Тут паважаюць і яго, Івана Юрэвіча. Дый як жа інакш? Іван жа заўсёды гатоў падсабіць людзям у іх турботах: каму дроў падкінуць, каму бульбу з сотак прывезці, каму за сенам праскочыць.

Усё гэта ён выкрывае зрабіць у час абеду, альбо пасля работы. Тады і старшыня Дубоўскі не вельмі злуе. Ён ведае сялянскую тлуміцу і не пярэчыць. Хай механізатары падсабляюць людзям. Страх толькі не любіць старшыня калымшычкаў і п'яніц. Гатоў, як той бабулін пеньне, учыціцца ў «грэбень» прахвоста.

Іван не такі. Ён не гайнецца за чаркай, людзям дапамагае па сумленню. Толькі гаворыць строга: «З'езджу адзін раз» альбо «нагружаць будзеце самі». Людзі не пярэчаць.

Ідзе ён зараз па сваёй вёсцы. Трохі выпраміўся, галаву падняў. З ім здароўкаюцца, а ён ківае ў адказ. І дэсцьні ў сярэдзіне ўздрыгвае чуллівая струнка: паважаюць у вёсцы механізатара!

А вось і яго сядзіба. Хата старая, па яе ліха, паранявая. Трэба неяк паставіць людскую хату. Каб

Коля таксама спаў моцна. Яна нават не чула, калі ён вярнуўся з поля. Хай паспіць, сыноч мой. Рацінай самы сон. Іван перавярнуўся на другі бок, як яна толькі каўзанулася з ложка. Няхай і ён падрэмле яшчэ.

Манька ўстырнула на басанож свае рабочыя туфлі і выйшла на двор. Далёка за свінарнікам пачаў палымнець небасхіл. Ад каштана цягнула духмяным водарам. Як ціха і прыемна вакол Варта працянацца так рана ўжо з-за таго, каб убачыць такую прывабнасць, каб наталіцца цішынёй.

Каштан, што ў двары, развэрэдзіў душу. Калі Іван прывёў яе ў сваю хату, дрэўца тое было вольным, танклявым. З тае пары каштан нагадвае ёй пра малодсць, пра першы бесклапотны год замужжа.

Як пасыпаліся дзеці, паканіліся неўпрыкмет і гадзі. Новым валам нагарнуліся турботы і клопаты. Маньцы не прывыкаць было да працы. Як было ёй паўтара годзіка, памерла маці. Бацька пайшоў у прымы. Адзін раз, другі. Дачка была не з рукі ў яго прымачых справах і, ледзь дачакаўшыся, калі Маньцы споўнілася пятнаццаць гадоў, ён прывёў яе ў Бабовішчы. Падвёў да хаты на ўскрайку вёскі і сказаў:

— Вось, Манька, табе вугал. Ты ўжо дарослая, Жыві, як ведаеш.

Сам пайшоў у новыя прымы, а дачка пачала жыць у хаце цёткі Волькі. Самой цёткі не было на свеце ўжо які год: расстралялі некалі фашысты.

Манька паадбівала ад вокнаў шалёўчыны. Напхала саломой два мякі, накрыла іх саматканай поспілкай — атрымаўся амаль што царскі ложак. Бацька і мачаха адвалілі ў пасаж воз бульбы, торбу жыта і халацік. Так распачынала сваё жыццё ў Бабовішчах Манька Астроўская.

«Ой, што гэта да мяне такі ўспамін прычэпіўся», — страпянулася жанчына.

Яна прайшла да брамкі. Выглянула на вуліцу — нікога. Вярнулася ў двор, пастаяла — крыху. У хлеме ціха рыкнула карова, як бы клікала да сябе. Прачынулася, зарохкалі свіні.

Найбольш вісклівым было калгаснае парасё. Прынесла Манька тое неўздальч з месяц назад у прыполе. Забракавала кабанчыка на калгаснай свінарні і прадалі ёй. Думала, сядзанака добры прыгатуе сваім механізатарам. Аж прынесла, укінула ў хлёў, шкода зрабілася свінца. Ходзіць, беднае, кульгае. Памазала нагу мазю. Дала паесці. Хлечка, як старое. Хай астыне хоць ад фермаўскіх пахаў. Дзень за днём пайшоў, нага ў кабанчыка вылечылася. Так і застаўся гадавацца. «От бач, пясчун, вішчыць, згаладаўся», — падумала Манька і ўхапілася за ведры.

Вось і закончыўся кароткі ранішні спакой. Пачаўся доўгі, цягавіты працоўны дзень.

На калгасны двор ішлі Юрэвічы ўсе разам, утрых. Паперадзе — сын Коля. Чарнявы, падцігнуты хлопек. Як нядаўні вайсковец, ён не любіў хадзіць паціху. Дый бацькі заўсёды заводзіліся ў гаворцы. Яму не хацелася ўмешвацца ў іх справы. Вось і вырываўся па сцежцы ўперад.

Іван з Марыяй і не імкнуліся ўвагнацца за сынам. Яго справа малая. А ім самы раз прайсціся паціху. За той кіламетр ад Бабовішч да Замосця можна хоць перагаварыць пра усё. Іншага ж часу ў іх амаль няма.

— Ведаеш, што адчыбучылі канторскія сядуны? — узбуджана пачала гаварыць Манька і ледзь не затрэслася ўся.

— Чаго ты на іх?

— Заходжу ўчора ў кантору, вісіць газетка. Віншуюць пераможцаў на слябе. І што б ты думаў, Валя Лешчанка — пераможца.

— Ты ж казалася, па ваш трактар сцяжок чаплялі. — Ага, чаплялі. А во, бачым як робіцца? А іці вашу, я ж ведаю ўсе плошчы, дзе мы сеялі з Марыяй Белай, а дзе тыя стаханавікі. Хай зарунее збажына, пабачыш колькі ў іх агрэху будзе.

— Дык ты што, змоўчала?

— Не па тую напароліся.

— Я думаю, — сказаў Іван і паблажліва глянуў на жонку.

— Падняла шум-гам. Падвярнуўся ў гэтую хвіліну аграном. Адразу змікіціў, чым я незадаволеная. Моўчкі сарваў газету, скамячыў яе і падаў бухгалтару. На, гаворыць, схвай...

— Сваёго не ўпусціш, — не то падхваліў, не то дакарыв Іван.

— Няўжо ж як ты, за сябе ніколі не ўступішся. Іван скеміў, што мела па ўвазе Манька. У які раз яна падымала гаворку пра тое, што трэба збудавать новую хату? Альбо купіць.

Ён і без жонкі ведаў, што гэтае пытанне паўстала рубам. Дроў на зіму не набрацца. У хаце, як у курані, паліць печку — цёпла, як прытухла вугалле — хоць ваўкоў ганяй. Але шкада было развітвацца з хатай. Хоць і паранявая, але ж гэта бацькаўская спадчына. Тут нарадзіўся і ён, Іван Юрэвіч. Каму ж ахвота паліць сваё кубло?

Але хату мяняць трэба. Толькі як падступіцца да гэтага. Мусіш ісці да старшыні, клянчыць багата чаго трэба. А, хай на цябе ліха, за дваццаць гадоў трактарыстам мала чаго прасіў.

Цяпер маладыя, ледзь падвярнуўся зручны момант, вымольваюць новы трактар, выгод дамагаюцца. А ён, Іван, дзевяць гадоў некалі плугаўшчыком быў. Пасядзі-ка ў пылішчы цэлы дзень. Працаваў потым на гусенічным трактары, і нічога. Затое навага прайшла да яго. Медальмі ўзнагародзілі.

Разумныя зараз пайшлі механізатары. Ніхто не хоча гусенічных трактароў. У ім — лягата, грукат. Летам гарача, увосень холадна. Калгас пазбаўляецца паціху ад такой тэхнікі. А Іван колькі гадоў «гіраваў» ён і не скардзіўся.

(Зананчанне на стар. 14).

ІВАН ДЫ МАР'Я

Уладзімір ЛІПСКІ

Адным словам, не спазнаць Ігнаціху.

— А чаму вы яе Ігнаціхай клічэце?

— Чаму? Бацька яе быў Ігнатам. Вось і Ігнаціха. А так яна Юрэвіч Марыя... Юрачкі па-нашаму, вулічнаму.

— Чаму Юрачкі?

— А хто яго ведае. Мо таму, што багата іх: Іван ды Мар'я, сыны Коля, Лёша, Сяргей, дачка Іра.

— Столькі дзяцей, а яна яшчэ і трактарыстка?

— Гэ, дак у іх жа цэлая брыгада трактарная. Чалавек яе Іван трактарыст. Сыны Коля і Лёша таксама. Лёша толькі служыць цяпер у мараках...

— Ого, якая сям'я ў Ігнаціхі!

— А я ж, мой галубчык, што табе дзяўбу. Трэба пра Юрэвічаў працягнуць у газету. Яны ж працуюць, як на сваёй дзялянцы... Зараз добра трактарыстам быць. От раней працавалі, як заклятая, а атрымлівалі дулю. Цяперка жанок у лузе не ўбачыш. Дай серп, дык паабрэзваюцца... Даўней і механізатары ці ж так працавалі? Дзень і ноч мурзатыя хадзілі. У мяне кватараваў адзін хлопек з Леніна. Энтэсаўскім трактарыстам быў. Дак ён, гарэтны, усё гаворыў: «Далібог, цётка, збягу. Няма маіх сіл ужо...» А я ўсцешвала яго: «Мой ты хлопчык, патрывай трохі. Мо паладзіцца як? Мо перамелецца?» Паглядзеў бы цяперка мой колішні кватарант, колькі ў нашым калгасе машын і колькі трактарыстаў. Як саранчы! Цяперка і механізатары працуюць, як завадскія людзі...

Бабку Маню ўжо не прыпыніць было. І чым далей-бодлей яна раскажвала пра Юрачкаў, тым больш пераконваўся: пра іх трэба абавязкова «працягнуць» у газету.

БРАУСЯ летні надвечорак. Іван нетаропка ішоў па вузкай сцяжыніцы. Паабала яе дыхала цёплай свежае ворува. Дні два назад тут мела пад сонцам збажына. А зараз во, іржышча загорнута ў зямлю. Яго, Івана Юрэвіча, работа!

Ён ішоў і адлава можна было бачыць, як галава яго нахілена ўніз, рукі абвіслыя, спіна ўвагнутая. Але ж ішоў па сцяжыніцы не дзед нямоглы, а мужчына самага спелага ўзросту. Калі праўда, што ў сорака гадоў толькі пачынаецца жыццё, дык у Івана Юрэвіча яно пачалося і не так даўно.

Ён быў проста стомлены. У вушах яшчэ тарахлеў «Т-16». Рукі шукалі нейкай апоры і таму цягнуліся ўніз. У кішэнях ён не любіў іх насіць. Рукі ў кішэнях — усё роўна што камень за пазухай.

А тупаў ён паціху, бо здранічвелі ногі за дзень. Сядзіў у тым трактары, як вяхучка, цалоткі дзень. Ён-такі аднойчы і прапапоўваў сваёй Маньцы, калі яна скардзілася на курцы, што не хоча сядзіцца на яйкі: «Бяры з сабой пад сядзенне. За тыдзень курянят выседзіш».

Не спяшаўся Іван і яшчэ па адной прычыне. Калі ставіў трактар. Маньчынага яшчэ не было. А Коля — памочнікам камбайнера. Для яго пераблыталася зараз дзень а почку. Так што дома нікога з дарослых няма яшчэ. Адым падняваным дзясці бегуюць.

Неўпрыкмет Іван увайшоў у сваю вёску Бабові-

шчы. Ня некалькі хат паселішча. Ні магазіна, ні клубу тут. Дый навошта яны. З абодвух бакоў прыціснуліся да яго Бабовішчаў вялізныя вёскі—Замосце і Покрашэў. Там ужо, як у гарадскіх пасёлках, усё ёсць: магазіны і школы, дзіцячыя сады і сельсавет, кантора калгаса і пошта.

— Татка, татка прыйшоў!—выбег наперад Сярожка.

— Урокі павучыў?—строга спытаў Іван.

— Ага.

— А ты, Іра?

— І я павучыла. А Сяргей хлусіць, ён вершык на памяць не ведае.

— Глядзіце ў мяне!—ківае Іван на сваіх меншых. Гэтае «ківанне» ў роўнай ступені адносіцца да Іры, якая выканала ўрокі, і да Сяргея, якому не ідзе на памяць вершык. Іван добра ўняўменьны адно няхітрае педагагічнае правіла: не дапускаць дзяцей да распусці, трымаць нацягнутымі лейцы.

— Глядзіце, каб калоў са школы не цягалі, — павучае ён сваіх малых.—Я і без вашых калоў знайду чым плот адрамантаваць.

Малыя маўчаць, не сярдуюць. А як толькі бацька апуськаецца на лаву ля хаты, яны тут жа прымошчваюцца ля яго. Прыбягаюць суседскія блазюкі. Усе разам яны пясмела прасіць:

— Раскажыце нам што-небудзь...

— Што ж вам раскажаць?—устыркае ён рукой кепку і чухае галаву.

Дзятва не зводзіць з яго вачэй, цяпліва чакае расказу.

— Ой. Учора быў выпадак. Еду раненька па дарозе ў Рудню. Еду сабе, еду. А як толькі ў лес уваджаюць, бачу—на дарозе адзі спіць. Шэры такі, здаровы,—Іван шырока разводзіць рукі і змаўкае, каб слухачы ўявілі сабе памер зайца. — Ага, значыць, ён дрыхае, а я еду. І вось ужо блізенька, блізенька, пад самым яго носам трактар. Думаю, раздушу, небараку. Трэба прыпыніцца альбо аб'ехаць. Толькі хацеў тармазіць, а заяц пачуў, што трактар гудзе, я-я-як падскочыць, ды спрасонку аб кола — бэмсі! Адскочыў, трохі павадзіў вушамі, выглядаў, куды ўцякаць. А потым я-я-як ірване, ну, проста, як конь.

Іван зарагатаў. А дзеці аж за бокі бяруцца: во гэта заяц!

— Добра, хопіць лыды біць. Іра, Сяргей, пайшліце свінней карміць, а то хлёў разясуць.

Юрэвіч падымасца з лавы, павольна ідзе ў двор. За ім гужам валіць свая і чужая дзятва: а раптам дзядзька Іван падабрэў і яшчэ расказа пра зайца.

МАНЬКА падхалілася з ложка раней за ўсіх. Па хаце распаўзаўся прычмак. Накінула на сябе чысцейшую сукню. Ад мазуты яноў не ўратуецца, але ж не апуськацца. Таварышкі трактарысткі вуць як аправаюцца, што на гулянку. Валя Казак нават у белай кофтанцы прыходзіць на працу. Ліха з ім, хай прыбіраюцца. Мпе за ім не ўвагнацца.

Жанчына грабапула валасы ў куксу, заманавала яе прыколкамі, утырнула зверху грэбень. Непадальку піхамірна спалі Сярожка і Іра. «Зайчыкі мае белагрывыя, — падумала і сэрца сціснулася ад жалю. — Няма калі з вамі пабыць. Самі вучанца, самі сябе выхоўваюць».

ІВАН ДЫ МАР'Я

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 13).

— Добра, падмы сёння да Дубоўскага, — сказаў ён як бы сам сабе, бо яны ішлі ўжо якую хвіліну моўчкі. Кожны думаў пра сваё, а разам пра адно і тое ж: як збудаваць новую хату?

БАБКА Маня, вы жывяце з Юрэвічамі амаль што па-суседску, а бываеце ў іхній хаце?

— Мой ты галубчык, ходзімся адзін да аднаго часцяком. То карову Манька напросіць падаіць, то свінней удзень пакарміць, то за дзецьмі прыглядзець. Самі ж як пойдучь раненька, дык, бывае, поначы збіраюцца ўдома. Іван жартуе, — на трактары — ад гімна да гімна. Але так бывае толькі як пасяўная ці ўборка...

— Няўжо яны толькі працуюць і спяць?

— Хэ, як прычына падвернецца, дак і чаркаемся. Аднойчы Іван з Манькай ездзілі на экскурсію ў Ленінград і Песку. А то любяць яны тэлевізар глядзець. Надоечы заглянула да іх. Сядзяць, вачэй не зводзяць з тэлевізара. Што гэта вы паўтыркаліся ў яго? — здзівілася. А Іван тлумачыць: «Глядзім, бабка Маня, як механізатары адной уручаюць прыз Пашы Ангелінай». Сказаў гэтак Іван і падміргвае ў бок сваёй жонкі: «Мая прыглядваецца, як гэта прызы даюць. Прымерваецца...» Тут Манька азваецца: «Не пад'ялдықвай. Атрымліваюць, бачыш, прыгожыя ўсе, як і наша Валька». Тут я ўжо не змоўчала. Кажу, каб цябе, Манька, у лязно звядзі, потым у шырўльню ды надпудрыць-падфарбаваць, не адрозніць бы ад гарадской... Прыглядзіцеся, прыгожая яна баба. Толькі не да прыбораў ёй. У працы тлуміцца дзень і ноч. Таму і раўнуе, што не ёй, а Валі Лешчанка далі Ангеліні прыз. Гэта трактарыстка з нашага калгаса. Прыгожая, як новая кадучанка.

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

— Іван з Манькай дружна жывуць?

— Як кошка з сабакам. Толькі не думайце, што адзін заўсёды ўцякае, а другі даганяе, адзін кусае, а другі бароніцца. Гэта ўстарэла. Сучасныя кошка і сабака часцей за ўсё мірна жывуць. А бывае, мой ты галубчык, што ад кошчаных кіпцюроў сабака лататы дае. Яно, лічу, і правільна. Нехта павінен быць мацнейшы сілай альбо розумам... От адзінжыды быў такі выпадак. Механізатары схаўрусілі на паўлітэрку. Заехалі ў лясок, паставілі трактары і залеглі. А тут Дубоўскі застукаў іх. Іван уцёк ад старшын, але, небарака, ад Манькі ўдома не ўцёк.

— Відань, старшыня ў вас добры?

— Ого, ён у нас галава. Вывеў гаспадарку ў мільянеры. За механізатараў уцепіста трымаецца. Гэта ж ён жанок нашых сагітаваў асядаць трактары. Паўшчапаліся на іх моцна, як сарокі, анікім кіем не спаркнеш. Дубоўскі разумны чалавек, але ж і круты. Да трох з ім не гавары...

калюцы. Гаворыць моцна, як бы крычыць. А то раптам змаўкае, думае. Раз-пораз зацягваецца цыгарэтай. Увесь у дыме. Присутныя паважліва чакаюць, што далей скажа старшыня.

— Так! — вытуквае ён і далей гаворыць ціха, надсумоўвае прынятыя рашэнні. — Бульбаканалкі адаслалі. «Калхіды» напілі ў Слуцк. Лыкокамбайны на свой участак. Маньку ў Мінск за газбалонамі знайшлі... Што яшчэ?

— Цюкі саломы трэба звозіць.

— Ага, давай туды пашлем... — старшыня думае, яму падказваюць, якія заслаліся машыны. — Добра, хай едучь. Толькі спяшайца трэба, дождж можа лінуць.

Раўтам ахрыплымі гукамі азваўся тэлефон. Дубоўскі хапае трубку.

— Ало... Ага, калгас... Дубоўскі слухае... Нашы? Не можа быць... Добра, я разбяруся. Пачакайце прымаць рашэнне...

Старшыня кладзе трубку, робіць моцную зацяжку і ціха пытае:

— З ГАІ званілі. Дык хто ўчора папаўся на шышчыцкім скрыжаванні? Чаму не дакладваеце?..

Увесь гэты час Іван Юрэвіч стаў ля дзвярэй і слухаў. Ну, як тут падступіцца да старшын і са сваёй хатай? У яго ж ад калгасных турбот пухне галава. Не, трэба ўсё-такі падысці.

— Што ў цябе, Юрэвіч, здарылася? — старшыня першы запрямкнеў Івана.

— Разумею, Сяпанавіч, хата ў мяне старая. Мо й не перазімую ў ёй. Трэба нешта думаць.

Дубоўскі прысмаў новую цыгарэту, падумаў трохі.

— Ведаеш, Іван, не пад руку ты падварнуўся са сваёй хатай... Сам бачыш, якая гарачка ў калгасе... Але твай сям'і адмовіць не магу.

— Разумею, паракхнявая яна ў мяне, бацькавага башкі яшчэ... — пачаў тлумачыць Іван, але старшыня гаварыў ужо тое, што надумаўся сказаць:

— Новую будыніну, безумоўна, мы не здозем табе паставіць. А вось калі ты знойдзеш прадаўца гатовай хаты, то цэменту, дошак на фундамент мы дадзім. Машыны перавязуць... Цябе, жонку і сына вызвалім на час будоўлі... Іншыя трактарысты за вас напрацуюць...

Іван задаволен пахідаў домік-пульт. Усё ж такі старшыня пагаварыў з ім.

АРКАДЗЬ Сяпанавіч, што вы можаце сказаць пра Юрэвічаў?

— Працавітая сям'я, адданая калгасу. На такіх трымаецца наша гаспадарка. Уявіце, толькі за 1976 год Іван ды Мар'я разам з напарнікамі выпрацавалі 2.100 эталонных гектараў!

Яны — сумленныя людзі. Неяк левяць мяне на калгасным двары. Усхваляваныя. У чым справа? Аказваецца, позна вечарам яны прывезлі зялёную масу, выгрузіць не ўдалося, аставілі на ноч грузанія трактары. Раіцай убачылі, што адзін трактар парожні. Іншы злодзей сам-бы загнаў тую зялёную масу за шклянку гарэлкі. А Юрэвічы, малайцы, шум паднялі. Мы лёгка знайшлі злодзея і на праўленні моцна прыпачосчалі. Дзесятаму зажажа красці...

— Учора і сёння вамага калгаса?

— Гэта непараўнальныя рэчы. Захаваўся такі дакумент: у 1947 годзе Покрашэўская МТС аб'явіла шэфства над нашым калгасам «Чырвоны Кастрычнік», каб вывесці з адстаючых у перадавыя. І якія ж яны ўзялі абавязальствы? «Дамгчыся, каб у падшэфным калгасе атрымаць сярэдняўраджаж азімага жыта — 8 ц, пшаніцы — 9 ц, ячменю — 9 ц, бульбы — 105 ц». Цяпер мы без шэфу ат

У БЕЛАРУСІ харавое спяванне найбольш распаўсюджана на Палессі, дзе яно мае і сваю народную назву — гуртавое. Гуртамі там называюць невялікія самабытныя хоры або ансамблі, якія бытуюць амаль у кожнай вёсцы.

Народныя гурты і гуртавое спяванне ў побыце адлюстраваны ў працах фалькларыстаў, якія даследавалі палескую песенную культуру. Гэтымі пытаннямі глыбока займаліся Э. Эвальд, Я. Гініус, Ф. Рубцоў, Р. Шырма, Г. Цітовіч, З. Мажэйка і іншыя вядомыя музыканты і музыказнаўцы.

Сёння значнае распаўсюджанне атрымалі і сцэнічныя гурты, якія сістэматычна выступаюць у канцэртах харавой сельскай самадзейнасці.

Сёння, на жаль, народная манера выкарыстання багацця тэмбраў недаацэньваецца ў самадзейнай і прафесійнай харавой практыцы з іх гуртавой нівеліроўкай, злоўжываннем унісоннасцю, «прычэсанасцю» тэмбраў. Не заўсёды яшчэ ўмела выкарыстоўваецца кіраўнікамі калектываў своеасаблівы прыём «гутаркі тэмбраў» асобных спевакоў, здольнасць змяняць фарбы голасу і падпарадкоўваць усе яго ўласцівасці асэнсаванай перадачы зместу. Тэмбр для народных спевакоў, як фарбы для мастака, — неабходная палітра, пры дапамозе якой можна стварыць пэўны музычны вобраз.

Для гуртавога шматгалосага спявання характэрныя варыяцыйнасць падгалоскаў і іх імпрывізацыйнасць, пры якіх спевакі

стар павінен быць не пастаноўшчыкам голасу, а хутчэй арганізатарам, рэжысёрам, нават даследчыкам, які вывучае мясцовыя пеўчыя традыцыі, вызначае рэпертуар і развівае самабытную творчую актывнасць саміх удзельнікаў.

Салісты ў такіх ансамблях вельмі вопытныя людзі, яны ведаюць шмат песень і іх прызначэнне ў побыце народа. Сярод запявал, якія нам сустракаліся, асаблівае ўражанне зрабіла спатканне з Я. Дрынеўскім і яго выхаванцамі — спевакамі фальклорнага ансамбля Бурзыйскай сельскай бібліятэкі. Выкананне кожнай песні гэтым калектывам было напоўнена багатай мастацкай фантазіяй.

У сучаснай канцэртнай практыцы сцэнічныя гурты, натуральна, з году ў год «амалоджваюцца», напавяваюцца за кошт маладых выканаўцаў, а ў некаторых ансамблях моладзь ужо складае большасць.

Але ў апошні час маюць месца і выпадкі штучнага «стварэння» этнаграфічных груп. Натуральна, узнікае пытанне — як развіваць творчы здольнасці моладзі ў неабходным напрамку, прывіць ім навыкі традыцыйнага майстэрства імпрывізацыі? Галоўнае тут — выкарыстаць вопытных спевакоў-імпрывізатараў. Практыка паказвае, што пры гуртавым спяванні ў вышкі ўважлівага «слухання» павічкі імкнуча падстроіць свой голас да пеўчай манеры спрактыкаванага суседа. З часам гэты навык становіцца іх набыткам.

А як жа быць, калі няма такіх майстроў у ансамблі? Тут рэкамендацыя можа быць адзіная: нястомна шукаць іх у народзе, сярод аднавяскоўцаў, паладжваць з імі сувязь, вучыцца ў іх гэтаму мастацтву.

Сёння да ліку новых гуртоў можна аднесці этнаграфічны ансамбль даярак саўгаса «Ельскі», якім кіруе Ніна Старавойт. У ім удзельнічаюць маладыя дзяўчаты і жанчыны сярэдняга ўзросту. Доўга вывучалі яны манеру спявання аднавяскоўцаў, старэйшых выканаўцаў, уважліва прыслухоўваліся да кожнай папэўкі, перш чым пачалі выступаць самастойна.

«Амалоджванне» гуртоў мае свае негатыўныя бакі. Кіраўнік Дзеражыцкага этнаграфічнага ансамбля Лоеўскага раёна І. Шынкарэнка паставіў, напрыклад, у фальклорную групу некалькі дзяўчат з масавага хору народнай песні, якім ён кіруе. Яны, зразумела, былі лішнімі ў гэтым самабытным калектыве, а кіраўнік «выходзіў з цяжкага становішча», дыржыруючы гуртам «за кулісы». Зусім недапушчальнай з'яўляецца існуючая практыка «падгона пад баян» сцэнічных гуртоў з іх спрадвечнай традыцыяй спявання а капэла.

На жаль, часта імкненне кіраўнікоў фальклорных ансамбляў павышаць майстэрства ўдзельнікаў самадзейнасці зводзіцца толькі да засваення імі навыку спяваць па нотках. Але ж сама сутнасць майстэрства — у валоданні народным голасавядзеннем, ва ўменні выбіраць з многіх самых яркіх варыянтаў, разумець стыль і развіваць густ. Галоўнае не толькі запомніць мелодыю, але і старанна аналізаваць багацце меласу.

Шэраг памылак дапускаюць кіраўнікі ансамбляў пры выкарыстанні фальклорнага матэрыялу. Прычына — узяццё лёгкасць і даступнасць яго засваення. Звяртаючыся да фальклору, патрэбна зыходзіць не ад нейкіх абстрактных фальклорных схем, а са шматколёрнасці яго лакальных асаблівасцей, канкрэтных і спецыфічных.

Неабходна захоўваць у фальклоры тое непаўторнае, што часта губляецца ў час выступлення ансамбля на сцэне. Адна з важнейшых задач мастацкай самадзейнасці — шукаць і культываць спраўднае (аўтэнтычнае) народнае мастацтва ў яго жывых праявах, далучаць да сябе саміх захавальнікаў фальклору — спевакоў і казачнікаў. Гэтая работа павінна весіцца на навукова абгрунтаваных і практычна выпрабаваных прыёмах. Такой творчай лабараторыяй у харавой мастацкай самадзейнасці павінны быць фальклорныя і этнаграфічныя групы і ансамблі традыцыйнага «гуртавога» напрамку, арганізатары якіх у сваёй працы аб'ядноўвалі б мастацкі аспект з навуковай падрыхтоўкай, з глыбокімі ведамі фальклору не «наогул», а яго лакальных (абласных) стылявых асаблівасцей.

Масавым самадзейным, ды і прафесійным хорам, у выкананні якіх народная песня, на жаль, часта губляе свой водар, становіцца абязлічанай, — ёсць чаму павучыцца ў выканаўцаў «гуртавога» спявання, якія кляпатліва захоўваюць багатыя традыцыі народнага мастацтва.

СЦЭНІЧНЫ ГУРТ: АСПЕКТЫ ТВОРЧАСЦІ

Ва ўсе часы сярод сялян былі таленавітыя майстры такога спявання. Менавіта знаёмства з выдатнымі выканаўцамі з народа падгурхнула драматурга В. Дуніна-Марцінкевіча ў 50-я гады XIX стагоддзя і энтузіяста-фалькларыста І. Буйніцкага ў пачатку XX стагоддзя паказаць прыгажосць бытавой сялянскай песні са сцэны.

Да Кастрычніцкай рэвалюцыі канцэрты беларускіх сялян амаль нідзе не паладжваліся. Пасля рэвалюцыі выступленні высокаўцаў сталі рэгулярнымі і паўсюднымі.

Часта ядром гурта становіліся спевакі нейкай адной таленавітай сям'і. У якасці прыкладу можна назваць сям'ю Лапаціных з вёскі Азершчына. Спявалі ў доме Лапаціных здавён. Тацяна Карнеёўна Лапаціна прыгадвае, што яна палюбіла беларускую народную песню ў доме дзеда, які меў добры голас і выключны музычны слых. Бацька Тацяны, Карней Яўменавіч, таксама перадаў у спадчыну любоў да песень сваім дзецям, якія сталі ініцыятарамі арганізаванага калектывнага спявання ў вёсцы.

Гомельшчына адна з першых у рэспубліцы адраділа слаўную традыцыю беларускай фалькларыстыкі. Сёння шырока вядомыя такія сцэнічныя гурты, як Букчанскі Лельчыцкага, Бурзыйскі Жыткавіцкага, Глінінчанскі Хойніцкага, Барталамееўскі Веткаўскага, Шарыбаўскі Буда-Кашалёўскага, Дзвіжжаўскі Ельскага, Касетаўскі Калінкавіцкага, Лучыньскі Рагачоўскага, Нова-Церашкавіцкі Гомельскага, Майсееўскі Мазырскага і Перадзелкаўскі Лоеўскага раёнаў. Гэтыя самабытныя ансамблі карыстаюцца вялікай пашанай і любоўю сярод аднавяскоўцаў, хоць для жыхароў вёскі традыцыйнае гуртавое спяванне і не новае з'ява. На гараджан жа сустрэчы з імі аказваюць незабыўнае ўражанне.

Цэнтральная праблема ансамблевага выканання ў традыцыйнай манеры — уменне выкарыстоўваць прыродныя пеўчыя магчымасці ў сучаснай сцэнічнай практыцы. Выкарыстоўваючы, напрыклад, мясцовую пеўчую традыцыю аднагалосага спявання, Т. Лапаціна ўзбагаціла яе разнастайнымі вакальнымі «пералівамі». Яскравым прыкладам такога «лапацінскага» распеву з'яўляецца вясельная песня «Каменная печачка». У сучаснай практыцы харавога сцэнічнага выканаўства падобны стыль выкарыстоўваецца рэдка. Ён ужываецца толькі ў Барталамееўскім і Асарэвіцкім фальклорных ансамблях.

У барталамееўскіх выканаўцаў наогул своеасаблівы тэмбр і незвычайная манера гукаўтварэння. Гэта, перш-наперш, ужыванне верхняга галаўнога рэгістра, — як бы насуперак традыцыйнай палескай выканаўчай манеры. Цудоўна распеты ў барталамееўцаў рускія народныя песні «Я на беражку хадзіла маладая», «У кузні», працяглая беларуская народная песня «Па вуліцы туман...»

Своеасаблівае спалучэнне строгасці і маляўнічасці тэмбравага каларыту, прастаты і вытанчанасці меладыйнага малюнка падводкі ў барталамееўцаў можна параўнаць з сакавітым арыянтам нацыянальнага палескага адзеньня, надзвычайна багатага вышыўкай на рукавах, фартухах і даматканых намітках, у якіх гарманічна спалучаюцца ўсе колеры вясёлкі.

не прытрымліваюцца раз і назаўсёды вызначанай партытуры. Цікава, што пры выкананні песні ансамблем кожны спевак кантралюе ўнутраным слыхам шматгалоссе і, калі ёсць у гэтым неабходнасць, здольны ў час спеву перайсці на іншую партыю і ўмацаваць яе.

І сёння яшчэ можна сустрэць вопытных падгалоснікаў сцэнічных гуртоў, якія глыбока засвоілі асноўныя папэўкі і ўмела «водзіць» голасам у пошуках свайго самабытнага меладыйнага малюнка. Майстэрства імпрывізацыі — гэта адметная здольнасць асобных спевакоў, якая становіцца здабыткам усяго калектыву. Яна базіруецца на ўменні слухаць сябе і іншых, падстройвацца да іх. У харавым спяванні розныя імпрывізацыйныя варыянты мелодый і падгалоскаў удакладняюцца, аб'ядноўваюцца ў адзінае цэлае, ствараюць шматгалосы ансамбль.

Імпрывізацыйнае майстэрства — адметная стылявая рыса Глінінчанскага фальклорнага ансамбля. Ён пачаў сваю сцэнічную дзейнасць у 1956 годзе, а праз два гады ўжо стаў удзельнікам рэспубліканскай дэкады, прысвечанай 40-годдзю Беларусі. На заключным канцэрте ансамбль выступаў з песнямі «Капуста-рада» і «Ой, я малада». Сваю гарманічную завершанасць ва ўсім — у песні, у танцы, у касцюмах — ансамбль раскрыў прыхільнікам гэтага жанру ва Усесаюзным тэлевізійным фестывалі, які быў прысвечаны 50-годдзю ўтварэння СССР.

Прынцыпова важнай фігурай у сцэнічных ансамблях, як і ў гуртах бытавых, з'яўляецца запявала. Звычайна гэта — лепшы выканаўца ў гурту, якога ўсе слухаюць і падпарадкоўваюцца яму. Ён устаўляе зручную танальнасць, вызначае тэмп і вядзе асноўны папэў ад пачатку да канца. Астатнія галасы вар'іруюць і расквечваюць яго. У якасці прыкладу можна прывесці Шарыбаўскі ансамбль, які «вядзе» В. Марцэлева. Яна прымушае спявачак адчуваць песню так, як усмірае яе сама. Кожная з харыстак не толькі спявае, але і ўважліва слухае, уцягае свой голас у агульны меладыйны малюнак.

Вопытныя і зладжаныя гурты амаль ніколі не выконваюць песню фальшыва. Калі такое і здараецца, то прычыну трэба шукаць у не адпаведнай вышыні, у памылковым голасавядзенні, у няўдалым размышчэнні галасоў і запявалы. Гэтыя прычыны ў сталых калектывах выпраўляюцца лёгка і неадкладна.

Спраўды, без вопытнага важака ансамбль не зможа па-спраўдному выканаць песню. Сталы запявала становіцца кіраўніком. Пры змене песень такое своеасаблівае кіраўніцтва хорам перадаецца ад аднаго запявала да другога. Гэта павышае зацікаўленасць і творчую актывнасць хору. На спеўках Бурзыйскага ансамбля, да прыкладу, выпрацоўваецца самастойнасць кожнага спевака ў запеве, але на выступленні перавага аддаецца таму з іх, які майстэрствам і ўменнем можа перадаць душу песні.

Ролю запявалы ў этнаграфічным калектыве заўсёды неабходна ўлічваць яго мастацкаму кіраўніку. Калі ў хоры акадэмічным або народным роля хормайстра ў прывічыі вакальных навываў і пеўчай культуры зразумелая, то ў этнаграфічным ансамблі яго ініцыятыва мае сваю спецыфіку. Тут трэба прытрымлівацца такту і вялікай асяпрожнасці, каб захавалі мясцовыя асаблівасці. Хормай-

стар павінен быць не пастаноўшчыкам голасу, а хутчэй арганізатарам, рэжысёрам, нават даследчыкам, які вывучае мясцовыя пеўчыя традыцыі, вызначае рэпертуар і развівае самабытную творчую актывнасць саміх удзельнікаў.

Салісты ў такіх ансамблях вельмі вопытныя людзі, яны ведаюць шмат песень і іх прызначэнне ў побыце народа. Сярод запявал, якія нам сустракаліся, асаблівае ўражанне зрабіла спатканне з Я. Дрынеўскім і яго выхаванцамі — спевакамі фальклорнага ансамбля Бурзыйскай сельскай бібліятэкі. Выкананне кожнай песні гэтым калектывам было напоўнена багатай мастацкай фантазіяй.

У сучаснай канцэртнай практыцы сцэнічныя гурты, натуральна, з году ў год «амалоджваюцца», напавяваюцца за кошт маладых выканаўцаў, а ў некаторых ансамблях моладзь ужо складае большасць.

Але ў апошні час маюць месца і выпадкі штучнага «стварэння» этнаграфічных груп. Натуральна, узнікае пытанне — як развіваць творчы здольнасці моладзі ў неабходным напрамку, прывіць ім навыкі традыцыйнага майстэрства імпрывізацыі? Галоўнае тут — выкарыстаць вопытных спевакоў-імпрывізатараў. Практыка паказвае, што пры гуртавым спяванні ў вышкі ўважлівага «слухання» павічкі імкнуча падстроіць свой голас да пеўчай манеры спрактыкаванага суседа. З часам гэты навык становіцца іх набыткам.

А як жа быць, калі няма такіх майстроў у ансамблі? Тут рэкамендацыя можа быць адзіная: нястомна шукаць іх у народзе, сярод аднавяскоўцаў, паладжваць з імі сувязь, вучыцца ў іх гэтаму мастацтву.

Сёння да ліку новых гуртоў можна аднесці этнаграфічны ансамбль даярак саўгаса «Ельскі», якім кіруе Ніна Старавойт. У ім удзельнічаюць маладыя дзяўчаты і жанчыны сярэдняга ўзросту. Доўга вывучалі яны манеру спявання аднавяскоўцаў, старэйшых выканаўцаў, уважліва прыслухоўваліся да кожнай папэўкі, перш чым пачалі выступаць самастойна.

«Амалоджванне» гуртоў мае свае негатыўныя бакі. Кіраўнік Дзеражыцкага этнаграфічнага ансамбля Лоеўскага раёна І. Шынкарэнка паставіў, напрыклад, у фальклорную групу некалькі дзяўчат з масавага хору народнай песні, якім ён кіруе. Яны, зразумела, былі лішнімі ў гэтым самабытным калектыве, а кіраўнік «выходзіў з цяжкага становішча», дыржыруючы гуртам «за кулісы». Зусім недапушчальнай з'яўляецца існуючая практыка «падгона пад баян» сцэнічных гуртоў з іх спрадвечнай традыцыяй спявання а капэла.

На жаль, часта імкненне кіраўнікоў фальклорных ансамбляў павышаць майстэрства ўдзельнікаў самадзейнасці зводзіцца толькі да засваення імі навыку спяваць па нотках. Але ж сама сутнасць майстэрства — у валоданні народным голасавядзеннем, ва ўменні выбіраць з многіх самых яркіх варыянтаў, разумець стыль і развіваць густ. Галоўнае не толькі запомніць мелодыю, але і старанна аналізаваць багацце меласу.

Шэраг памылак дапускаюць кіраўнікі ансамбляў пры выкарыстанні фальклорнага матэрыялу. Прычына — узяццё лёгкасць і даступнасць яго засваення. Звяртаючыся да фальклору, патрэбна зыходзіць не ад нейкіх абстрактных фальклорных схем, а са шматколёрнасці яго лакальных асаблівасцей, канкрэтных і спецыфічных.

Неабходна захоўваць у фальклоры тое непаўторнае, што часта губляецца ў час выступлення ансамбля на сцэне. Адна з важнейшых задач мастацкай самадзейнасці — шукаць і культываць спраўднае (аўтэнтычнае) народнае мастацтва ў яго жывых праявах, далучаць да сябе саміх захавальнікаў фальклору — спевакоў і казачнікаў. Гэтая работа павінна весіцца на навукова абгрунтаваных і практычна выпрабаваных прыёмах. Такой творчай лабараторыяй у харавой мастацкай самадзейнасці павінны быць фальклорныя і этнаграфічныя групы і ансамблі традыцыйнага «гуртавога» напрамку, арганізатары якіх у сваёй працы аб'ядноўвалі б мастацкі аспект з навуковай падрыхтоўкай, з глыбокімі ведамі фальклору не «наогул», а яго лакальных (абласных) стылявых асаблівасцей.

Масавым самадзейным, ды і прафесійным хорам, у выкананні якіх народная песня, на жаль, часта губляе свой водар, становіцца абязлічанай, — ёсць чаму павучыцца ў выканаўцаў «гуртавога» спявання, якія кляпатліва захоўваюць багатыя традыцыі народнага мастацтва.

Шэраг памылак дапускаюць кіраўнікі ансамбляў пры выкарыстанні фальклорнага матэрыялу. Прычына — узяццё лёгкасць і даступнасць яго засваення. Звяртаючыся да фальклору, патрэбна зыходзіць не ад нейкіх абстрактных фальклорных схем, а са шматколёрнасці яго лакальных асаблівасцей, канкрэтных і спецыфічных.

Неабходна захоўваць у фальклоры тое непаўторнае, што часта губляецца ў час выступлення ансамбля на сцэне. Адна з важнейшых задач мастацкай самадзейнасці — шукаць і культываць спраўднае (аўтэнтычнае) народнае мастацтва ў яго жывых праявах, далучаць да сябе саміх захавальнікаў фальклору — спевакоў і казачнікаў. Гэтая работа павінна весіцца на навукова абгрунтаваных і практычна выпрабаваных прыёмах. Такой творчай лабараторыяй у харавой мастацкай самадзейнасці павінны быць фальклорныя і этнаграфічныя групы і ансамблі традыцыйнага «гуртавога» напрамку, арганізатары якіх у сваёй працы аб'ядноўвалі б мастацкі аспект з навуковай падрыхтоўкай, з глыбокімі ведамі фальклору не «наогул», а яго лакальных (абласных) стылявых асаблівасцей.

Масавым самадзейным, ды і прафесійным хорам, у выкананні якіх народная песня, на жаль, часта губляе свой водар, становіцца абязлічанай, — ёсць чаму павучыцца ў выканаўцаў «гуртавога» спявання, якія кляпатліва захоўваюць багатыя традыцыі народнага мастацтва.

Шэраг памылак дапускаюць кіраўнікі ансамбляў пры выкарыстанні фальклорнага матэрыялу. Прычына — узяццё лёгкасць і даступнасць яго засваення. Звяртаючыся да фальклору, патрэбна зыходзіць не ад нейкіх абстрактных фальклорных схем, а са шматколёрнасці яго лакальных асаблівасцей, канкрэтных і спецыфічных.

Неабходна захоўваць у фальклоры тое непаўторнае, што часта губляецца ў час выступлення ансамбля на сцэне. Адна з важнейшых задач мастацкай самадзейнасці — шукаць і культываць спраўднае (аўтэнтычнае) народнае мастацтва ў яго жывых праявах, далучаць да сябе саміх захавальнікаў фальклору — спевакоў і казачнікаў. Гэтая работа павінна весіцца на навукова абгрунтаваных і практычна выпрабаваных прыёмах. Такой творчай лабараторыяй у харавой мастацкай самадзейнасці павінны быць фальклорныя і этнаграфічныя групы і ансамблі традыцыйнага «гуртавога» напрамку, арганізатары якіх у сваёй працы аб'ядноўвалі б мастацкі аспект з навуковай падрыхтоўкай, з глыбокімі ведамі фальклору не «наогул», а яго лакальных (абласных) стылявых асаблівасцей.

Масавым самадзейным, ды і прафесійным хорам, у выкананні якіх народная песня, на жаль, часта губляе свой водар, становіцца абязлічанай, — ёсць чаму павучыцца ў выканаўцаў «гуртавога» спявання, якія кляпатліва захоўваюць багатыя традыцыі народнага мастацтва.

Шэраг памылак дапускаюць кіраўнікі ансамбляў пры выкарыстанні фальклорнага матэрыялу. Прычына — узяццё лёгкасць і даступнасць яго засваення. Звяртаючыся да фальклору, патрэбна зыходзіць не ад нейкіх абстрактных фальклорных схем, а са шматколёрнасці яго лакальных асаблівасцей, канкрэтных і спецыфічных.

Неабходна захоўваць у фальклоры тое непаўторнае, што часта губляецца ў час выступлення ансамбля на сцэне. Адна з важнейшых задач мастацкай самадзейнасці — шукаць і культываць спраўднае (аўтэнтычнае) народнае мастацтва ў яго жывых праявах, далучаць да сябе саміх захавальнікаў фальклору — спевакоў і казачнікаў. Гэтая работа павінна весіцца на навукова абгрунтаваных і практычна выпрабаваных прыёмах. Такой творчай лабараторыяй у харавой мастацкай самадзейнасці павінны быць фальклорныя і этнаграфічныя групы і ансамблі традыцыйнага «гуртавога» напрамку, арганізатары якіх у сваёй працы аб'ядноўвалі б мастацкі аспект з навуковай падрыхтоўкай, з глыбокімі ведамі фальклору не «наогул», а яго лакальных (абласных) стылявых асаблівасцей.

Масавым самадзейным, ды і прафесійным хорам, у выкананні якіх народная песня, на жаль, часта губляе свой водар, становіцца абязлічанай, — ёсць чаму павучыцца ў выканаўцаў «гуртавога» спявання, якія кляпатліва захоўваюць багатыя традыцыі народнага мастацтва.

Масавым самадзейным, ды і прафесійным хорам, у выкананні якіх народная песня, на жаль, часта губляе свой водар, становіцца абязлічанай, — ёсць чаму павучыцца ў выканаўцаў «гуртавога» спявання, якія кляпатліва захоўваюць багатыя традыцыі народнага мастацтва.

В. КУШНЯРЭНКА,
музыказнаўца.

Артыстка Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра Л. Волкава ў спектаклі «Ніна».

Фота А. ЛАСМІНСКАГА.

Навучэнка Мінскага харэаграфічнага вучылішча Тая Шаметавец.

Фота І. ГАРВАЦЭВІЧА.

Артыстка Галіна Дзягілева (тэатр імя Януба Коласа) перад выходам на сцэну.

Фота М. ШМЕРЛІНГА.

Даір **СПАЎКОВІЧ**

УТАЙМАВАЛЬНИЦА КНІГ

ГУМАРЭСКА

Думаець, так лёгка быць загадчыцай бібліятэкі? Ой, што вы! Гэта вам не газіраваную ваду прадаваць. Тут ніякага здабытку. Усяго тае і выгады, што работа інтэлігентная.

Зарплата, праўда, невялікая. Затое я кірую чытачамі. Так сказаць, выводу іх з кніжных джунгляў на чыстую дарогу. Што такое чытач без бібліятэкара? Дзіцянё ў лясным гушчары. Туд-сюд тычкаецца, як сляпы. Да аднаго стэлажа памкнецца, да другога.

А чаго лазіць? Прыдыбаў за кніжкай, дык бары любую. Не, знаходзяцца грамадзі: дай каталог, падай картатэку!

Мой Кузьма Гаўрылавіч ці хаця б сам Мацвей Іванавіч, зойдуць у бібліятэку — проста самой прыемна. Стануць гэтак важна, агледзяць усю як ёсьць наглядную агітацыю і аўтарытэтную заўважку:

— Бачым, бачым: не стаіце на месцы, Аглайда Сымонаўна. Відаць, што працуеце, старэецца.

— Ой, што вы, — адказваю. — Пашукаўшы добра, яшчэ і недахоп які можна знайсці.

Скажуць слоўца-другое і пойдучы ціхенька. І не поручца па паліцах ці па кутах, дзе часопісы паскладзаны.

Ну, а калі такі дарагі наведвальнік папросіць кніжачку, каб пазабавляцца ў нядзелю, то калі ласка: у мяне ў стале адабраны самыя дэфіцытныя, якія карыстаюцца ў чытачоў павышаным попытам.

О, каб усе такія выхаваныя ды ўдзячныя былі! А то ж. Прывязу з крамы літаратуру. Падбіраю — во, кланяся! — самае прыгожае, дэрагое. Кнігі новыя, ахайныя. Чытай, здэ-

ецца, хоць расперажыся. Не. Прыйдзе які-небудзь Толік Чабатароў — на будоўлі працуе, толькі ў мінулым годзе на завочнае паступіў, прыйдзе і заводзіць:

— Дайце што-небудзь пра будматэрыялы пачытаць.

— Няма, кажу, нічога. Адзін «Цэмент» Гладкова.

— Чытаў яшчэ ў школе, — скаліць зубы Толік, нібы ў на смех.

— Ну і добра, калі з калыскі такі адукаваны.

Дарэчы, доктарка ў нас тут. Таксама з мухамі. Учора была. Прасіла «Анну Снегіну». Паўгадзіны білася з ёю, пакуль выцягнула, што Снегіна — не пісьменніца, твор такі. Гаворыць, бачыла ў бібліятэцы. Бачыла — шукай. У нас вольны доступ. Знойдзеш — запішу.

Ад доктаркі хоць якая карысьць. У мінулым квартале пыталася дазволу правесці ў памяшканні бібліятэкі лекцыю. Я, вядома, дазволіла. Мне што — шкода? Яна запісала сабе лекцыю, а я літаратурны вечар.

Праўда, тая чорненкая, у акуларах, што з вобласці прыязджала, усё носам круціла ля гэтага запісу. Ды чорт з ёю! Не для сябе, для людзей стараюся.

Горш за ўсё з дзецьмі. З дарослымі лягчэй: то яны занятыя на працы, то я дзе забяўлюся на паўдня. Сыдземся — зноў спяшаемся: у кожнага сваё. А з вучнямі бяда прамая. Давай ды давай новую кніжку. Ды каб цікавая была.

Чаго-чаго я ім толькі не ўстрэчвала! Думала: здаволяцца, саб'юць ахвоту. Усё

роўна, падшыванцы, пішчом лезуць у бібліятэку.

Дабром прасіла: не пільнуйце мяне ля зачыненых дзвярэй. У вайну ці ў хованкі лепш пагуляйце. Не ідуць, лайдакі, не хочуць. На ганку таўкуцца.

Наогул я люблю дзятву, хоць сваіх не маю. Я ўсялякую дробязь люблю: качанят, куранят. Калі яны залішне не назалюць.

Зусім без дзяцей у нас, у бібліятэках для дарослых, нельга. Я ім кнігі ахапкам — і на іхнія, і на бацькоўскія аб'янементы. Бяда мне вялікая, хто чытаць будзе: тата, мама ці нованароджаны!

У начальства я на добрым рахунку. Надочны выклікаў сам Мацвей Іванавіч. Грамату ўручыў. Раз уручыў, значыць, вярта было. Усё-такі працу бібліятэкара шануюць... Нездарма ж на нарадзе мне пазт. Весалякоўскі руку паціскаў. Ён яшчэ пытаўся, ці даходзяць яго вершы да сэрцаў чытачоў.

— Канечне, — адказваю.

— У вас маіх кніжак шмат?

— Навалам, — кажу.

Поўная паліца.

Гавару гэтак, а сама думаю: «Твае пэры-перапэвы, саколік, са свечкай не знойдзеш у нас. Здурнела я — паэзію купляць? Сама вершыкаў не люблю і іншым не дам галаву тлуміць. Калі што і трапіцца выпалкова, то складваю за шафай. Дзе старыя газеты і гаспалячы інвентар.

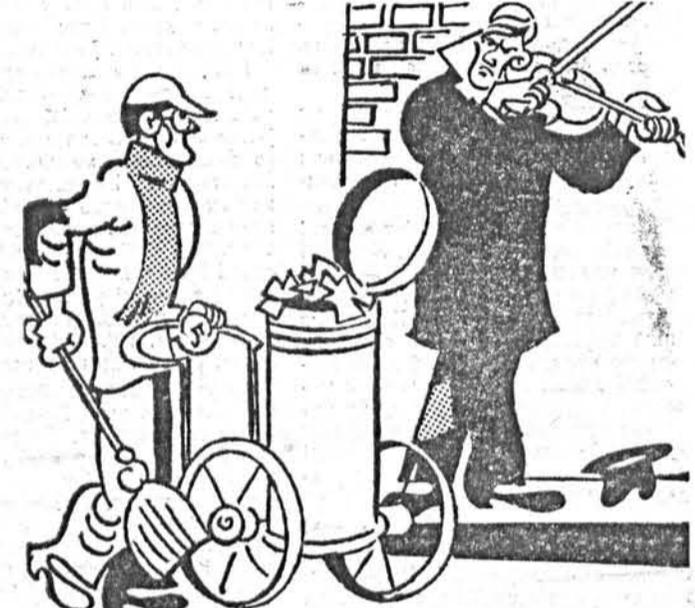
Ой, загаварылася з вамі! А час бяжыць. У краму, кажуць, кофтанкі модныя выкінулі. У мяне асабіста добра гэтага хапае. Але трэба паглядзець, сярод людзей патаўхацца.

Бывайце, пабягу.

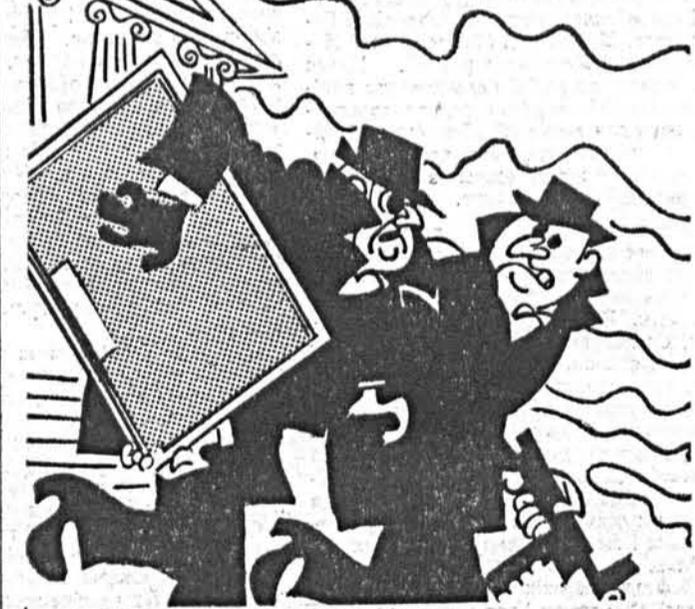
МАСТАЦТВА НА ЗАХАДЗЕ

— У тваёй кніжцы аб Савецкім Саюзе поўна брахні.
— Затое ў чэнавай кніжцы поўна грошай.

— У якім годзе ты скончыў кансерваторыю?
— У тым жа, у якім ты акадэмію мастацтваў.

— Мабыць, лепш было аграціць банкі?
— Не, зараз курс фунта падае, а карціны даражэюць.
Малюні А. ЧУРКІНА.

«ПЕРАКЛАД 3...»

Літсупрацоўнік ветліва засяліў акуларамі:
— Дык у вас кажаце, гумар? Перакладны, вядома?
— Не, чаму ж? — здзіўся я. — Свае ўласныя апавяданні.
— Свае? — перапытаў ён ужо суха і прыдзірліва.
Абяжывым позіркам ён прыбег мае рукапісы.
— М-мда... Тэмы, тэмы драбнаватыя. І... і не смешна.
Потым два іншыя супрацоўнікі пацвердзілі, што я пішу не смешна і што «тэмы драбнаватыя».
Вечарам, сядзячы ў іррасле, я разважаў пра падзеі мінулага дня.
«У вас, вядома пераклады?» — перадрэкаваў я ў думках літсупрацоўнік.
Гэтае пытанне не выходзіла ў мяне з галавы. І толькі як на падлозе датлеў шосты акулар, я, урэшце, нешта зразумеў.
Наступным ранкам я весела крочыў у рэдакцыю з нізкай апавяданняў у партфелі. Глянуўшы на першую старонку, літсупрацоўнік адразу ж выраў на апошнюю.
— «Пераклад а...», «пераклад 3...», — чытаў ён уголас, захапляючыся гэтымі фразамі, нібы музыкай.
— Цудоўна, проста цудоўна!
Хутка дзясцят з два маіх апавяданняў з'явіліся такім чынам у розных перыядычных выданнях. Мне прапанавалі змясціць іх у зборніку «Гумар нашых сяброў».
...Я па-ранейшаму пішу апавяданні, якія ніхто не друкуе. Час ад часу я пасылаю іх у рэдакцыю з надпісам у канцы «Пераклад 3...». І тады справа ідзе, калі не лічыць таго, што з адной рэдакцыі мне вярнулі два апавяданні і ветліва напамінілі, што афрыканскай мовы ў свеце не існуе.

Пераклад з антарытчнай М. ЛЯШЧУН.

ФРАЗЫ

Плагіятар радаваўся, што і ён мае нешта сваё: уласны псеўданім.
М. ШУЛЬГА.
Калі ў сааўтары ўзяць вядомага конюха, то Пегаса зможа асядлаць і коннік без галавы.
І на шляху да Парнаса патрэбны рэгулявальнікі руху.
Наказ пачынаючым паэтам: «Паіце Пегаса толькі са сваёй крыніцы натхнення!»
Р. РУМКО.

СОРАК ПАЗЯК ЗА ПАЎГАДЗІНЫ

Такое светлае ранне! Сонейна шле ў воіны свае гарэзлівыя праменні, а за вокнамі тымі — ліпы, клёны ды бярозкі махаючы галінкамі.
Я стаю ля акна, люблюся дрэўцамі, што пафарбаваны асенняй пазалотай. Настрой такі добры! А тут яшчэ столькі людзей! І ўсе зяртаюцца да мяне.
Вось працягвае мне руку бялявая дзяўчына. На пальчыну ў мананатай — пярсцёнак з сінім наменчыкам. З секунду яна маўчыць, а потым ветліва таі:
— Шчыра дзякую вам, шчыра дзякую.
А вось рука хлопца. Пад носам у яго — рэзаныя вушкі. І ён таксама выказвае мне падзяку.
Потым мне дзякуюць шнольнікі, студэнты, інжынеры, кулінары, прадаўцы, бабулі, дзядулі...
Бома, колькі шчырых слоў у іх лексіоне!
Я толькі ніваю ў адназ галавой і ледзь паспяваю падаваць руку. Я нават падлічыў, што за паўгадзіны мне падзякавала сорак чалавек.
...І вось усё скончылася. На плошчы Перамогі я выйшаў з перапоўненага аўтобуса «Курасоўшчына — Усходняя». Я пакінуў сваё месца ля нампусцера, дзе ўсю дарогу прабіваў празныя талоны.
Віктар ШЫМУК.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісатэляў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі

Індэкс 63856 АТ 1584

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктурны і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэры — 23-77-65.

Руканісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасінія БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхал Савіцкі, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.